

Luk

Luk ni buk wen di buk Aposel ane ur nand. Ni dokta iri di ni wute tit Grik kin iri. Ni pripri Pol temi mar ir mo. Ni buk wen ur nindiq kin puate teri. Puate ire te ni bei nand te pugri Jisas ni Mesaia. Wute Juda kin ni wuti iri God tiqi nindog nandi nateruwi yuwon pu ris ye te ningg ghimbi ruwo pu ris. Luk bei nand wuti te ni Jisas. Ni wand ur nand kin puate aye te ni Jisas puate pughe kin ningg qi pe nati ni di yembe nand kin te simbe nand. Ni beghi nei pare pitinde di Jisas nei bibig ye te ningg Jisas ningg yembe di wand te ningg ur nand. Luk ni buk wen ur nindiq kin te ni Jisas ningg yembe di wand tuquine ur nand ningg nari. Ni wand unje gri o oyi gri ur nand yambu nari. Pugri bu ni otinde nei natevi pre di buk wen ur nindiq.

Jisas ni wute Juda segi kin ningg simbe nand ei beghi nei bab, ni wute Juda kinne ghav nindiny ningg nandi segi. Ni wute buagi ghav nindiny ningg bu nandi. Wute Grik kin ni tuquine nganye ris ningg riri, pugri bu Luk ni pughe gri Jisas wuti nganyene tuquine nas kin te ningg simbe nand. Di ni Ququ Yuwon Ye ni gre, God ane wand kin, God nyamb bidiri riwo kin, di wute yumbo quan kin di segi kin te ningg simbe nand.

Wand ye wuwo kin

1 ¹Tiopilus
Wute nganye buagi yumbo ur God beghi nde yembe nand kin te muqond kin te kin wand ur mand ningg. ²Yumbo ren kin puate ri righe di wute te muqond di te kin wand bir mawo ye, ni beghi simbe mundug kin te kin pugrine muq wute nganye buagi te kin wand ur mand ningg buid nganye map. ³Muq nge nge ning gri mune asi yumbo ren puate ri righe kin te otinde guqod, pugri bu nge nei gab kin te nge nyumo raqe wen ur guduw ei nu nei ghamb yumbo pughe kin ye ruwo di yumbo pughe kin dobu ruwi. ⁴Te ei nu yumbo yumbo buagi te bei munduw kin te oghine nei mbiny.

Jon kumo wuri wundi kin wand

⁵Herot ni Judia pe king ningg nas kin tende puayi prist iri nas ni nyamb Sekaraia. Ni prist mingg wute tit Abiya puq mindim ye te kin iri. Ni ngam Elisabet ni mune Aron ningg kuqone. ⁶Ni teri ane Yumbui ningg

lo irepene rutungu ye, di wand ninge gure ruwo segi ye. Pugri bu ni God nde rar pe tuquine ris. ⁷Pudi Elisabet ni kimasi yequ bu wo wure segi. Di ni teri gang rise pre.

⁸Muq Abiya ningg wute, Sekaraia di nikin yembe ire ane ei yembe mand ye, pugri bu Sekaraia ni God ningg baj pe prist ningg yenu. ⁹Nikin yumbo ur taq wen: Ni wet wo pe prist buagi nyamb ur mindim pre os wo pe mawo maghe, otiwo iri meti ni muqond tughe ni nyamb tende vise, te muqdi ni God ningg baj pe nar no yumbo tuqo yuwon kin wase nande. Pugri bu ni te kin puq men di wet wo Sekaraia nyamb vise ye te meti nowi bu Sekaraia te kin yembe nand. ¹⁰Muq yumbo tuqo yuwon kin wase nande kin tende puayi wute buagi God yumbui nyamb rirang kin dabo gri rikur Yumbui pengu rindig rindig yeru.

¹¹Muq Yumbui ningg angelo iri Sekaraia nde nandi di alta pe ni yumbo tuqo yuwon kin wase nande kin tende si tuan pe opu yenu. ¹²Sekaraia ni te nuqoind di ni puye nand di quan nganye wune namb. ¹³Pudi angelo te nari, “Sekaraia nu wune ghamb wayequ. Nu kuari kin te God nutungu pre. Pugri bu otiwo nungam Elisabet quayi wo iri wurew ye. Otiwo ni wo te wuri wundi di Jon ei puq ndig. ¹⁴⁻¹⁷Otiwo ni Yumbui nde rar pe yumbui nas. Ni wain ne segi, di wuye gre kin aye te ne segi. Ni kumo wuri wundi kin tende puayi pune ruso ruso otiwo ni yumbui no kin tende puayi Ququ Yuwon Ye ni nde nas. Wuti nen ei otiwo Israel nganye buagi nitari Yumbui nikin God nde nandi. Yumbui nawi ningg bu ni ye nawo Elaija kin pugri Ququ Yuwon Ye ningg gre pe wand bir nawo ei wute buagi yumbo ur brequ si mare. Ni no ei kiya di wo ane ire pe nimar, wute ngawu gre mand kin mune wand mutungu di yumbo ur tuquine kinne mand. Ni puq nen ei wute nei yuwon ye matevi pre ei Yumbui dobu nawi. Pugri bu nu Elisabet tequ wo te nas kin te ningg quan nganye chumbuai wand, di wute buagi aye te mune pugrine ni nas kin te ningg quan nganye chumbuai rind.”

¹⁸Muq Sekaraia oyi angelo pengu nindig, “Pughe gri ei nge nei gab nu nganyene guad? Nge gang kase pre di nge ngam mune gang wuse pre.”

¹⁹Muq angelo te oyi nari, “Nge Gabriel, nge God nde rar pe yengu ye, ni tiqi nundogh gadi nu wand yuwon ye ven simbe guduw ningg. ²⁰Yumbo ren nganyene nge simbe guduw kin pugrine ei puq ren ye, pudi nu kuari nge nganyene puq gad segi, pugri bu muqdi nu mim ruaw riwo pu ghas ghas otiwo, muq wand ren nge simbe guduw kin ren nganyene puq ren kin tende puayi di nu mune wand ghand.”

²¹Wute buagi Sekaraia ghimbi ruang pu yeru yeru riri, “Pughe ningg ni te nar yenu chiraq?” ²²Otiwo ni mune neyi nandi pudi ni mim ruang riwo, di wand nand kin tuqui segi. Ni wand nand kin tuqui segine bu ni si pene yeri nand nand. Ni te ruqond di nei rimb ni God ningg baj pe te nar yenu rar ri righe ruso di yumbo ninge ruqo nyemb pe pugri nuqond.

²³Otiwo ni God ningg baj pe yembe nand kin te prene ni mune baj pe no.

²⁴Otiwo tende dobu Elisabet wo ane wus di irew 5-pela pu ni baj pene wus. ²⁵Di ni wuri, “Yumbui nge ghav nindigh bu nge wo ane kas. Asi nge wo segi kas bu wute buagi minyuw kiteny, pudi muq ven nde puayi Yumbui nge yawo nitogh minyuw te puaq nindigh pre bu nge wo ane kas.”

Angelo Jisas kumo wuri wundi kin te ningg simbe nand

²⁶Elisabet wo ane wus irew 6-pela pu ruso pre, di God angelo Gebriel tiqi nundog Nasaret Galili opu yequ kin tende no. ²⁷Ni nyumbueg ambonye ire nde no. Nyumbueg ambonye te Josep Devit ningg kuqo ni meng nitaqi ningg wus ye. Ni asi wuti iri teri rise segi. Nyumbueg ambonye te ni nyamb Maria. ²⁸Angelo te ni nde no muq simbe nunduw nari, “Nu nei tuan mbiq, God nu quan nganye yawo niraw righe. Yumbui nu tequ was.”

²⁹Ni puq nand kin te ningg Maria nei kumo nganye wumb, di nei wumb segi pughe kin ningg angelo wand ven kin nand. ³⁰Pudi angelo te Maria simbe nunduw, “Maria nu wune ghamb wayequ, God nu quan nganye yawo niraw righe. ³¹Muqdi nu wo ane ghas di otiwo nu quayi wo iri gheri ghandi. Wo te gheri di ni nyamb Jisas ei puq ndig. ³²Otiwo ni nyamb yumbui nganye vise di God Yumbui Nganye Kin nari ni ni ningg wo. Yumbui God nari di ni kuqo Devit ningg sunyi nitangvi, king ningg nas. ³³Di Jekop ningg kuqo kimem buagi ni nde si nambu ris. Di yumbo yumbo buagi ni nde si nambu rise kin te pre ye tuqui segi.”

³⁴Muq Maria oyi wuri, “Te pughe gri ei? Nge wuti iri temu pase segine di pughe gri ei nge wo ane kas?”

³⁵Di angelo oyi simbe nunduw nari, “Ququ Yuwon Ye nu nde nandi ye. Di Yumbui Wam Nganye Kin ni ningg gre nunde bre. Pugri bu nu quayi wo yuwon kin te gheri, di God ningg wo puq mindig. ³⁶Piyi nu yavi ire Elisabet ni gang wuse pudi muq ni wo wuri yamb tumo. Wute riri ni wo wure tuqui segi, pudi muq ni wo ane wus irew 6-pela ruso pre. ³⁷Te pugri yumbo yumbo buagi wute qi pe kin puq men tuqui segi kin te God puq nen kin tuqui. Yumbo ninge God puq nen tuqui segi kin rise segi.”

³⁸Muq Maria oyi angelo simbe wundig, “Te piyi muq nu simbe guad kin pugrine nge puq negh. Nge God ningg yembe ye wuti. Pugri bu God nge pughe sin negh ningg te piyi.” Ni puq wund di angelo Maria si niraq no.

Maria wuso Elisabet wundoq

³⁹Tende puayi Maria yumbo sir wup di brequene Judia opu wuso di tiqe ire rand pe opu yequ kin tende wuso. ⁴⁰Wuso tende wuso wur di Sekaraia

ningg baj pe wuso, di ni Elisabet chumbuai kin wand simbe wunduw. ⁴¹Elisabet ni Maria chumbuai kin wand simbe wunduw kin te wutungu ne, di wo Elisabet nde umbo pe kuse kin chumbuai gud prare kuyo, di opu Ququ Yuwon Ye Elisabet nde yenu. ⁴²Di Elisabet quan kumone wuri, “Nyumbueg buagi nde mingi God nu irine quan nganye yuwon nuaw, di wo nu nde umbo pe kuse kin te quan nganye yuwon nuany. ⁴³Pudi pughe kin ningg nge quan nganye yuwon nuagh bu nge Yumbui ningg kumo nge nde wundi? ⁴⁴Nu chumbuai kin wand guad kin nge nde ange pe vighe di opu wo nge nde umbo pe kuse kin chumbuai gud di prare kuyo. ⁴⁵Yumbui nu simbe nunduw kin te nu kuari otiwo nganyene yumbo te kin puq ren puq guad ye te ningg God nu yuwon nganye nuaw.”

Maria Yumbui nyamb wundivi viyo kin yuwo

⁴⁶Maria wuri,

“Nge umbo pe Yumbui nyamb gidivi viyo ⁴⁷di nge ququ God nge neti kowi kin ni ningg chumbuai wund. ⁴⁸⁻⁴⁹Nge ni ningg yembe ye nyumbuegne, pudi ni nge nei gheri nipigh segi. Yumbui Gre Nganye Kin yumbo yumbui kin wute aye puq men tuqui segi kin ni nge nde yembe nindiny kin te ningg di muq ven nde puayi pune ruso ruso otiwo wute buagi riri God nge yuwon nuagh. Ni nyamb yuwon vise. ⁵⁰Wute muq mas kin men di ni wo mune mas kin tende puayi wute God yumbui nyamb mirang tedi ni oyi yawo nitom di yumbo ur pugri kin bei nindim. ⁵¹Nikin si gre kin pe ni yumbo gre kin puq nen. Wute nikin nei pe mari ni yumbui mas puq mand kin te oyi ni woingo nuam righe. ⁵²Wute nyamb kin ni ni maghe mo, pudi wute nyamb segi kin oyi nyamb nindivi viyo yumbui nyamb niram. ⁵³Wute asi yumbo segi kin te oyi muq ni yumbo quan kumo nem, pudi wute asi yumbo quan kin te oyi muq tiqi nundom yumbo segi si omone mo. ⁵⁴Ni asi beghi koku simbe nindim kin te nei gheri nap segi, bu muq nikin yembe ye wute Israel yawo nitony bu nandi. ⁵⁵Ni yumbo te kin asi ni beghi koku simbe nindim kin pugrine ei otiwo Abraham di nikin kuqo ane bei nindiny nindinyne ruso ruso otiwo.”

⁵⁶Maria Elisabet ane ris irew teri ire ruso pre muq mune nikin tiqe wuso.

Jon kumo wuri wundi

⁵⁷Elisabet ni wo wuri wundi kin tende puayi ni wuso quayi wo wuri wundi. ⁵⁸Di nikin yavi ire di tiqe ire ye ni God Elisabet yawo nitow di ghav nunduw kin te rutungu, di ni ruso Elisabet ane chumbuai rind.

⁵⁹Nginy 7-pela pu mo pre, nginy 8 te ningg ni mandi wo te ghimbi dugu chongo pend muang ningg. Wute ghimbi dugu chongo pend muang

kin ni kiyi Sekaraia nyambne mirang ningg mari. ⁶⁰Pudi ni kumo segi puq wund wuri, “Yewo! Ni nyamb Jon.”

⁶¹Ni oyi mari, “Te pudi nungoqi nuqo iri nyamb te kin vise pu ghari.”

⁶²Sekaraia mim ruang riwo di ni wand nand segine ye, pugri bu ni si pene yeri mand di pengu mindig ei ni simbe nand nyamb pughe ye bri wo te mirang ningg nari.

⁶³Muq Sekaraia oyi si pene yeri nindim di ni nyumo raqe meng. Muq ni wo nyamb te nyumo raqe pe ur nand nari, “Ni nyamb Jon.” Muq wute buagi te yemu kin puyene nganye mand. ⁶⁴Sekaraia puq nand di brequene nganye ni mim ruang riwo kin te prene, minjuq mune bure nondo, di mune wand nand kin tuqui, di ni God chumbuai nindig. ⁶⁵Wute buagi nikin tiqe kin wune rimb, di wand te kin Judia opu tiqe buagi rand pe yeru kin tende vir ir. ⁶⁶Wute buagi wand ven rutungu kin te nei kumo rimb di riri, “Wo nen otiwo ni pughe gri kin bri nas?” Yumbui ningg gre ni nde vise bu puq ren.

Sekaraia God nyamb nindivi viyo ningg yuwo nari

⁶⁷Di Jon kiyi Sekaraia Ququ Yuwon Ye ni nde nas nei neng di propet kin wand ren simbe nand:

⁶⁸“Yumbui Israel mingg God nyamb bidivi viyo; te pugri ni nandi nikin wute Israel nate ruwi pre. ⁶⁹Ni beghi wuti gre nganye kin iri nengu pre. Wuti te otiwo beghi nitamu powi ye. Wuti te God ningg yembe ye wuti Devit ningg kuqo. ⁷⁰Wand ven kin yabe chuqo nikin propet yuwon ye ni simbe nindim mandi simbe mand kin ane tuquine. ⁷¹Ni simbe nindim nari otiwo ni beghi ghav nundug, beghi bon veri nde si pe pu nitamu powi. Di wute beghi yambu mirengu kin ninde si pe pu nitamu powi. ⁷²Yumbo ren kin puq nen kin te asi ni wand yuwon ye taq namb kin te nei gheri nipiny segi, di ni beghi koku yawo nitom kin te bei nand ningg. ⁷³Ni beghi koku Abraham nde wand gre ye simbe nindig nari, ⁷⁴Otiwo ni nganyene beghi veri nde si pe pu nitamu powi, di ghav nundug ei beghi wune bab segi di ni ningg yembene bad. ⁷⁵Di beghi ninde rar pe yuwon pu pas di yumbo ur tuquine puq pen pen pati. ⁷⁶Di nu nge wo otiwo wute buagi mari nu Yumbui Wam Nganye Kin ni ningg propet iri. Te pugri nu ei ye ghawo Yumbui ngim wang ei ni dobu naru ye. ⁷⁷⁻⁷⁸Di nu God ningg wute simbe ndiny ei ni nei rimb ni nate ruwi yuwon pu ris. Beghi God ni quan nganye yawo nitony ye te ningg bu ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny di Yumbui ningg ti beghi nengu. ⁷⁹Di wute yumbo ur brequ rind di burpoq wabe ris kin te ti neny. Ni puq nen ei beghi ngim budoq ei yuwon pene nyinge pare, yeng bad segi di umbo yuwonne kuse.”

⁸⁰Di wo nen yumbui no di gre natevi, di no dabo char kumo mingi wute segi ye pe te yenu yenu, otiwo muq mune wute buagi Israel kin nde rar pene nandi.

Jisas ni kumo wuri wundi

Matyu 1:18-25

2 ¹Tende puayi Sisar Ogastus ni Rom kin gavman mingg yumbui. Ni wand ni viso tiqe manyi Rom gavman nde si nambu yeru kin te wute buagi manyi mand. ²Ogastus ni wand ni viso di wute manyi mand kin ren asi puq men segi, ren kin muq teneqa puq men. Ni wute manyi mand kin tende puayi Kwirinius ni Siria pe gavman kin yumbui ningg nas. ³Wute buagi nikin tiqe pene mo nyamb mi rundo.

⁴Pugri bu Josep mune Nasaret Galili opu pu nyinge nare no Betlehem Judia opu yequ kin te no. Betlehem te ni kuqo king Devit ningg tiqe. Josep ni Devit ningg kuqo pugri bu ni te no. ⁵Ni te no ei Maria, nyumbueg te ni meng nitaqi ningg wus kin te, teri nyamb ur rind ningg. Nyumbueg te muq wo ane wus. ⁶Ni ruso Betlehem ris Maria wo pe wuso, ⁷di quayi wo wuri wundi. Wo te Maria nikin sonyi wo. Ni quayi wo te wuri wundi di baj pe ris kin sunyi segi, pugri bu ni chongo pe imb wuimb di kau mir rind kin sunyi pe te wuwi nase.

Angelo wute sipsip yeng muany kin nde mandi

⁸Tende opune wute sipsip yeng muany kin ninge mas, muq bur mingi pu ni nikin sipsip yeng muany pu dabo yemu. ⁹Muq Yumbui ningg angelo iri ni nde nandi, di Yumbui ningg ti ninde quan nganye ti nase, di ni quan nganye wune mamb. ¹⁰Pudi angelo te ni simbe nindim nari, “Nungoqi wune wamb wayequ. Nge wand yuwon ye nungoqi nde kare gadi. Otiwo di wute buagi te ningg quan nganye chumbuai rind. ¹¹Muq bur kuen gug, Devit ningg tiqe pe, wuti nungoqi nitaqu wowi kin kumo wuri wundi pre. Ni Yumbui, ni Kraist God nikin wute ghav nindiny ningg naip no! ¹²Nungoqi wo yumbo ren kin wuqond di nei wamb wo teneqa: Wo te chongo pe imb rimb kau mir rind kin sunyi pe ruwi naghe pu nase. Nungoqi te wuqond tedi nei wamb wo teneqa.”

¹³Muq brequene angelo nganye buagine aye, ni wam kin ami, mandi angelo te ane yemu, God nyamb mindivi viyo ningg pugri yuwo mari: ¹⁴“God wam nganye kin ni nyamb bidivi viyo, di qi pe kin wute ni chumbuai nindiny kin te umbo neny kughe.”

¹⁵Otiwo angelo te ni si mare mune nginy tu wam mewo mo pre, wute sipsip yeng muany kin te mari, “Be Betlehem po, yumbo ren Yumbui simbe nundug kin ren po buqod.”

¹⁶Muq ni brequene mo Betlehem di Josep Maria teri te ris muqond, di wo kau mir rind kin sunyi pe te ruwi naghe pu nase muqoind. ¹⁷Ni wo

te muqoind pre, muq ni angelo wo nen ningg simbe nindim kin te simbe mand mand mo. ¹⁸Di wute buagi wand ven simbe mand kin te rutungu di ni quan nganye puye rind. ¹⁹Pudi Maria ni yumbo te nei pe wuwo ris. Di muq ni te kin quan nganye nei wumbiny wumbiny wus. ²⁰Muq wute sipsip yeng muany kin te mune mo, di yumbo yumbo buagi angelo simbe nindim kin pugrine muqond kin te ningg Yumbui nyamb mindivi viyo viyo mo.

Jisas God ningg baj pe riri ruso

²¹Nginy 7-pela pu mo pre nginy 8 te ningg ni ghimbi dugu chongo pend muang kin tende puayi ni Jisas nyamb mirang. Nyamb ven asine ni kumo nde umbo pe nase segine angelo ni nyamb ven neng pre.

²²Muq Maria ni si uny pu wus kin nginy te omone, bu ni ghimbi sabi munduw ningg. Pugri bu ni Moses ningg lo puq wund kin pugrine puq ren. Ni te kin puq ren ningg bu wo te riri Jerusalem ruso Yumbui nde ri nondo ningg. ²³Ni yumbo ren kin puq ren kin Yumbui ningg lo puq wund kin pugrine puq ren. Yumbui ningg lo wuri, “Wute ire wo sonyi wund muq quayi wo wuri, tedi Yumbui nde wi nondo.” *[Kis 13:2,12,15]*

²⁴Di mir wase rinde Yumbui reng ningg, te Yumbui ningg lo puq wund kin pugrine ei puq ren. Yumbui ningg lo wuri, “Wapi mabri temi o wapi mabisvir tevi wase rinde God reng.” *[Wkp 12:8]*

²⁵Jerusalem pe wuti iri nas, ni nyamb Simeon. Ni wuti yuwon ye. God nde rar pe ni yumbo ur tuquine puq nen ye. Ni wuti Israel nate mowi ningg nandi kin te ghimbi nuang pu nas. Di Ququ Yuwon Ye ni nde nas, ²⁶di Ququ Yuwon Ye ni simbe nindig nari ni prine nati segi, ni nasne otiwo Kraist ni ningg wute ghav nindim ningg Yumbui naip no kin te nuqoind. ²⁷Ququ Yuwon Ye ni nitanyi God ningg baj kin imb pe nar no. Di Jisas opu kiyi kumo riri God ningg baj pe rir ruso ei lo wuri kin pugrine puq ren ningg. ²⁸Muq Simeon Jisas neti nowi si pe nowi naghe di God nyamb nindivi viyo nari,

²⁹“Yumbui nu king ningg kuas. Nu kuari kin te muq nganyene puq kuen. Muq nu ghari di nge nu non yembe ye wuti ko. ³⁰Nu wuti nu tiqi gudog nandi beghi nitamu powi kin te nge ning gri rar pe guqod pre, ³¹di wute buagi nde rar pe nu yumbo ren puq kuen; ³²di ni wute Juda segi kin nei yuwon ye neny di ni nei rimb kin tuqui, di nu non wute Israel nu gudiri riwo yumbui nyamb kueny.”

³³Di wo te kin kiyi kumo Simeon wand nand kin te ningg quan nganye puye rind. ³⁴Muq Simeon God pengu nindig ei God ni yuwon nuany ningg. Di Maria, Jisas kumo simbe nunduw nari, “Wo nen ningg ei otiwo wute Israel kin nganye buagi ir righe, di nganye buagi mune res riwo. Te ningg bu God wo nen si numbog di tiqi nundog nandi. Otiwo di wute ninge ni wand brequ rindig, ³⁵tende puayi di ni nei brequ te raqe ruso

di wute aye ruqond. Otiwo di nu non quayi mune ni ningg yivany ghare kin te mame bidi dobui nu dugogu mingine cheiq no opu gri bre no kin pugri.”

³⁶Tende puayi nyumbueg gang ire mune wus, ni nyamb Ana. Ni propet ire. Ni Panuel ningg wo, di ni wute tit Aser kin. Asi ni ngam wuso, ngaim teri ris ber 7-pela pu pre, ³⁷muq ni ngaim nati di mune nyarimo wus. Muq ni ber 84-pela wuwo pre. Ni God ningg baj si wuraq ye tuqui segi, ni pripri bur di bogisumb God ningg baj pe wuso, mir uny yequ Yumbui pengu wundig, di God yumbui nyamb wurang. ³⁸Muq brequne ni wundi wo kiyi kumo ane yeru kin pe tende yequ, God chumbuai wundig, di wute buagi God Jerusalem nate ruwi puq nand kin te ningg ghimbi ruwo pu ris kin te, wo nen ningg simbe wundiny.

³⁹Josep Maria teri Yumbui ningg lo puq wund kin pugrine yumbo yumbo buagi puq ren pre, muq ni teri nikin tiqe Nasaret Galili opu mune ruso. ⁴⁰Di wo te yumbui no, gre nand, di nei yuwon ye ni nde bre, di God nikin nei pene ni yuwon nuang.

Jisas God ningg baj pe nas

⁴¹Ber manyi ni pripri God ni asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny di mir mawo. Di Jisas ni kiyi kumo teri ber manyi mir te kin pe Jerusalem ruso. ⁴²Jisas ni ber 12-pela nawo pre, di ni pripri mir te kin pe ruso kin pugrine muq mune ruso. ⁴³Otiwo mir te pre, Jisas tene nas di ni kiyi kumo mune tiqe ruso, pudi ni nei rimb segi, ⁴⁴ni riri Jisas ni anene bu ruso. Ni nyinge rire ruso ruso nginy iri no pre, muq ni wute buagi ni kimand di yavi ire buagi nde mingi te meri riting, pudi ruqoind segi. ⁴⁵Ni meri riting ruqoind segi, di munene Jerusalem ruso meri riting. ⁴⁶Nginy temi ire pu mo pre muq ni God ningg baj kin imb pe nas ruqoind. Ni wute Moses ningg lo bei mand kin te ane God ningg baj pe te mas ni mingg wand nutungu di ni oyi pengu nindim. ⁴⁷Wute buagi mutungu ni oyi pengu mand kin te ni quan nganye nei nimbiny di tuquine nganye simbe nand, pugri bu ni nei kumo mamb. ⁴⁸Ni kiyi kumo teri te nas ruqoind di ni puyene nganye rind. Di ni kumo wuri, “Wo, pughe kin ningg nu beghi puq guegu? Nge nu nuyi temu nu ningg nei kumo bab, bu meri buid nganye putuw.”

⁴⁹Di ni oyi nari, “Pughe ningg nungoqi nge meri wutigh? Nge ngening wuyi ningg baj pe ei kas ye, nungoqi te kin nei wamb segi bri?” ⁵⁰Ni oyi pugri simbe nindiny, pudi ni nei rimb segi ni pughe ningg puq nand.

⁵¹Muq ni kiyi kumo wand nutungu di anene mune Nasaret righe ruso, di otiwo mune kiyi kumo ningg wand nutungu nutungu ne. Di kumo yumbo buagi ren nei pe wuwo ris. ⁵²Muq Jisas yumbui no di nei yuwon ye mune ni nde yumbui yevu, di ni God di wute nde rar pe yuwon nganye nand.

Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo

Matyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

3 ¹Sisar Taiberius ni Rom pe gavman kin yumbui ningg nas ye ber 15 te ningg Pontius Pailat ni Judia opu kin yumbui ningg nas, Herot Galili opu nas, ni qiqam Pilip Iturea di Trakonitis opu nas, di Lisania Abilene opu yumbui ningg nas. ²Di tende puayne Anas Kaiapas temi prist mingg yumbui ningg mas. Wute buagi men yumbui ningg mas kin tende puayi Jon Sekaraia ningg wo qi nyumo di wuye segi ye pe tende yenu di God ningg wand ni nde vindi. ³Di ni sunyi buagi Jordan opu rise kin tende nar ir wand bir nawo. Ni wand bir nawo kin te wute simbe nindiny ei ni nei rire ritinde di ni wuye nap ei God ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny. ⁴Ni puq nen kin te wand propet Aisaia ni ningg wand rise ye buk pe ur nand pu rise kin pugrine puq nen. Wand taq ren:

“Wuti iri mong nyumo di wuye segi ye pe tende yenu di ngam nare nari, ‘Yumbui ngim wuang, di ngim sabi wundig pu wuse ei ni nyinge nare. ⁵Otiwo di ghawo buagi te righe di rand buagi bir mas bedne mase. Asi mong tende brequ rise di ngim wuso tuqui segi kin te mune yuwon rind, tuquine rise, di ngim tende gi wuti. ⁶Di wute buagi God wuti beghi nitamu powi ningg tiqi nundog nandi kin te ruqoind’.”

[Ais 40:3-5]

⁷Jon wute buagi ninde rindi ei wuye nap ningg rindi kin te simbe nindiny nari, “Nungoqi ghati sindiyu wo! God wute mai neny puq nand kin mai te tumo rise. Tughe nungoqi simbe nunduw bu God ni mai neuq kin te qibe wurany ningg? ⁸Nei ware witinde di yumbo ur oghi yene wand. Di nungoqi nonne nungoqi ningg wari, ‘Beghi Abraham ningg kuqo, pugri bu God beghi mai nengu segi ye.’ Nge nungoqi simbe guduq, God segine wet men mas kin men oyi nare nitinde di Abraham ningg kuqo ningg mas. ⁹God ningg mame puate asine nyumo puate pe tende wuse, nyumo buagi yi oghi kin riya segi kin te enare di wase ni riwo namb.”

¹⁰Muq wute buagi te yeru kin Jon pengu rindig riri, “Muqdi beghi pughe ei pen ye?”

¹¹Di Jon oyi simbe nindiny nari, “Wuti iri siot temi mase tedi wuti tughe siot segi kin te iri yeng, di wuti mir quan rise kin te pugrine puq yen.”

¹²Wute takis materi kin mune pugrine mandi ei Jon wuye nap ningg. Di ni Jon pengu mindig mari, “Tisa, beghi pughe ei pen?”

¹³Di Jon oyi ni simbe nindim nari, “Nungoqi wo wute nde takis wateri kin te simbe munduq ye tuquine ei wateri. Nungoqi non nei pe mune so rundo wateri wayequ.”

¹⁴Di ami ninge ni mune pugrine Jon pengu mindig mari, “Di beghi? Beghi pughe ei pen ye?”

Di Jon ni oyi nindim nari, “Wute wandoqi wundim segi wat mase taq wamb di wet bidi segi wutamri wayequ. Nungoqi fotnait pughe gri pu meuq kin te tuqui.”

¹⁵Wute buagi ni wuti God nikin wute ghav nindiny ningg naip no kin te ghimbi ruang pu ris ye. Wuti te Kraist puq rindig kin. Pugri bu ni Jon ruqoind di nei kumo rimb. Ni riri Kraist tene bri Jon. ¹⁶Di Jon nari, “Nge nungoqi wuye pe wuye kupuqu. Pudi wuti aye iri nge nde dobu nawi kin ningg gre te nge gre ane tuqui segi, ni gre quan nganye. Nge wuti yuwon nganye segi, pugri bu nge ni su taq nimbic kin sare te bure gad kin tuqui segi. Nge wuye pe wuye kupuqu, pudi wuti nen di nungoqi Ququ Yuwon Ye di wase pe wuye nupuqu ye. ¹⁷Ni nandi di sawol niraqne nandi di wit dang nand kin sunyi raqe nand. Wit oghi kin nikin mir baj pe nawo ris, di raqe dubu ane wase awu kuso tuqui segi ye pe nande namb.” ¹⁸Di Jon wand yuwon ye Jisas beghi nitamu powi ye te kin wand aye nganye buagi simbe nindim.

¹⁹Pudi Jon wute buagi nde rar pene Herot Galili opu kin yumbui te ni yumbo ur brequ buagi yembe nindiny kin te ningg abo nindig, di ni kiqam ngam Herodias nitaqi kin wand te simbe nindig, ²⁰di Herot Jon taq naimb. Ni puq nen kin te ni munene yumbo ur brequ nand. Asi ni yumbo ur brequ nganye buagi nand di muq mune yumbo ur brequ nand.

Jon ni Jisas wuye naip
Matyu 3:13-17; Mak 1:9-11

²¹Jon wute buagi wuye nap kin tende puayi ni Jisas anene wuye naip. Ni Jisas wuye naip pre, Jisas God pengu nindig nindig yenu di nginy tu bi viso, ²²di Ququ Yuwon Ye ni nde nati ni. Ququ Yuwon Ye ni nde nandi kin te wapi mabri gib namb. Di wuti iri nginy tu wam pu nari, “Nu nge wo. Nge nu quan nganye yawo kiraw righe, di nu ningg quan nganye chumbuai gad.”

Jisas ningg kuqo
Matyu 1:1-17

²³Jisas ni ber 30-pela pu rusu pre muq ni yembe puate ni righe. Wute buagi ni nei mamb kin mari Jisas ni Josep ningg wo. Di Josep ni Heli ningg wo, ²⁴Heli Matat ningg wo, Matat Livai ningg wo, Livai Melki ningg wo, Melki Janai ningg wo, Janai Josep ningg wo, ²⁵Josep Matatias ningg wo, Matatias Amos ningg wo, Amos Nahum ningg wo, Nahum Esli ningg wo, Esli Nagai ningg wo, ²⁶Nagai Mat ningg wo, Mat Matatias ningg wo, Matatias Semen ningg wo, Semen Josek ningg wo, Josek Joda ningg wo, ²⁷Joda Joanan ningg wo, Joanan Resa ningg wo, Resa

Serubabel ningg wo, Serubabel Sealtiel ningg wo, Sealtiel Neri ningg wo, ²⁸Neri Melki ningg wo, Melki Adi ningg wo, Adi Kosam ningg wo, Kosam Elmadam ningg wo, Elmadam Er ningg wo, ²⁹Er Josua ningg wo, Josua Elieser ningg wo, Elieser Jorim ningg wo, Jorim Matat ningg wo, Matat Livai ningg wo, ³⁰Livai Simeon ningg wo, Simeon Juda ningg wo, Juda Josep ningg wo, Josep Jonam ningg wo, Jonam Eliakim ningg wo, ³¹Eliakim Melea ningg wo, Melea Mena ningg wo, Mena Matata ningg wo, Matata Natan ningg wo, Natan Devit ningg wo, ³²Devit Jesi ningg wo, Jesi Obet ningg wo, Obet Boas ningg wo, Boas Salmon ningg wo, Salmon Nason ningg wo, ³³Nason Aminadap ningg wo, Aminadap Ram ningg wo, Ram Hesron ningg wo, Hesron Peres ningg wo, Peres Juda ningg wo, ³⁴Juda Jekop ningg wo, Jekop Aisak ningg wo, Aisak Abraham ningg wo, Abraham Tera ningg wo, Tera Nahor ningg wo, ³⁵Nahor Serug ningg wo, Serug Reu ningg wo, Reu Peleg ningg wo, Peleg Eber ningg wo, Eber Sela ningg wo, ³⁶Sela Kainan ningg wo, Kainan Arpaksat ningg wo, Arpaksat Siem ningg wo, Siem Noa ningg wo, Noa Lamek ningg wo, ³⁷Lamék Metusela ningg wo, Metusela Enok ningg wo, Enok Jared ningg wo, Jared Mahalalel ningg wo, Mahalalel Kenan ningg wo, ³⁸Kenan Enos ningg wo, Enos Set ningg wo, Set Adam ningg wo, di Adam God ningg wo.

Satan ni Jisas wandoqi nindig

Matyu 4:1-11; Mak 1:12-13

4 ¹Jon Jisas wuye naip pre di Ququ Yuwon Ye ni nde bre di ni Jordan si neri nandi, di Ququ Yuwon Ye ni nitanyi mong nyumo di wuye segi ye pe tende no. ²Ni tende yenu di Satan ni nde nandi di ni wandoqi nindig. Satan nginy 40-pela pu Jisas wandoqi nindig. Nginy 40-pela pu te ningg ni mir nand segine yenu, di ni quan nganye mir gureg. ³Muq Satan ni ningg nari, “Nu nganyene nganye God ningg wo, tedi nu wet nen simbe ndig ei ni tindi no bret nase.”

⁴Di Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri, ‘Wuti iri ni bret ninggne nas tuqui segi.’” *[Lo 8:3]*

⁵Di Satan ni nitanyi rand yumbui iri ningg newo no, rand bage pe yenu di brequne mong di kantri buagi di qi pe kin yumbo yumbo buagi te bei nindig. ⁶⁻⁷Di simbe nindig nari, “Yumbo buagi ren nge megh pre. Muq nge ning nei pe wuti tughe geg yawo kuregh di geg. Pugri bu nu nge yumbui nyamb ragh, tedi yumbo yumbo buagi ren nge nu kew. Di wute buagi ningg gre di nikin yumbo yuwon ye buagi te buagi ane nu kew di nu te.”

⁸Di Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri, ‘Nu Yumbui nunon God ei yumbui nyamb rang di ni ningg yembene ei ghand.’” *[Lo 6:13]*

⁹Muq Satan Jisas nitanyi Jerusalem mune no di nitanyi God ningg baj pe newo no baj gug wam nganye yenu di simbe nindig nari, “Nu

nganyene nganye God ningg wo, tedi nu wam ren pu prare yaghe. ¹⁰God ningg buk wuri, ‘God nikin angelo ningg nari mandi nu yeng muaw yuwon. ¹¹Di ni ei nu mait ghase ghasene yaghe yo, ei nu wet pe nyinge dang ghand tuqui segi.’” *[Sng 91:11-12]*

¹²Di Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri, ‘Nu Yumbui nu non God ni gre tuqui ghap wayequ’.” *[Lo 6:16]*

¹³Satan Jisas pugri wandoqi nindig nindig pre, si neri di no. Otiwo ei mune nandi di wandoqi nindig.

Jisas Galili no yembe puate ni righe

Matyu 4:12-17; Mak 1:14-15

¹⁴Jisas Ququ Yuwon Ye ningg gre pe munene Galili no. Di Jisas ningg wand tiqe buagi Galili opu yeru kin tende vir ir. ¹⁵Ni no ni mingg God yumbui nyamb mirang kin baj manyi tende wand bei neny di wute buagi te opu kin ni ningg nyamb rindivi viyo.

Wute Nasaret kin Jisas dob reng

Matyu 13:53-58; Mak 6:1-6

¹⁶Jisas Nasaret nas yumbui no. Muq ni mune Nasaret no Sabat kin nginy tende di ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe no. Te nikin yumbo ur pugri ye Sabat kin nginy tende di ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe no ye, pugri bu muq ni pripri puq nen kin pugrine puq nen. Di God yumbui nyamb mirang kin baj pe ni nes newo ei buk nundoq ningg. ¹⁷Muq buk propet Aisaia ni ur nindiq kin te meng. Ni buk te bure nindiq, di nuqond wand ren rise kin tuquine bure nindiq:

¹⁸“Yumbui nge si numbogh bu gadi wute yumbo segi kin wand yuwon ye simbe gidiny ningg. Pugri bu Yumbui ningg Ququ nge nde yenu. Ni nge tiqi nundogh gadi ei wute taq pu yeru kin te simbe gidiny ni taq kin te muq prene. Di wute rar brequ kin te simbe gidiny muq ni mune rar rit tuqui. Di wute mai rire rire ris kin te simbe gidiny, muq ni mune yuwon pu ris ye. ¹⁹Ni nge tiqi nundogh gadi ei Yumbui ni yawo nitony kin bei nand ye ngeri te ningg simbe gad ningg.” *[Ais 61:1-2]*

²⁰Muq buk te mune muet nimbiq, wuti God yumbui nyamb mirang kin baj pe yembe nand ye ni nde neq wundo di no nas. Di wute buagi God yumbui nyamb mirang kin baj pe mas kin ni rar ni nde gre gud pu kuse, ²¹di ni wand puate ni righe pugri simbe nindim nari, “Wand ven muq tene buk wen ningg wutungu kin ven, muq nganyene wand te kin pugrine puq ren pre.”

²²Wute buagi ni wand nand kin te rutungu quan nganye yuwon di ni chumbuai rindig. Ni yuwonne nganye wand nand pugri bu wute buagi ghabe rind di riri, “Ni Josep ningg wo, pughe gri ate ni pugri wand nand?”

²³Di Jisas ni pugri simbe nindiny, “Nge nei gab, nungoqi nge pugri puq wundigh ye: ‘Nu wuti wute sabi gudiny ye, muq be nu non nde mune puq yen. Nu Kaperneam pe puq kuen kin te beghi putungu. Muq be nu Kaperneam pe puq kuen kin pugrine nu non tiqe pe ven nde mune puq yen.’

²⁴“Nge nungoqi nganyene nganye simbe guduq, propet buagi nikin tiqe kin wute buagi yambu rirem. ²⁵Nge nungoqi simbe guduq, asi Elaija nas kin tende puayi wuye wundi segi, nginyne yenu yenu ber teri ire pu di ire cham. Pugri bu tiqe buagi tende opu yeru kin mir segi. Di tende puayi Israel pe nyumbueg nganye buagi ngaim mati pre nyarimo ris kin te ris. ²⁶Pudi God Elaija tiqi nundog nyumbueg Juda kin tende no segi. Ni tiqi nundog nyarimo nyumbueg ire Sarepat kin tende oyi no. Sarepat te Saidon opu yequ ye. ²⁷Di Elisa propet iri ni nas kin tende puayi Israel wute num leprosi rire kin nganye buagi ris. Pudi ni Juda kin wuti iri sabi nindig segi. Ni Naman irine sabi nindig. Naman te Siria opu kin.”

²⁸Wute buagi God yumbui nyamb mirang kin baj pe ris kin ni pugri puq nand kin te rutungu di quan nganye umbo ker ruwo. ²⁹Di ni mes mewo bub meri dabo mar mo, di mitanyi rand cheq pe mo. Rand te ningg tiqe te yequ ye. Ni Jisas mitanyi mo rand cheq pe tende yemu ei memeri naghe no ningg. ³⁰Pudi ni tindi nandi, wute buagi nde mingine nyinge nare no opu no nar, di no.

Jisas ni wuti iri ququ brequ puaq nindig

Mak 1:21-28

³¹Muq Jisas Kaperneam tiqe ire Galili opu yequ kin tende naghe no, di Sabat kin nginy tende ni wute wand bei neny. ³²Ni wand bei neny kin te ni gre ane wand nand pugri bu wute buagi nei kumo rimb.

³³God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende wuti iri ququ brequ ane kin tende nas. Muq ququ brequ wuti tende quan kumone ngam nare nari, ³⁴“Jisas Nasaret kin, nu guadi beghi pughe guegu ningg? Nge nu nei gubuw, nu God ningg wuti yuwon ye. Nu beghi brequ gudug ningg bri guadi? Beghi si ramu pas.”

³⁵Muq Jisas ququ brequ te simbe nindig nari, “Nu wand segi ghas wuti te si gheri gheyi yi yo.” Muq ququ brequ wute buagi nde rar pene wuti te meneri no naghe, di neyi ni, no. Ni wuti te meneri no naghe, pudi ghimbi dang nand yuqo nati segi.

³⁶Di wute buagi puyene rind di riri, “Ni wand gre ye nganye ququ brequ te neng. Wuti nen gre quan nganye rise. Di gre tende pe ni ququ simbe nindim di ni meyi mi mo.” ³⁷Di Jisas ningg wand vir ir tiqe buagi tende opu yeru kin ni rutungu.

Jisas wute nganye buagi sabi nindiny

Matyu 8:14-17; Mak 1:29-34

³⁸Muq Jisas God yumbui nyamb mirang kin baj te si niraq, di Saimon nde baj pe no. Tende puayi Saimon kine num yumbui kurew, ghimbi

quan nganye sungue rupuw, di buid segi pu wuse. Pugri bu ni Jisas ningg mari ei ni num te puaq nunduw ningg. ³⁹Pugri bu Jisas ni nde tumo nondo, num te simbe nindiny di ni si riraq. Muq ni num oghi di brequene wes wiyo, mir wem me.

⁴⁰Yuram nginy naghe no pu nase kin tende puayi ni wute num isis rire kin Jisas nde mare mandi. Ni mandi di Jisas ni wute manyine kin kin si neny riwo, di ni num te oghi. ⁴¹Di ququ brequ anene wute nde pu meyi mandi di mari, “Nu God ningg wo.” Pudi ququ brequ ni nei mamb ni Kraist, wuti God tiqi nundog nandi wute nate ruwi ye, pugri bu ni ker nuam di segi puq nindim di ni wand mand segi.

⁴²Yambgriq bur cham ane ni mong wute segi ye pe tende no nas, di wute buagi ni meri miting. Ni meri miting maru maru, ni nas muqoind, di puamb muang ningg ane mas ei ni si nare di no segi ningg mari. ⁴³Pudi ni simbe nindim nari, “Nge ko ei yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin wand yuwon ye te tiqe aye pe mune bir kawo ye. Puate te ningg bu ni nge tiqi nundogh gadi.” ⁴⁴Di ni Judia opu no, God yumbui nyamb mirang kin baj manyi tende opu rise kin tende nar ir wand bir nawo.^a

Jisas wute temi aye temi pu nikin wute ningg natemi

Matyu 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42

5 ¹Nginy iri ningg Jisas Genesaret wuye ngamo qunambe yenu, God ningg wand simbe nand, di wute buagi rindi, ni imb rip rundo rindi pu yeru, ni God ningg wand simbe nand ye te rutungu rutungu yeru, ²di Jisas rar neq wuso at teri jiji pe te yeru nuqond. At te wute umo ningg yawi mi maghe kin ni te. Ni at te mawo yeru, di mo yawi wuye map map yemu. ³Di Jisas no, at ire ningg newo no. At ni newo kin te Saimon ningg. Muq ni Saimon ningg nari di ni at te musoq kring nipi q wuye pe wughe wuso. Muq ni at pe tende nas God ningg wand simbe nand, di wute jiji pe yeru rutungu.

⁴Ni wute buagi wand simbe nindiny pre, di Saimon ningg nari, “At raq wuye kughe kuso kin pe tende par po, di yawi wi maghe ei umo wateri.”

⁵Di Saimon oyi Jisas ningg nari, “Yumbui, beghi bur mingi buid pap pap pudi umo ninge pateri segi. Pudi muq nu kuari pu pugri bu nge at kring kipi q wuye mingi tende par po, di yawi ki maghe ye.”

⁶Muq ni Jisas nari kin pugrine puq men: At miraq wuye mingi mar mo, yawi mi maghe di umo nganye buagi nganye righe, di yawi bir mas wand mand. ⁷Umo quan nganye di mate ruwi ye tuqui segi, bu ni yembe ire at aye pe kin te ngam miram mandi ni ghav mindim. Ni mandi yembe

---

^a 4:44 Grik wand pe di buk ninge yabe nganye ur mand kin tende pe ni mari, ni Galili opu no.

ire ghav mindim umo te mate ruwi di at teri ane bre mand. Umo quan nganye bu at mai riwo righe ruso di wuye at pe kuyo kughe.

⁸Saimon Pita ni te nuqond di ni Jisas nde muange tingine sungomyu nisir nase di nari, “Yumbui, nu nge nde ghandi wayequ, nu yo. Nge wuti yumbo ur brequ quan nganye gad ye.” ⁹Te pugri Saimon di wute buagi ni ane at ire pe mo kin te umo quan nganye pugri muqond, di quan nganye puye mand. ¹⁰Di Saimon kimand, Jon Jems temi mune mandi muqond di ni mune pugrine puye mand. Jon Jems temi ni Sebedi ningg wo.

Muq Jisas Saimon simbe nindig nari, “Nu wune ghamb wayequ. Asi nu umo kuateri, pudi muq pu ruso otiwo nu wute oyi ghati ye.” ¹¹Pugri bu ni at qo mamb riwo ruso jiji pe yeru, yumbo yumbo buagi si mare rise, di Jisas nde dobu maru.

Jisas wuti iri leprosi niraq kin sabi nindig

Matyu 8:1-4; Mak 1:40-45

¹²Jisas tiqe ire ningg yenu wuti iri num brequ leprosi niraq kin nandi. Ni nandi nandi Jisas nuqoind di yimb naghe, naghe no qi pe dung di nari, “Yumbui, nu nge ghav gudigh yawo kurew, tedi nge ghav ndigh di nge ghimbi mune oghi rise ye tuqui.”

¹³Di Jisas si neq wundo nait nase nari, “Nge nu sabi guduw ye. Nu muqdi oghi ghas!” Di brequene num leprosi te prene di mune oghi nas.

¹⁴Jisas ni num te puaq nindig pre, di simbe nindig nari, “Nu num te oghi pre pugri bu yo Moses nari kin pugrine puq yen. Nu yo nunon ghimbi te prist nde bei ghand, di Moses ningg lo ni wute mai puaq mand ningg umo wase mande kin te ningg wuri kin pugrine puq yen. Nu puq yen ei prist ni te muqond di mari te nganyene nu num oghi pre. Pudi nu wute aye simbe ndiny wayequ.”

¹⁵Pudi Jisas ni puq nen kin wand te vir ir di yumbui nganye viso, pugri bu wute nganye buagi ni nde rindi ni ningg wand rutungu di ni num puaq nindiny ningg. ¹⁶Pudi Jisas priprine, mong wute segi ye pe tende no, ei nikin irine nas di God ane wand.

Jisas wuti iri quangi rind kin sabi nindig

Matyu 9:1-8; Mak 2:1-12

¹⁷Nginy iri ningg Jisas wute God ningg wand bei neny neny yenu. Di tende puayi prist tit ire Parisi puq mindim kin te ninge di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni mune anene mas. Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni Jerusalem tiqe buagi Galili opu yeru kin, di Judia opu yeru kin tende pu mandi. Muq God ningg gre Jisas nde vise, di ni wute num puaq nindiny tuqui. ¹⁸Di quayi ninge wuti quangi rind kin te sunyi pe mowi naghe, meri mondo, di baj pe mar mo ei Jisas nde rar ngimi mowi nase ningg mari. ¹⁹Ni meri mar mo ningg tuqui map, pudi

baj pe wute quan nganye bre ngim imb, di ni mar mo ye tuqui segi. Pugri bu ni wuti te meri baj wam mewo mo, di wam gri gawo mamb, di sunyi anene te gri mi naghe no. Ni mi naghe no kin te wute buagi nde mingine naghe no, di no Jisas nde rar ngimine nganye nase. ²⁰Ni nei mamb Jisas wuti te sabi nindig ye di Jisas ni nei te nundom pre, di ni wuti te simbe nindig nari, “Mand, nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre.”

²¹Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni te mutungu di nikin nei pene pugri nei mamb mamb mas, ni mari, “Wuti nen nari ni wute wand puaq nindim ye. Ni pugri puq nand kin te ni God wand brequ nindig. Wuti iri yumbo ur brequ kin wand te puaq nand tuqui segi, pudi God irine ni puq nen tuqui.”

²²Jisas ni nei te nundom pre pugri bu ni pengu nindim nari, “Pughe kin ningg nungoqi pugri nei wamb? ²³Wand pughe ye puq gad tedi wute riri te nganyene: Nge kari, ‘Nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre,’ o nge kari, ‘Nu yes yewo nyinge ghare yo’ puq gad di ni nyinge nare kin wuqond di nei wamb kin tuqui? ²⁴Pudi puq ken ei nungoqi nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni qi pe ven nde yumbo ur brequ kin wand puaq nand ye gre rise.” Muq wuti nyinge nare tuqui segi ye te ningg nari, “Nge kari nu yes yewo, nunon sunyi ghateri, ghare baj pe yo.” ²⁵Muq brequ ne ni nde rar ngimine wuti nyinge brequ kin te nes newo nikin nase di meri mandi kin sunyi te muet namb, nare God nyamb nindivi viyo viyo nambu no. ²⁶Wute buagi te ruqond di quan nganye puye rind, di God nyamb rindivi viyo. Ni ruqond quan nganye puye rind di riri, “Beghi yumbo asi buqod segi kin te muq buqod.”

Jisas ni Matyu ngam nirang

Matyu 9:9-13; Mak 2:13-17

²⁷Tende dobu Jisas nar no, di wuti iri takis nateri kin nikin takis nateri kin baj pe tende nas nuqoind. Wuti te ni nyamb Livai. Ni wuti te nuqoind di simbe nindig nari, “Nu nge nde ghawi.” ²⁸Di Livai nikin yembe kin yumbo yumbo buagi si nare rise, di nes newo, Jisas nde dobu naru.

²⁹Muq Livai Jisas ningg mir yumbui ire yembe nunduw. Mir te nikin nde baj pene nuaq. Ni mir te nuaq kin tende takis materi kin aye nganye buagi mandi di wute aye anene rindi, Livai nde baj pene rikur, di ni ane mir rind. ³⁰Mir pe tende Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni mandi di Jisas wute te ane mir rind kin te muqond di te kin ningg ni Jisas ningg wute te ane ker mawo. (Wute lo wute bei meny ye te ni mune Parisi ne.) Ni Jisas ningg wute te ker muam di mari, “Pughe kin ningg nungoqi wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin ane mir wand di wuye we?”

³¹Di Jisas ni oyi nindim nari, “Wuti num gureg segi kin ni dokta nde no tuqui segi, wuti num gureg kinne ei dokta nde no. ³²Te kin pugrine nge wute yumbo

ur tuquine puq ren yene kateri ningg gadi segi, pudi wute yumbo ur brequ rind rind ris ye ni ningg bu gadi. Nge ni simbe gidiny ei ni nei rire ritinde ningg.”

Ni mir uny yemu kin te ningg Jisas pengu mindig

Matyu 9:14-17; Mak 2:18-22

³³Di ni Jisas simbe mindig mari, “Jon ningg wute ni pripri mir uny yemu di Yumbui pengu mindig. Di Parisi mingg wute pugrine puq men. Pudi nu ningg wute ni pripri mir mand di wuye me.”

³⁴Di Jisas nari, “Wuti iri ngam no ningg mir yembe mindiny di kimand ngam niram mandi ane mir mand. Di ni ane mir mand mand masne kin tende puayi ni kimand te mir uny yemu tuqui segi. ³⁵Pudi otiwo wute ninge mandi wuti ngam no kin mitanyi mo ye ngeri te rindi ye. Tende puayi ei ni yivany mare di mir uny yemu.”

³⁶Di Jisas te kin ningg ni kopuqu wand ven simbe nindim, “Wuti iri siot wuri gawo namb, di siot urupui kin puch pend nowi, di gawo pe tende rang naimb tuqui segi. Ni puq nen tedi siot urupui te unje naip, segi pend nowi. Di puch te siot wuri pe tende rang naimb, pudi urupui wuri te ane tuqui segi. ³⁷Di wuti iri ni wain urupui meme chongo yabe kin pe nowi naghe segi. Ni pugri puq nen tedi wain urupui te yindingi di meme chongo yabe kin te bir nuaq di meme chongo te bir wus di wain dabo no. ³⁸Pugri bu wain urupui te meme chongo urupui pene ei mawo maghe. ³⁹Wuti iri wain asi kin ne pre, tedi urupui kin mune ne yambu nari. Tedi ni nari, ‘Yabe kin te oghi.’”

Jisas nari ni Sabat kin puate

Matyu 12:1-8; Mak 2:23-28

6 ¹Sabat kin nginy iri ningg Jisas nikin wute ane wit wuny mingine nyinge mare mo. Ni nyinge mare mo mo di Jisas ningg wute wit yi ninge gure mawo, materi, si pe sosi mand, chongo puaq di nganye te me. ²Muq Parisi ninge te muqond di ni pengu mindim, “Pughe ningg nungoqi Moses ningg lo te gure waq di Sabat kin nginy nen ningg yembe wand wit yi gure wawo?”

³Di Jisas oyi nari, “Devit nikin wute ane mo mo mir kurem di pughe sin men kin te nungoqi buk pe wuqond segi bri? ⁴Beghi bon lo wuri bret God meng ningg mawo ris kin te God meng ye. Bret te kin pristne ei me, wute aye me kin te lo segi puq wund. Pudi Devit nikin wute ane mo mo mir kurem di ni God ningg baj pe sunyi uny kin pe tende nar no di bret te nateri, nare nandi ne, di nikin wute ninge nem me. Nungoqi wand te kin buk pe wuqond o segi?” ⁵Di ni simbe nindim nari, “Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni Sabat kin puate.”

Jisas ni wuti iri si kuti kin te sabi nindig oghi

Matyu 12:9-14; Mak 3:1-6

⁶Sabat aye ningg ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no di God ningg wand wute bei neny. Di wuti iri ni si kuti kin te ane God

yumbui nyamb mirang kin baj pe tende nas. Wuti te ni si tuan brequ kuse. ⁷Di Parisi wute Moses ningg lo wute bei meny ye ane ni Jisas kotim maind ningg ngim meri mand ye, pugri bu ni waghine Jisas yeng muang pu yemu. Ni yeng muang ei muqond muq Sabat kin nginy te ningg ni wuti si kuti kin te sabi nindig oghi, tedi te ningg kotim maind ningg. ⁸Pudi Jisas ni nei te nundom pre. Di ni wuti si brequ kin te simbe nindig nari, “Nu yes yewo, ghandi, wute buagi nde rar pe yeru.” Pugri simbe nindig di nes nandi, wute buagi nde rar ngimine yenu.

⁹Muq Jisas ni simbe nindim, “Nge nungoqi pengu guduq, Sabat kin lo pughe puq wund? Wute ghav bidiny yuwon pu ris, o wute unje pap? Wute ghav bidiny ei ris o wute bab riti?”

¹⁰Muq ni rar nat wute buagi nuqond nuqond nondo nandi pre di wuti te simbe nindig nari, “Nu si tuqu kuso.” Muq ni Jisas nari kin pugrine puq nen, ni si nituqu kuso, di brequene nganye ni si mune oghi. ¹¹Pudi ni te muqond di Jisas quan nganye umbo ker muang. Di oyi oyi pengu mand mari, “Muqdi beghi Jisas pughe sin ei beg ye?”

Jisas aposel 12-pela pu ir nawo di tiqi nundom mo

Matyu 10:1-4; Mak 3:13-19

¹²Tende puayi nginy iri ningg Jisas char iyu pe newo no Yumbui pengu nindig ningg. Ni te no di bur te ningg ni God pengu nindig nindigne ruso pend ruso. ¹³Yambgriq burane nikin wute nari mandi di wute 12-pela pu si numbom di wute te aposel puq nindim. ¹⁴Wute 12-pela pu te ni nap mo kin taq men: Saimon (ni nyamb aye te Pita puq nindig) ni kiqam Andru temi, Jems, Jon, Pilip, Bartolomyu, ¹⁵Matyu, Tomas, Jems Alpius ningg wo, Saimon ni Selot ningg wute tit kin iri,^b ¹⁶Judas Jems ningg wo, di Judas Iskariot otiwo ni Jisas veri nde si pe ni nondo kin te.

Jisas wand bir nawo di wute num ye sabi nindiny

Matyu 4:23-25

¹⁷Muq Jisas aposel te ane char iyu pe pu mati mi bed pe yemu. Di bed pe tende nikin wute nganye buagi rindi, tende rikur pu yeru. Di wute aye tiqe isis kin nganye buagi nganye rindi tende rikur pu yeru pre. Wute te tiqe buagi Judia opu yeru kin te pu rindi, Jerusalem pu rindi di tiqe yumbui gherim qunambe yeru kin Tair di Saidon pu rindi. ¹⁸Wute buagi te Jisas nde rindi ni ningg wand rutungu di num puaq nindiny ningg. Wute ninge ququ brequ ni nde yemu kin te ni ququ brequ te puaq nindiny. ¹⁹Di gre Jisas nde pu viyi vindi di wute nganye buagi num di ququ brequ puaq nindiny. Wute ni rit nase kin te ninggne di ni num oghi di ququ brequ wu mase mo. Pugri bu wute nganye buagi ni rit nase ningg tuqui rip rip.

---

^b 6:15 Wute tit Selot kin ni Rom mingg gavman nde si nambu mas yambu mari.

Wute God yuwon nuany di brequ nindiny kin wand

Matyu 5:1-12

²⁰Muq Jisas rar neq wundo nikin wute te nuqond di nari, “Nungoqi wutaqu yumbo quan segi kin nungoqi chumbuai wand, te pugri tumo di nungoqi God nde si nambu was. ²¹Nungoqi wutaqu muq mir tuqui segi di mir ane was kin te nungoqi chumbuai wand, te pugri God nungoqi tuqui nupuqu ye. Nungoqi wutaqu muq yivany ane was kin te nungoqi chumbuai wand, te pugri nungoqi oyi chumbuai ane was ye. ²²Nungoqi wutaqu nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge nei wumbigh di nge ningg nyamb bir wawo ye te ningg wute buagi nungoqi yambu mireuq di ni nde tumo wondo mundoqu yambu mari, di nyamb brequ munduq. Nginy te ningg nungoqi pugri puq meuq kin tende nungoqi chumbuai wand, nungoqi yuwon pu was. ²³Wute nungoqi pugri puq meuq kin nginy tende nungoqi nyinge wawo di quan nganye chumbuai wand. Te pugri God oyi nungoqi oyi nunduq kin yumbo yumbui nganye nginy tu wam nuauq rise. Muq ni nungoqi puq meuq kin te asi ni kuqo mune propet pugrine puq mem ye.

²⁴“Pudi nungoqi wutaqu muq yumbo quan rise kin nungoqi muq qi pe yuwon pu was di quan nganye chumbuai wand pre. Otiwo di God nungoqi mai neuq. ²⁵Nungoqi wutaqu mir tuqui kin te, otiwo di God nungoqi mai neuq di nungoqi oyi mir tuqui segi di mir ane was. Nungoqi chumbuai ane was di wur wur was kin te otiwo di God oyi nungoqi mai neuq di nungoqi quanji wand di yivany ane was. ²⁶Nungoqi wutaqu muq wute buagi aye chumbuai munduq di nungoqi nyamb mindivi viyo kin te, otiwo di God oyi nungoqi mai neuq. Wute nungoqi chumbuai munduq di yuwon muauq kin te asi ni kuqo propet wandoqi kin pugrine nganye yuwon muam ye.”

Nungoqi non veri sabi wundim

Matyu 5:38-48

²⁷Muq Jisas mune nari, “Nungoqi muq nge ningg wand wutungu wutungu yequ kin wen, nge nungoqi simbe guduq: Nungoqi non veri yawo wurany righe, di wute nungoqi yambu mireuq kin te nungoqi oyi ni yuwon wam, ²⁸di wute nungoqi awo mumbuq kin te nungoqi oyi God pengu wundig ei ni yuwon nuam, wute nungoqi wand brequ munduq kin te nungoqi oyi God pengu wundig ei ni oyi yuwon nuam. ²⁹Wuti iri nu kowisambe opu dang nunduw, te piyi rar qoind opu gri mune dangne nunduw. Wuti iri nu chongo ire nitaw wi, te piyi rar qoind aye te mune nitaw wi. ³⁰Wute nungoqi yumbo ningg sang mupuq te nungoqi wem, yawo nduq wayequ. Di wute nungoqi yumbo ninge mitaquri kin te nungoqi mune wateri ningg wari wayequ, te piyi ni mare mo. ³¹Yumbo ur

buagi wute aye nungoqi nde puq ren ningg wari kin pugrine ei nungoqi mune ninde puq weny.

³²“Nungoqi wute nungoqi yawo rirauq righe kin tene yawo wurany righe kin te eti wari God te kin ningg nungoqi chumbuai nundug ningg puq wand. Wute yumbo ur brequ rind kin pugrine wute ni yawo rirany righe kin tene ni oyi yawo rirany righe ye. ³³Di nungoqi wute nungoqi yuwon muauq kin tene muq oyi sabi wundim kin te eti wari God te kin ningg nungoqi chumbuai nundug ye. Wute yumbo ur brequ kin ni te kin pugrine qa puq ren ye. ³⁴Di nungoqi wute yumbo wem di nei wamb wute te otiwo ni oyi nungoqi wem kin tuquine oyi mune meuq ye tuqui. Pugri bu nungoqi wute tene ei yumbo wem. Nungoqi pugri puq wen ye te eti wari God nungoqi te kin ningg chumbuai nundug. Wute yumbo ur brequ rind kin ni pugrine wute aye yumbo ur brequ rind kin te yumbo reny pu ei otiwo ni oyi mune te kin tuquine reny ye. ³⁵Pudi nungoqi oyi nungoqi non veri yawo wurany righe, sabi wundiny, yumbo weny di ni oyi oyi rundug ye te ningg wari muq weny wayequ, segi ei weny. Nungoqi pugri puq wen, tedi God oyi nungoqi oyi nundug kin te quan nganye. God ni wute brequ kin di wute ni chumbuai rindig segi kin te anene yuwon nuany ye. Pugri bu nungoqi te kin pugrine puq wen, tedi wute aye rundogu di nei rimb nungoqi God wam nganye kin ni ningg wo. ³⁶Beghi wuyi wute buagi yawo nitony kin pugrine ei nungoqi mune wute aye yawo wutony.”

Wute yumbo ur brequ rind kin te ningg simbe wundiny wayequ

Matyu 7:1-6

³⁷“Wute aye ni yumbo ur brequ te wundony di brequ puq wundiny segi, tedi God oyi nungoqi brequ puq nundug segine. Wute aye yumbo ur te wundony wupiny ruso segi, tedi God oyi nungoqi yumbo ur brequ te ruququ ruso segine. Wute nungoqi unje mupuq pudi nungoqi wand te puaq wundiny, tedi God oyi nungoqi wand puaq nundug.” ³⁸Jisas kopuqu wand ven nand, “Nungoqi wute aye yumbo weny, tedi God oyi nungoqi wute aye yumbo weny kin pugrine neuq. Ni oyi quan nganye ei nungoqi nde si wam nuauq di nungoqi si bre di ninge buraq ri ye. Nungoqi wute aye yumbo pughe gri pu weny ye te kin pugrine ei God nungoqi oyi neuq ye.”

³⁹Di ni kopuqu wand aye ren mune simbe nindiny: “Wuti iri rar brequ kin ni wuti aye rar brequ kinne si niting rise di nitanyi no ye tuqui segi. Tedi ni temi ane ngamo pe ir maghe. ⁴⁰Skul wokuandi iri nikin tisa nde yumbui di nikin tisa oyi ni nde nambu nas segi. Tisa ni yumbui di skul wokuandi oyi tisa nde nambu. Pudi skul wokuandi ni skul omo nuaq, tedi nikin tisa ane tuquine.

⁴¹“Pughe kin ningg nu yumbo tinanji nimand nde rar pe yequ kin te muq gudoq, pudi nyumo bidi yumbui nu non rar pe yequ kin te gudoq

segi? ⁴²Pughe gri ei nyumo bidi yumbui nu non rar pe yequ kin te nei gubuw segine, muq nu non nimand ningg kuari, ‘Mand, nu yeru nge tinanji woju nu nde rar pe yequ kin te kitaw wi?’ Nu wuti nei tevi kin! Nyumo bidi nu non nde rar pe yequ kin te taqwi pre, ei nu oghine rar ghat, muqdi tinanji woju nimand nde rar pe yequ kin te taqwi.”

Nyumo ire yi oghi ye di nyumo ire yi brequ kin wand

Matyu 7:15-20; 12:33-37

⁴³“Nyumo nyam kure kin pe nyumo yi brequ kin riya segi, di brequ kuse kin pe mune pugrine nyumo yi yuwon kin riya segi. ⁴⁴Nyumo manyi wute nikin yi te mundony di nei mamb nyumo te nyam kure kin o brequ kuse kin. Wute sanyi yi sare mundim pe riya pu yeru map segi, di wain yi sare tubrege pe riya pu yeru map segi. ⁴⁵Te kin pugrine wuti oghi kin nei yuwon ye ni nde umbo pe rise kin te simbe nand, di wuti brequ kin nei brequ ye ni nde umbo pe rise kin te ei simbe nand ye. Mim nikin nei pe wand vind segi, mim ni wuti ningg nei umbo pe bre pu rise kin te bu simbe vind.”

Wute nei yuwon kin di nei brequ kin

Matyu 7:24-29

⁴⁶“Nungoqi nge kari kin yumbo ur te puq wen segi, tedi pughe kin ningg nge ningg wari, ‘Yumbui, Yumbui?’ ⁴⁷Wuti nge nde nandi nge ningg wand nutungu di nge kari kin pugrine puq nen kin te, muqdi nge nungoqi simbe guduq ni pughe gri ei nas ye. ⁴⁸Wuti te kin ni wuti iri baj yembe nindig ningg di qi ngamo nuaq naghe no wet yumbui iri raqe naind, muq simen wet wam tende nawo muq baj yembe nindig kin pugri. Otiwo wuye nime nandi kin tende puayi wuye nime baj te si numbony, pudi baj te viso vighe di bir segi. Ni baj gre ye nganye yembe nindiny, pugri bu bir ye tuqui segi.

⁴⁹“Pudi wuti nge ningg wand nutungu pudi nge kari kin pugri puq nen segi kin te, ni wuti iri ngamo nuaq naghe no simen nowi muq baj yembe nindig segi, ni wuti qi wamne baj yembe nindig kin te ane tuqui. Otiwo wuye nime nase kin tende puayi wuye nime baj te si numbony di baj te bi viso vighe di bir vis omone viso.”

Jisas yembe ye wuti iri num puaq nindig

Matyu 8:5-13

7 ¹Jisas wute buagi wand ren simbe nindiny nindiny pre di Kaperneam nar no. ²Kaperneam pe wuti iri num yumbui gureg di nati ningg tumo pu nase. Wuti te Rom kin ami mingg yumbui ni ningg yembe ye wuti iri. Ami kin yumbui ni wuti nen quan nganye nei nimbige ye. ³Rom kin ami mingg yumbui ni nutungu Jisas Kaperneam nandi, di

ni Juda ye quayi kiyi ningge tiqi nundom Jisas nde mo. Ni mo Jisas simbe mindig ei nandi ni ningge yembe ye wuti te sabi ninding ningg.

⁴Wute te tiqi nundom mo kin te mo Jisas nde mo mar di Jisas simbe mindig di mitanyi ne mo ningge quan nganye buid map. Ni pugri simbe mindig, “Nu segine wuti nen nde baj pe yo di ghav ndig. ⁵Te pugri ni beghi Juda yuwon nuangu ye. Nikin wet bidi pene yumbo wong nand di beghi Juda God yumbui nyamb mirang kin baj yembe mundug.” ⁶Muq Jisas ni ane mo.

Jisas ami mingg yumbui nde baj pe tumo nondo nondone di ami mingg yumbui te kimand tiqi nundom mandi ei Jisas pugri simbe mindig ningg, “Yumbui, nu nyinge ghare nge nde baj pe gheyi yi wayequ, te nu yembe yumbui guad. Nge wuti oghi nganye segi, pugri bu nu ngende baj pe ghandi wayequ. ⁷Nge wuti oghi segi pugri bu nge nge ningne mune nu nde godo kin te oghi nganye segine. Pugri bu wute te tiqi gudom mondo. Te ningg bu nu ghandi segi, pudi nu wandne simbe ghand, di nge yembe ye wuti te num oghi. ⁸Nge nei gab nu wuti te sabi gudig tuqui. Te pugri nge mune wuti nyamb kin iri nde si nambune kas ye, di ami oyi nge nde si nambu mas. Pugri bu nge ami iri simbe gidig kari, ‘Nu yo,’ di ni no; aye simbe gidig kari, ‘Ghandi,’ di ni nandi; nge yembe ye wuti ningg kari, ‘Nu yembe te yembe ndiny,’ di ni yembe nindingy.”

⁹Jisas ni wand ren kin nutungu di ni quan nganye puye nand, di tindi nondo wute buagi ni nde dobu ruru kin te simbe nindingy, “Nge nungoqi simbe guduq, wuti iri God pugri nganye nei nimbic kin te nge guqoid segi. Israel pe mune wuti nen kin iri guqoid segine.” ¹⁰Muq wute ami mingg yumbui tiqi nundom mo kin te mune baj pe mandi, di yembe ye wuti te mune num oghi pu nas muqoind.

Jisas ni wuti ambonye iri nati pre kin te nindingi newo

¹¹Tende dobu Jisas tiqe ire Nain puq munduw kin tende no. Ni no di nikin wute di wute buagi aye te ni nde dobu ruru kin te ni anene riso. ¹²Ni riso tiqe ngimrawu pe riso rir pune di wute tiqe te kin wuti ambonye iri nati kin te meri meyi mandi. Wuti ambonye te wute ire ni ngaim nati pre kin nyarimo nyumbueg wus ye ni ningg wo. Ni wo aye segi, quayi wo te irine nas ye muq nati. Pugri bu ni wuti te meri mandi di wute nganye buagi ni kumo ane ruwi. ¹³Jisas nyumbueg te nundoq di quan nganye yawo nitow. Di simbe nunduw nari, “Quanji ghand wayequ.”

¹⁴Muq ni wuti mowi naghe kin nyembe pe tumo nondo, si neq wundo nyembe nitiq wuse di wute nyembe miraq kin te mune nyinge mare segi, pugrine yemu. Di ni nari, “Ambonye, nge nu simbe guduq, nu yes yewo!” ¹⁵Di wuti nati pre kin te mune nes newo nas di wand nand. Di Jisas wuti ambonye te mune nitanyi nondo kumo nde si neri.

¹⁶Wute buagi te ruqond di quan nganye puye rind, di God nyamb rindivi viyo riri, “Propet yumbui nganye iri beghi nde bre nowi pre. God

nikin wute ghav nindiny ningg nandi pre.”¹⁷Di wand ven kin vir ir tiqe buagi Judia opu yeru kin te rutungu, di tiqe aye pe opu yeru kin te mune rutungu ne.

Jon wute wuye nap ye nikin wute tiqi nundom Jisas nde mo

Matyu 11:1-19

¹⁸Jon wute wuye nap kin ni ningg wute Jisas yumbo yumbo buagi ren puq nen ye wand te Jon simbe mindig. Di ni nikin wute temi nari mandi, ¹⁹di tiqi nundom Yumbui nde mandi ei pugri pengu mindig ningg, “Nu wuti God tiqi nundog nandi puq nand kin tene bri guadi o beghi wuti aye bri ghimbi buag pu pas ye?”²⁰Muq wute temi te mandi Jisas nde mi meyi di mari, “Jon wute wuye nap ye ni beghi tiqi nundog bu nu nde badi ei wand ven pengu buduw ningg, ‘Nu wuti God tiqi nundog nandi puq nand kin tene bri guadi o beghi wuti aye bri ghimbi buag pu pas ye?’”

²¹Ni temi mandi pu yemu kin tende puayine Jisas wute num isis rire kin num puaq nindiny, di wute ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindiny. Wute nganye buagi rar brequ kin te sabi nindiny di mune rar rit. ²²Pre, muq ni wute temi Jon ningg wand mare mandi ye te oyi simbe nindim nari, “Mune wo di yumbo yumbo buagi nungoqi non rar pe wuqond di wute aye men simbe munduq wutungu kin te Jon simbe wundig: Wute rar chukoq kin te ni mune rar bure rind, wute nyinge brequ kin mune nyinge rire, wute leprosi riraq kin te ghimbi mune yuwon rind, wute ange ghave rimbiny kin munene wand rutungu, wute riti kin mune res riwo, di wute yumbo segi kin te ni wand yuwon ye bir muany rutungu. ²³Wute nge yumbo yumbo buagi puq ken ye te ruqond, pudi nge dob regh segi kin wute te chumbuai rind.”

²⁴Wute Jon ningg wand mare mandi kin te mo pre, Jisas wute buagi te yeru kin te Jon ningg simbe nindiny nari, “Nungoqi mong wuye di nyumo segi ye pe wo Jon wuqoind kin te ni kombu kin pugri nyumurighi neri no nandi nandi bri yenu wuqoind? Te segi, Jon ni kombu kin pugri segi, ni gre pu yenu ye. ²⁵Pudi te segi, tedi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Wuti iri chongo yuwon ye bri nare righe pu yenu bu wo wuqoind ningg? Te segi, wute chongo yuwon ye mare righe di yumbo yuwon yuwon ghimbi pe mare righe kin te king ningg baj pe mas ye. ²⁶Nungoqi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Propet iri bri wuqoind ningg wo? Te nganyene, nge nungoqi simbe guduq, Jon ni mune yumbui nganye, propet aye ni ane tuqui segi. ²⁷Wuti nen ningg qa God nde buk pe pugri ur mand, ‘Nge wuti iri nge ningg wand nare no kin te tiqi gudog ye nawo nu ngim sabi nunduw.’

[Mal 3:1]

²⁸Nge nungoqi simbe guduq, wuti iri qi pe ven nde kin Jon nde yumbui nas segi, Jon irine yumbui. Pudi wute God nde si nambu ris kin tende wuti iri nyamb segi wokuandi kin pugri nas kin te ni oyi Jon nde yumbui.”

²⁹Wute buagi di wute takis materi kin anene ni Jon ningg wand rutungu di Jon wuye nap pre ye. Pugri bu muq ni Jisas Jon ningg wand ren simbe nand ye ren rutungu di riri God ni yumbo buagi tuquine nganye puq nen. ³⁰Pudi Parisi di wute lo quan nganye nei mamb ye ni asine Jon ningg wand mutungu yambu mari bu ni wuye nap segi, pugri bu ni God nari kin pugri puq men segi.

³¹Jisas nari, “Nge yumbo pughe kin ningg ei wand gad ei nungoqi muq ven nde puayi was kin te ane tuquine? ³²Nungoqi wokuandi kin pugri, ni ruso tiqe moqi ris, wokuandi aye mune rindi muq ni oyi oyi wand rind riri, ‘Beghi pereru piq budouq ei nungoqi nyinge wawo ningg pari, pudi nungoqi nyinge wawo segi. Di beghi yivany kin yuwo pari ei nungoqi quanji wand ningg pari, pudi nungoqi quanji wand segi.’ ³³Te kin pugrine Jon wute wuye nap ye nandi kin ni mir quan nand segi, di wain ne segi, di nungoqi wari ququ brequ ninde yenu. ³⁴Di nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge gadi kin nge mir gad di wain ke di nungoqi wari, ‘Nungoqi wuti nen wuqoind. Ni mir quan nand di wain quan ne, ni wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin kimand.’ ³⁵Beghi temu yumbo ur kin kinne yembe bidiny pudi nungoqi temu ane yambu wurengu. Pudi God beghi nde yembe nand kin te bei rind ni nei te yuwon nganye.”

Nyumbueg ire Jisas nyinge wuye wuping

³⁶Muq Parisi iri Jisas ningg nari ei Jisas nondo ni ane mir mand ningg. Pugri bu Jisas Parisi tende baj pe no di ane mas mir mand. ³⁷Di wute ire tende wus. Wute te ngimne nyumbueg, asine yumbo ur brequ wund wund rindi rindi muq. Ni Jisas mir nand yamb nandi pu Parisi nde baj pe tende nas ye te wutungu. Di ni os wo yuwon ye ire wet pe yembe munduw kin pe tende wel yuwon tuqo neri kin te wuwi naghe wuri wundi. ³⁸Ni wundi Jisas nde dobu muange tingi yequ, quanji wund, di ni ngam giji wuye Jisas nde muange wam ir mati, di nikin yu pe ku wumb. Di yimb wughe, wughe wuso Jisas nyinge song wurang, di wel yuwon tuqo neri kin nyinge wam groq wundig. ³⁹Parisi te Jisas ningg nari ninde baj pe nondo ye te ni te nuqond di nikin nei pene pugri nei namb, “Wute wen ngimne nyumbueg ire bu ni wuit nase. Wuti nen nganyene propet iri, tedi ni nei namb wute wen pughe gib wumb ye bu ni wuit nase.”

⁴⁰Jisas ni nei nundog, pugri bu ni oyi oyi nindig nari, “Saimon, nge nu wand ire simbe guduw ningg.”

Di ni oyi nari, “Tisa, be simbe ghand.”

⁴¹Di Jisas simbe nand nari, “Wute temi wuti iri nde mo wet bidi ninge materi, di otiwo ni oyi mune oyi mindig ye. (Wuti te nikin bisnis yembe te wute aye wet bidi nem pu ei otiwo ni oyi mune oyi mindig kin tende di so rundo meng ye.) Wuti iri no ni ningg nari di silva kin wet bidi 500-pela nateri.

Di wuti aye mune ni nde no nari di silva wet bidi 50-pela nateri. ⁴²Ni temi wet bidi te materi pre, pudi ni temi ane oyi mindig ye tuqui segi, ni temi wet bidi segi. Pugri bu ni segi puq nindim nari, ‘Te piyi, nungoqi tequ ane nge wet bidi te oyi wundigh wayequ.’ Ni pugri puq nindim, tedi nu nei guab kin wuti pughe ye ei ni quan chumbuai nindig ye?”

⁴³Di Saimon nari, “Nge nei gab kin wuti wet bidi quan nateri kin te ei wuti te quan nganye chumbuai nindig ye.”

Muq Jisas nari, “Nu tuquine nei guab.”

⁴⁴Muq ni tindi nondo nyumbueg te nundoq di Saimon simbe nindig nari, “Nu nyumbueg wen yumbo ur wund kin guqod bu? Nge nu nde baj pe keyi gadi pudi nu nge wuye kuegh di nyinge wuye kap segi. Pudi nyumbueg wen nikin ngam giji wuye pe nge nyinge wuye wupigh, di nikin yu pe ku wumb. ⁴⁵Nu nge song kuregh segi, pudi nyumbueg wen nge keyi gadi kasne di ni wundi yimb wughe nge nyinge song wureny kin tene rise rise. ⁴⁶Nu nge nde ngawu pe wel groq gudigh segi, pudi wute wen wel tuqo yuwon ye nge nyinge bage wam groq wundigh. ⁴⁷Pugri bu nge nu simbe gudu, wuti yumbo ur brequ musoqne nand pu muq God puaq nindig kin te musoqne chumbuai nand ye. Nyumbueg wen ni quan nganye yumbo ur brequ wund ye, pudi ni nge quan nganye nei wumbigh, pugri bu ni yumbo ur brequ wund kin wand te puaq pre.”

⁴⁸Muq Jisas ni simbe nunduw, “Nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre.”

⁴⁹Di wute aye mune mir pe tende mandi pu mas ye te ni wand ren mutungu di kin kin wand mand mari, “Wuti nen tughe? Ni wute aye yumbo ur brequ rind ye wand te mune puaq nindiny yene?”

⁵⁰Di Jisas nyumbueg te simbe nunduw nari, “Nu yivany ghare wayequ, nu umbo yuwon pu kuse di yo. Nu nge nei gubigh ye te ningg nu wand puaq pre.”

Nyumbueg ninge Jisas nikin wute ane ruso ni ghav rindim

8 ¹Tende dobu Jisas nyinge nare tiqe manyi nar ir. Tiqe yumbui di tiqe woju tende nar ir yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin wand yuwon ye bir nawo. Ni no di nikin wute 12-pela pu te ni ane mo. ²Di nyumbueg ninge Jisas ququ brequ puaq nindiny di num puaq nindiny kin te ni mune anene ruso. Wute te, Maria (tiqe Magdala kin) ni ququ brequ 7-pela pu yemu pudi Jisas tiqi nundom meyi mi mo kin te. ³Di Kusa ngam Joana, ni ngaim Kusa ni Herot nde baj pe yembe mand ye yumbui, di Susana, di nyumbueg nganye buagi aye. Wute ren nikin wet bidi di yumbo yumbo pene Jisas nikin wute ane ghav rindim ningg bu ane ruso.

Wuti iri wit yi wuny mbe puaq nand kin kopuqu wand

Matyu 13:1-9; Mak 4:1-9

⁴Wute buagi tiqe manyi kin rindi, Jisas nde rikur kur di Jisas kopuqu wand ven simbe nindiny, ⁵“Wuti iri nikin wuny mbe no di wit yi puaq

nand. Ni puraƣ nand nand di wit yi ninge ngimne ir ri, di wute nyinge ruwo di wapi rindi riq. ⁶Ninge qi wet quan kumo kus ye pe ir riti righe kin te ruwi pre pudi wuye segi, pugri bu quari rimb. ⁷Wit yi ninge ruso nyungo quat kin pe ir ri di nyungo quat kin ni nambu wi ruso. ⁸Di yi ninge qi yuwon ye pe ir ri. Yi qi yuwon pe ir ri kin te yuwonne ruwi, yumbui ruso di yi riyi. Ni asi musoqne puraƣ nand pudi muq oyi wit puate ire ire yi 100-pela pugri riyi.”

Ni kopuqu wand ven simbe nand pre di ngam nare wute buagi te simbe nindiny, “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu.”

Pughe ningg bu Jisas ni kopuqu wand pe simbe nand?

Matyu 13:10-17; Mak 4:10-12

⁹Jisas nikin wute ni pengu mindig ei ni kopuqu wand ven kin puate raqe nand ningg mari. ¹⁰Muq Jisas nari, “Yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin wand suqo pu rise kin te God nungoqi nei neuq di nungoqi nei wumbiny tuqui. Pudi wute aye kin te nge kopuqu wand pe simbe gidiny ei ni rar pe ruqond pudi yumbo ninge ruqond rip ruso segi, di ange ruaq rutungu pudi nei rimb segi. [Ais 6:9]

Jisas ni wit yi kin kopuqu wand te raqe nand

Matyu 13:18-23; Mak 4:13-20

¹¹“Kopuqu wand te kin puate taq ven: Wit yi te God ningg wand. ¹²Wit yi ninge ngimne ir righe kin te, te wute God ningg wand rutungu di umbo pe ruwo vis, pudi ququ brequ mingg yumbui nandi wand ninde umbo vis kin te puaq nindiny viso. Ni puq neny ei ni God dob reng di God oyi mune ni nateri segine. ¹³Wit yi wet pe ir righe kin te wute tughe ni wand ven rutungu di brequne chumbuai ane ritevi. Pudi ni tumuri maghe mo segi kin pugri, ni wand te kin nei pe ruwo ris nganye segi. Ni God ningg wand rutungu pudi mai isis rindi ninde meriwo di ni God ningg wand brequne si rire. ¹⁴Wit yi ninge nyungo quat kin pe ir righe kin te wute wand rutungu, pudi otiwo ni ruso mai rire di te kin quan nganye nei kumo rimbiny, wet bidi nei rimbiny, di qi pe kin yumbo te chumbuai rindiny, di te kin puq ren yawo kureny. Nei ren kin oyi ni nei imb ruany di God ningg wand oghine nei rimbiny segi. Wute te kin ni wit yi oghine uri rind segi kin pugri. ¹⁵Pudi wit yi qi puch oghi kin pe ir righe kin te, te wute yuwon ye di nei yuwon ye rise ye. Ni God ningg wand rutungu di nei pe ruwo ris ye. Ni mai rire pudi God dob reng segi, ni wit kin pugri yi riyi.

Wuti lam nindiq pre os pe but niraq kin kopuqu wand

Mak 4:21-25

¹⁶“Wuti iri lam nindiq pre di os pe but niraq o ede nambu neq wur wuso suqo niraq segi ye, ni wam niraq wughe pu yequ ei wute aye mandi

di lam ti te muqond tuqui. ¹⁷Te pugri yumbo suqo pu rise ye te raqe ruso wute buagi nei rimb ye, di yumbo but pu rise kin te raqene rise di wute buagi nei rimb ye. ¹⁸Pugri bu God ningg wand oghine wutungu di ni nari kin pugrine ei puq wen. Te pugri wuti God ningg wand asi nutungu kin te nat vise ye te otiwo God ni aye neng, pudi wuti God ningg wand nutungu kin te menare viso ye, tedi God ni wuti tende wand puch nganye vise kin te mune natevi.”

Jisas kumo di kiqam ninde rindi

Matyu 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹Muq Jisas kumo di kiqam ane Jisas ruqoind ningg rindi. Ni riya rindi ningg pudi wute quan nganye bre pugri bu ni Jisas nde tumo rundo ye tuqui segi. ²⁰Muq wute ninge Jisas simbe mindig, “Nu numo niqam ane rindi pu dabo sange te yeru, ni nu ghimbi ruaw pu yeru. Ni nu ruqoind ningg.”

²¹Pudi ni oyi nari, “Wute God ningg wand rutungu di God nari kin pugrine puq ren kin te nge moyu di qam.”

Jisas ni nari nyumurighi di wuye seme gub kin te pre

Matyu 8:23-27; Mak 4:35-41

²²Nginy iri ningg Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Wandi wuye ngamo pe pu opu gri te po pewo.” Muq ni at pe mewo mo di mo. ²³Ni mo mo ngimi Jisas ruqo nase. Ni ruqo nase di nyumurighi yumbui wuye ngamo pe tende naghe di wuye seme gub. Di wuye at pe kuyo kughe bu at wughe wuso ningg tumo.

²⁴Muq nikin wute mondo ni buraq mindig di mari, “Yumbui, Yumbui! Beghi wuye pe paghe po wuye pe di pati yamb.” Muq Jisas nes newo, nyumurighi di wuye seme gub kin te segi puq nindiny, di nyumurighi nati di wuye mune kuti yuwon pu kuse. ²⁵Di nikin wute simbe nindim nari, “Nungoqi God nei wumbig segi bri?” Ni te muqond, di puye mand, di wune mamb, di kin kin wand mand mari, “Wuti nen tughe? Ni nyumurighi wuye ane simbe nindiny di ni mune ni ningg wand rutungu ne ye!”

Jisas wuti ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindig

Matyu 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶Muq Jisas nikin wute ane at pe Gerasa opu mo. Gerasa te Galili wuye ngamo pe opu gri yequ. ²⁷Ni mo Gadara mo mar, Jisas naghe no, jiji pe nyinge nare newo no pune wuti iri tiqe te kin ququ brequ ane kin ni nde nandi. Wuti nen ni yabe chuqone nganye chongo nare righe segi, omone yenu ye. Di ni yabe chuqone baj pe nas segi, ni wute mati mawo yemu ye ngamo pe tende nas ye. ²⁸Wuti te Jisas nuqoind, di quan kumone nari, di

Jisas nde rar ngimine sungomyu sungomyu yenu, di quanne ngam nare nari, “Jisas, God Wam Nganye nas kin wo, nu nge pughe sin kuegh ningg? Nge nu pengu guduw, nu nge unje ghaip wayequ.” ²⁹Te pugri Jisas asine ququ brequ te simbe nindig ei wuti te si neri neyi ni no ningg. Pugri bu muq wuti te pugri ngam nare. Yabe chuqo nganye ququ brequ te ninde yenu, di wuti te ququ brequ ningg nei pe nyinge nare ye. Wute pripri ni si nyinge sen pe taq mimbis di taq maimb pu yenu, pudi ni pripri sen te pend nawo, di ququ brequ gri ni nitanyi vig namb mong wute segi ye pe tende no.

³⁰Muq Jisas ni pengu nindig nari, “Nu nyamb pughene?”

Ququ nganye buagi ninde yemu ye pugri bu ni oyi nari, “Nge nyamb Ami.” ³¹Muq ni Jisas pengu mindig ei ni brequ nindim segi ningg quan nganye buid map. Eti Jisas ni ngamo pre segi kin pe tende menare maghe ye te ningg wune mamb.

³²Rand qunambe tende pu quan tende ruso yeru mir rind rind. Muq ququ brequ Jisas pengu mindig ni ngiq nindim ei ni mo pu pe tende oyi mar mo ningg. Di Jisas ngiq nindim. ³³Di ququ brequ wuti tende pu meyi mandi, di mo pu pe tende oyi mar mo. Di pu buagi te oyi vig rimb, rand wari pe te righe ruso, di ruso wuye ngamo pe ir righe, wuye riq di riti.

³⁴Wute pu yeng muany kin ni te muqond, di vig mamb mo, Gadara simbe mand di tiqe wo tende opu yeru kin tende mo simbe mand. ³⁵Ni mo simbe mand, di wute buagi ruso yumbo te ruqond ningg. Ni rindi Jisas nde di wuti Jisas ququ brequ puaq nindig kin te Jisas nde muange tingi te nas ruqoind. Wuti te muq ni nei mune yuwon rise di chongo nare righe pu nas. Ni te ruqond di wune rimb. ³⁶Di wute ninge yeru ruqond ruqondne Jisas pughe gri wuti ququ brequ ane kin te ququ brequ puaq nindig ye wand te wute aye muq rindi kin te simbe rindiny. ³⁷Wute buagi Gerasa opu kin ni Jisas yumbo ren puq nen kin te ruqond di quan nganye wune rimb. Pugri bu ni Jisas simbe rindig ei ni si nare aye pe opu no. Pugri bu ni mune at pe newo no ei no ningg. ³⁸Ni newo no di wuti ququ brequ puaq nindig kin te nandi Jisas pengu nindig nari, “Nge nungoqi ane po.” Pudi ni segi puq nindig di tiqi nundog nari, ³⁹“Mune nu non tiqe yo, God nu pughe gri ghav nunduw kin te wute aye simbe ndiny.” Pugri bu wuti te no, di Jisas pughe gri ni ququ brequ puaq nindig ye wand te wute buagi tiqe te kin simbe nindiny.

Jisas ni Jairus ningg wo wuti pre mune nindiqi wiyo

Maty 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰Galili wuye ngamo pe opu gri tende wute Jisas ghimbi ruang pu yeru. Pugri bu Jisas nikin wute ane mune mondo ruqond di ni quan nganye chumbuai rindig. ⁴¹Muq wuti iri nandi Jisas nde muange tingi sungomyu nisir nase, di Jisas ningg nari ei ni temi ninde baj pe mo ningg. Wuti te ni nyamb Jairus di ni God yumbui

nyamb mirang kin baj te kin ye quayi kiyi iri. ⁴²Jairus ni wo irene wus ye. Wo te nyumbueg wo, ni ber 12-pela kin pugri, pudi muq ni wuti yamb tumo pu wuse. Pugri bu kiyi nandi Jisas ningg nari ei nitanyi ninde baj pe no ningg.

Muq Jisas nyinge nare Jairus nde baj pe no. Ni no di wute buagi rindi ni imb rip rundo rindi di ap ruwi ningg tumo. ⁴³Di tende puayi nyumbueg ire tende wus ye ni uny chiraq yequ ruso ber 12-pela pu ruso, pudi wuti iri ni sabi nunduw ye tuqui segi. ⁴⁴Muq ni Jisas nde dobu gri wuwi, Jisas chongo cheqne wuting wuse, di brequne ni uny te prene, mune oghi.

⁴⁵Muq Jisas pengu nand, “Wuti tughe nge nait kase?” Ni pengu nand pudi wute buagi suqo rire, di Pita nari, “Yumbui, wute nganye buagi nu imb rip rundo rindi.”

⁴⁶Pudi Jisas nari, “Segi, wuti iri nge nait kase pre. Gre ngende vise kin te kutungu kutungu ne viyi vindi viso, pugri bu nge nei gab wuti iri nge nait kase.”

⁴⁷Wute te wuqond Jisas nei namb pre bu ni suqo wure ye tuqui segi, di ni wundi Jisas nde muange tingine sungomyu sungomyu wuse, di wute buagi nde rar pene ni Jisas simbe wundig. Ni wuri ni uny pu yequ yequ ber 12-pela pu pudi wuti iri ni sabi nunduw ye tuqui segi, pugri bu ni wundi Jisas wuit nase di opu uny pendne. ⁴⁸Muq Jisas ni simbe nunduw nari, “Nge wo, nu nonne nei guab kuari nu nge chongo kuat rise di nu oghi ye puq guad kin te ningg bu nu oghi. Nu umbo yuwon pu kuse di yo.”

⁴⁹Jisas wand wandne yenu di wuti iri Jairus, wuti God yumbui nyamb mirang ye baj kin quayi kiyi iri, ninde baj pe pu nandi di Jairus ningg nari, “Nu wo wuti pre. Nu segi Tisa tanyi nunde baj pe yo wayequ.”

⁵⁰Jisas te nutungu di Jairus simbe nindig nari, “Nu wune ghamb wayequ. God ne nei mbig gre, tedi nu wo te mune yuwon pu wus tuqui.”

⁵¹Jisas no Jairus nde baj pe nitari righe di wute buagi segi puq nindiny dabone yeru. Di nine, Pita, Jon, Jems, di nyumbueg wo te kin kiyi kumo pugri pune rir ruso. ⁵²Wute buagi aye nyumbueg wo te ningg yivany riraw di quanji runduw runduw ris. Jisas te nuqond di nari, “Nungoqi quanji wand wayequ, ni wuti segi, ni ruqo wuse.”

⁵³Wute buagi te ris kin ni nyumbueg te rundoq wuti pre ye. Pugri bu Jisas pugri puq nand di ni wur ring. ⁵⁴Pudi Jisas si neq wundo, nyumbueg wo te si nituw kuse di nari, “Nge wo, yes yewo!” ⁵⁵Ni puq nand di nyumbueg wo te nikin ququ mune wundi wughe di opu brequne wes wiyo teti pu yequ. Muq Jisas ni simbe nindiny ei ni mir ninge rew wuq. ⁵⁶Ni kiyi kumo te ruqond di quan nganye puye rind, pudi Jisas ni simbe nindiny nari, “Wute aye wand ren kin simbe wundiny wayequ.”

Jisas nikin wute 12-pela pu nap mo di tiqi nondom mo

Matyu 10:5-15; Mak 6:7-13

9 ¹Jisas nikin wute 12-pela pu te nari mandi mikur, di ni yembe nem di gre nem ei mo wute ququ brequ buagi puaq mindiny di num

puaq mindiny kin tuqui. ²Ni gre nem pre di tiqi nundom mo ei yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin wand bir mawo di wute num puaq mindiny ningg. ³Di ni simbe nindim nari, “Nungoqi nyinge ware wo kin tende yumbo ninge ware wo wayequ. Nungoqi botu ware ei botu botu wo wayequ, tami ware wayequ, di bret ware wayequ, wet bidi ware wayequ, di chongo aye ware wayequ, omone ei wo. ⁴Nungoqi tiqe ire ningg wo muq baj pughe ye pe wo te baj te ninggne ei was was otiwo tiqe te si wuraq di tiqe aye pe wo. ⁵Nungoqi tiqe ire ningg wo muq wute tiqe te kin nungoqi mitaqu wowi segi, te nungoqi nyinge pe kin qusuqu te buraq wand. Nungoqi puq wen ei wute tiqe te kin ruqond ei nei rimb ni nungoqi ritaqu wowi segi kin te ningg ni yumbo ur brequ rind pre. Pugri puq wen pre muqdi tiqe te si wuraq di tiqe aye pe wo.”^c ⁶Ni pugri simbe nindim pre muq ni tiqe manyi te mar ir mo, wand yuwon ye bir mawo di wute num puaq mindiny.

Herot Jisas nuqoind ningg buid nap

Matyu 14:1-12; Mak 6:14-29

⁷⁻⁸Muq Herot Galili kin yumbui ni Jisas nikin wute ane yumbo buagi puq men kin te nutungu. Ni nutungu wute ninge mari Jon wute wuye nap ye mune nes newo pre. Di ninge mari Elaija mune nandi pre, di ninge mari yabe chuqo kin propet iri muq mune nes newo pre. Ni wand isis mand pugri bu Herot ni ghabe nand di nari ni nganyene mand o wandoqi mand. ⁹Pudi Herot nari, “Nge kutungu kin wuti nen yumbo ur gre ye nganye puq nen. Wuti nen tughe bri? Jon nge kari di asine gibe di muang pre ye.” Di ni Jisas nuqoind ningg buid nap nap.

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb

Matyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

¹⁰Aposel mune mandi Jisas nde mi meyi di ni yumbo buagi puq men kin te Jisas simbe mindig. Muq Jisas ni nitami waghine ni kinne nyinge mare Betsaida mo. ¹¹Pudi wute buagi ni nei rimb Jisas nikin wute ane te mo pugri bu ni ninde dobu ruru. Ni ruru kin te ningg Jisas ni segi puq nindiny segi, ni chumbuai nindiny di yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin wand simbe nindiny. Di wute ninge num rire kin te num sabi nindiny.

¹²Yuram bur Jisas nikin wute 12-pela pu te Jisas nde mandi di ni simbe mindig mari, “Beghi muq mong wute segi ye pe ven nde pas, pugri bu nu wute buagi ren tiqi ndony kin kin tiqe tumo yeru kin tende ruso ei mir meri rind di bur rise kin sunyi meri rind.”

---

^c **9:5** Te nikin yumbo ur ire, wute nyinge pe kin qusuqu buraq mand di nei mamb wute te ni ane mawo gudo segi ye.

¹³⁻¹⁴Di Jisas oyi nari, “Nungoqi ei mir weny riq.”

Tende puayi quayine 5 tausen kin pugri tende mas. Pugri bu Jisas ningg wute oyi mari, “Pudi begghi bret 5-pela pune di umo terine rise. Begghi po mir aye wong bad, tedi wute buagi ren tuqui pap.”

Pudi Jisas nikin wute te simbe nindim nari, “Wute buagi te bir wawo 50 50 wawo ris, 50-pela pu kinne ris, 50-pela pu kinne ris. Te tene ruso ruso wute buagi omone wawo.”

¹⁵Muq Jisas ningg wute Jisas nari kin pugrine puq men. Wute buagi chuchu ris pre, ¹⁶di Jisas bret 5-pela di umo teri te nateri, wam rar neq wiyo God chumbuai nindig pre di bret te bir nawo. Pre muq nikin wute nde ni rundo di ni mare mo wute buagi te meny. ¹⁷Di ni buagi ane mir rind ruso ruso mir rimbiq. Jisas nikin wute mo mir cham te materi imbi pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu bre mand.

Pita nari Jisas ni Kraist

Matyu 16:13-20; Mak 8:27-30

¹⁸Nginy iri ningg Jisas nikin wute anene mas, di Jisas God pengu nindig nindig nas. Tende puayi di Jisas nikin wute te pengu nindim nari, “Wute buagi pughe puq rind, nge tughe bu?”

¹⁹Di ni mari, “Wute ninge riri Jon wute wuye nap kin, ninge riri Elaija, di ninge riri yabe kin propet iri muq mune nes newo pre.”

²⁰Di ni mune pengu nindim nari, “Pudi nungoqi pughe gri nei wamb? Nungoqi wari nge tughe bu?”

Di Pita nari, “Nu Kraist, wuti begghi kutamu powi ningg God naip kuo kin.” ²¹Muq Jisas ni wute aye wand ven kin simbe mindiny ye te ningg segi nganye puq nindim pu ei ni simbe mand segi.

Jisas nari ni nati di mune nes newo ye

Matyu 16:21-28; Mak 8:31–9:1

²²Di Jisas nari, “Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni mai quan ei nare. Di quayi kiya, prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni yambu mireng ye. Ni mi nati, di nginy temi mo pre aye ningg di God mune nindingi newo.”

²³Muq ni simbe nindim nari, “Wuti nge nde nawi ningg, tedi ni yumbo buagi qi pe kin te dob neny di nge mai kiraq kin pugrine nginy manyi manyi ei niraq. ²⁴Te pugri wuti tughe nikin ghimbine nei nimbiny nimbiny di nati tedi ni nas nas te kin nas tuqui segi, pudi wuti tughe nge ningg nikin ghimbi nei nimbiny segi di nati tedi ni otiwo yuwon pu nas nas te kin nas ye. ²⁵Wuti iri nge dob negh, qi pe kin yumbo yumbo oyi quan nei nimbiny, di yumbo te kin yembe nand nand muq nati, tedi yumbo te pughe gri ei ni ghav rindig ye? Te tuqui segi. ²⁶Wuti iri ni wute nde rar pe nari ni nge ningg wuti di nge wand natevi puq nand kin

te ningg minyuw nati, tedi otiwo nge ngening ti yumbui, wuyi ningg ti, di angelo yuwon ye mingg ti ane gadi kin tende puayi di nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge oyi mune ni minyuw kiteng. ²⁷Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi muq wen yequ kin wen wute ninge mati segine di yumbo buagi God nde si nambu rise kin te muqond.”

Jisas ghimbi kin grine rise
Matyu 17:1-13; Mak 9:2-13

²⁸Jisas pugri puq nand pre, nginy 8-pela pu mo pre, ni Pita Jon di Jems pugri pu nate mowi, ni ane rand pe mewo mo, ei ni Yumbui pengu nindig ningg. ²⁹Ni mo tende mo mar, Jisas Yumbui pengu nindig nindig yenu, di ni quenge kin grine nase di ni chongo quan nganye ti riri. Chongo ti riri kin te pris naghe di ti nase kin pugri. ³⁰Muq wute temi, Moses Elaija temi ³¹wam kin ti yumbui ane mandi pu Jisas ane yemu wand wand. Ni wand mand kin te otiwo Jisas no Jerusalem di mi nati ei God nari kin te ane tuquine. Muq ni mi ye te kin ningg wand mand mand yemu. ³²Pita di wute temi te ane ruqoi kurem di ruqo mase. Pudi otiwo ni mune mes mewo, Jisas ningg ti te muqond muq rar mat di Moses Elaija temi ni ane yemu wand wand muqond. ³³Moses Elaija temi mune mewo mo mo kin tende puayi Pita Jisas ningg nari, “Yumbui, beghi ven nde pas te yuwon. Nu ngiq ghand tedi beghi baj yirbu teri ire pu ven nde yembe bidiny. Ire nu te, ire Moses te, di ire Elaija te.” Pita ni nei namb segi, bu pugri wand nand.

³⁴Pita wand nand nandne di wuye quari wuti wi ni buag wure. Di ni wune ane wuye quari nambu te yemu. ³⁵Muq wuti iri wuye quari wam te pu ngam nare nari, “Nen nge wo, nge ni kaip no. Nungoqi ni ningg wand wutungu.”

³⁶Wuti wand nand kin te prene muq mune rar mat di Jisas irine yenu muqoind. Jisas ningg wute temi ire pu te tende puayi yumbo pugri kin muqond, pudi wute aye simbe mindiny segi. Nikin nei pene rise.

Jisas wo ambonye iri ququ brequ puaq nindig
Matyu 17:14-21; Mak 9:14-29

³⁷Yambgriq ni rand pe te pu mati mi di wute nganye buagi rindi, Jisas ghimbi ruang pu tamu te yeru. ³⁸⁻³⁹Ni mandi ninde mi meyi yemu, di wuti iri mingi tende yenu pu quanne nari, “Tisa, nge wo irine nas ye muq ququ brequ ni nde nas. Pugri bu pripri ququ brequ ni puye yis nireng di ni quan kumo nari, di ququ brequ te ni meneri no naghe, buyaq nand di napu ninde mim pe ruwi riti. Ququ brequ te ni si neri segi, pugri bu ni ghimbi quan nganye unje niping. Pugri bu nge nu pengu guduw, nu nge wo nen qoind. ⁴⁰Nge nu non wute nge wo nen ququ brequ te puaq mindig ningg kari pudi ni puq men tuqui segi.”

⁴¹Muq Jisas nari, “Nungoqi wutaqu God nei wumbig segi ye, di yumbo ur brequ quan kumo wand ye. Nge nungoqi ane pas nganye chiraq tuqui segi. Nge nungoqi mai quan nganye kare yambu kari.”

Pre muq wuti te ningg nari, “Nu wo te ven tanyi ghandi.”

⁴²Wo te Jisas nde nandi nandine di ququ brequ mune nganye wo te meneri no naghe tingi nase di quan nganye buyaq nand. Pudi Jisas ququ brequ te ker nuang no, wo te sabi nindig di mune kiya nde ni nondo.

⁴³Wute buagi God ningg gre yumbui te ruqond di quan nganye puye rind.

Jisas nikin nati kin wand mune simbe nand

Matyu 17:22-23; Mak 9:30-32

Wute buagi Jisas yumbo ren kin puq nen ye te ningg nei kumo rimb rimbne yeru, di Jisas nikin wute pugri simbe nindim nari, ⁴⁴“Nge nungoqi wand ninge simbe guduq yamb. Nungoqi ange waq di otinde wutungu. Te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute nde si pe mi nondo ye.” ⁴⁵Nikin wute wand ven mutungu pudi wand ven kin puate nei mimbiny segi. God ni wand ven kin puate suqo niram, pugri bu ni wand ven mutungu pudi puate nei mimbiny ye tuqui segi. Di ni Jisas wand ven kin puate ningg pengu mindig ye wunene mamb.

Tughe yumbui ningg nas?

Matyu 18:1-5; Mak 9:33-37

⁴⁶Jisas ningg wute 12-pela pu te wuti tughe ei yumbui ningg nas ye te ningg kin kin mari. ⁴⁷Pudi Jisas ni nei te nundom pre, pugri bu ni wo iri nari nandi ni nde tumo yenu, ⁴⁸muq ni simbe nindim nari, “Wuti iri ni nge nde nyamb pe wokuandi nen neti nowi sabi nindig, te ni nge bu neti kowi sabi nindigh. Wuti nge neti kowi sabi nindigh kin te wuti nge tiqi nundogh gadi kin te neti nowi sabi nindig. Te pugri wuti iri nungoqi nde wokuandi nen kin pugri nyamb segi kin nas te ni yumbui nas.”

Wuti nungoqi yuwon nuauq kin wuti te nungoqi nimand

Mak 9:38-41

⁴⁹Muq Jon nari, “Yumbui, beghi wuti iri buqoid nu nde nyamb pe ququ brequ puq nand. Pudi wuti te aye kin, ni beghi nde dobu nawe segi ye. Pugri bu beghi ni segi puq bidig ei mune puq nen segi.”

⁵⁰Muq Jisas nari, “Nungoqi ni segi puq wundig wayequ. Te pugri wuti tughe nungoqi veri ningg nas segi kin ni nungoqi nde opu nas.”

Wute Samaria kin ninge Jisas ngiq mindig ninde nandi segi

⁵¹God Jisas nitanyi wam newo no kin ngeri te tumo rind rind, pugri bu Jisas Jerusalem no ningg. Ni Jerusalem no kin nei gre nganye vind, ⁵²di ni wute ninge tiqi nundom mo ei ni yumbo sir miping. Ni mo Samaria

mingg tiqe ire pe mar mo, di tende yumbo sir miping ningg. ⁵³Pudi wute tiqe te kin ni mutungu Jisas ni Jerusalem no ningg bu nandi pugri bu ni ngiq mindig segi. ⁵⁴Muq Jisas nikin wute Jon Jems temi te muqond, di Jisas pengu mindig mari, “Yumbui, nu puq guad tedi begghi God ningg pari ei wase wam pu ir nawo kuti ni wase namb.”

⁵⁵Pudi Jisas tindi nondo ni temi ker nuam. ⁵⁶Di ni nyinge mare tiqe aye pe mo.

Jisas wute ninde maru kin ningg wand nand

Matyu 8:18-22

⁵⁷Ni nyinge mare mo mo di wuti iri nandi Jisas ningg nari, “Nge nu ane po ye. Nu muainde opu kuo te nge ane po ye.”

⁵⁸Di Jisas oyi nand nari, “Nyombui dabo kin nikin rise kin sunyi yeru, di wapi nikin rise kin nyuw yeru. Pudi nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge kase kin sunyi segi.”

⁵⁹Di Jisas wuti aye ningg mune nari, “Nu nge nde dobu ghawi.”

Pudi wuti te nari, “Yumbui, nge nu nde karu ye. Pudi nu ngiq ghand ei nge ko wuyi yeng guag pu kas, otiwo nati ngamo kowi pre muqdi gadi nu ane po.”

⁶⁰Di Jisas nari, “Wute Yumbui nei mimbis segi kin ni wute mati pre kin pugri. Ni ei mo wute mati kin te mawo yemu. Pudi nu yo, yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin wand bir ghawo.”

⁶¹Wuti aye mune nari, “Yumbui, nge nu nde dobu karu ye. Pudi nu nge ngiq ndigh ei nge ko nge yavi ire te simbe gidiny pre muqdi gadi nu ane po.”

⁶²Di Jisas wuti te simbe nindig nari, “Wuti stia nait nase kin ni si stia pe kuse, pudi ni priprine dobu rar neq wuso kin te ni wute God nde si nambu ris ye te kin yembe nand ye tuqui segi.”^d

Jisas wute 72-pela pu tiqi nundom tiqe manyi mo

10 ¹Tende dobu Jisas wute aye 72-pela pu si numbom di tiqi nundom tiqe yumbui di tiqe wo manyi te mo.^e Ni wute temi temi tiqi nundom tiqe manyi te mo. Ni tende tiqi nundom mo kin te Jisas nikinne no yamb, pugri bu ni tiqi nundom ye mawo. ²Ni tiqi nundom mo ningg di kopuqu wand ven simbe nindim nari, “Mir nganye buagi nguan pu rise, pudi wute yembe kin quan segi. Pugri bu wuny kiya pengu wundig ei ni wute yembe kin quan tiqi nundom nikin wuny mbe tende mo ei yembe mand. ³Nungoqi wo. Nge nungoqi tiqi gudoqu sipsip wo nyombui dabo

^d 9:62 Bot stia: Grik wand pe ni wute wuny mbe qi bir muaq kin yumbo plau puq mand.

^e 10:1 Wute ninge nei mamb kin mari Jisas wute 70-pela pune tiqi nundom mo, 72 segi. Di lain 17 pe pugrine wute 70-pela pune.

kin pe mingi ruso kin pugri wo. ⁴Nungoqi tami ware di hanpaus ware wayequ. Di sendel ware wayequ, omone ei wo. Wute ninge ngimi wuqond tende yequ di ane wand wand wayequ, wo wone.

⁵“Nungoqi baj ire pe war wo, tedi wand ye viwo kin te wari, ‘God nungoqi puq neuq umbo yuwon pu kuse.’ ⁶Nungoqi pugri puq wand ei wuti yuwon kin iri baj tende nas, tedi nungoqi ningg wand yuwon ye ven ninde umbo pe vis. Pudi wuti te kin iri nas segi, tedi wand yuwon ye te nu non ndene mune vindi. ⁷Nungoqi baj te ninggne was, aye pe wo wayequ. Tene ei was, di mir pughene reuq te we, di wuye pughe reuq te we. Te pugri nungoqi yumbo reuq kin te nungoqi wand bir wawo ye te ningg God wong nunduqu kin pugri. Pugri bu baj ire ninggne ei was, aye pe aye pe mune wo wayequ.

⁸“Nungoqi tiqe ire ningg wo muq wute tiqe te kin nungoqi wondo ye te ningg chumbuai rinduq di ritaqu baj pe ruso, te muqdi mir pughe kin reuq ye te we. ⁹Di wute num kin tiqe tende ris ye te num puaq wundiny, di simbe wundiny wari, ‘Wute di yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise ye nginy te nungoqi nde tumo nase pre.’ ¹⁰Pudi tiqe ire ningg wo muq wute tiqe te kin nungoqi ngiq rinduq muq ritaqu baj pe ruso di sabi rinduq segi, te muqdi puq wen: War wo tiqe mingine yequ di wari, ¹¹‘Nungoqi non tiqe pe kin qusuqu beghi nde nyinge pe kangi ruso kin te nungoqi non nde tiqe pene mune ku bab. Nungoqi yumbo ur te kin wuqond ei nei wamb, nungoqi pugri puq wen ye te ningg nungoqi unje wap pre. Nungoqi pugri puq wen, pudi yumbo ren ei nei wumbiny, yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin nginy tumo nase pre!’ ¹²Nge nungoqi simbe guduq, God ni wute ir nawo kin nginy te ningg di wute tiqe wen kin ni mai quan kumo rire. Ni mai rire kin te wute Sodom kin asi mai rire kin te ane tuqui segi. Sodom mai musoqne, ni te oyi quan nganye ei.”

Tiqe ninge Jisas nei mimbig segi

Matyu 11:20-24

¹³Jisas ni mune nari, “Nungoqi Korasin, otiwo nungoqi pughe gri ei was, di nungoqi Betsaida, otiwo nungoqi pughe gri ei was ye. Nge yumbo ur gre ye nungoqi nde bei gad kin te nge tiqe brequ kin teri ren Tair di Saidon pe bei gad, tedi wute te kin yabene nei rire ritinde pre. Tedi muq ni asi yumbo ur brequ rind ye te ningg ei yivany rire, di yivany kin chongo rire righe, di wase inyap righe pu ris. ¹⁴Pudi God wute ir nawo kin nginy tende di nungoqi mai quan nganye ei ware. Tair di Saidon ni ane tuqui segi, ni musoqne. ¹⁵Di nungoqi Kaperneam, nungoqi wari nungoqi mitaqu wam bri mewo mo ye? Tuqui segi. Nungoqi tamu nganye ei waghe wo, wute mati kin tiqe pe wo ye.

¹⁶“Wuti tughe nungoqi ningg wand nutungu, ni nge ningg wand nutungu. Wuti nungoqi dob neuq, ni nge dob negh, di wuti nge dob negh kin te ni God nge tiqi nundogh gadi kin te dob neng.”

Wute 72-pela pu te mune Jisas nde mandi

¹⁷Wute 72-pela pu asi tiqi nundom mo kin te mune Jisas nde mandi. Ni chumbuai ane mandi di Jisas ningg mari, “Yumbui, ququ brequ mune beghi ningg wand mutungu ne. Beghi nu nde nyamb pe ni simbe bidim, di ni beghi ningg wand mutungu.”

¹⁸Di Jisas nari, “Nge Satan wam pu ir nati naghe guqoid. Ni ir naghe kin te nginy tu wam pris naghe kin pugri. ¹⁹Yumbo ninge nungoqi unje ruququ tuqui segi. Nge nungoqi gre keuq pre. Gre te ghati di tangebamyi nyinge wawo maghe ye, di veri ningg gre buagi nyinge wawo righe ye. ²⁰Pudi ququ brequ buagi nungoqi ningg wand mutungu ye te ninggne chumbuai wand wayequ; God nungoqi nyamb nginy tu wam ni nde buk pe nauq pre, pugri bu nungoqi te ningg ei chumbuai wand.”

Jisas God nyamb nindivi viyo

Matyu 11:25-30; 13:16-17

²¹Tende puayi Ququ Yuwon Ye gri puq nen di Jisas chumbuai nand di nari, “Wuyi nu yumbo ren puq kuen kin ren nu non asine nei gubiny te yuwon, pugri bu muq puq kuen: Wuyi nge nu nyamb gidivi viyo. Nu wam kin yumbui di tingi kin yumbui. Wute quan nei mamb ye pe nu yumbo ren suqo kuram, di wute wokuandi kin pugri ris ye te oyi nu bei gudiny.

²²“Yumbo buagi ren nge wuyi nge nde si wam nuagh pre. Nge wuti tughe, te kin wuti iri nei namb segi, nge wuyi irine ni nge nei nimbigh. Di nge wuyi ni wuti tughe, te kin wuti iri nei namb segi, nge ni ningg wo irine nge nei gab, di wute nge bei gidiny yawo kuregh di bei gidiny kin tene nei rimb.”

²³Te pre Jisas nikin wute ane ni kinne mas, muq Jisas tindi nondo nikin wute waghine simbe nindim nari, “Wute yumbo nungoqi wuqond kin pugrine ruqond kin te chumbuai rind. ²⁴Nge nungoqi simbe guduq, yabe chuqo kin propet nganye buagi di king nganye buagi yumbo yumbo nungoqi wuqond kin ren muqond ningg mari, pudi muqond segi, di wand nungoqi wutungu kin te mutungu ningg mari, pudi mutungu segi.”

God ningg lo yumbui nganye kin

Matyu 22:34-40; Mak 12:28-34

²⁵Muq wuti iri lo quan nganye nei namb ye ni nes newo Jisas pengu nindig. Ni segine Jisas pengu nindig ei nuqond Jisas lo nei bri namb. Ni pugri pengu nand nari, “Tisa, nge pughe sin ken ei otiwo nge kati di God nge neti kowi ni ane pas pas te kin pas ye?”

²⁶Di Jisas oyi nari, “Lo buk pe pughe gri ur mand? Nu guqod kin lo pughe puq wund?”

²⁷Di wuti te oyi pugri oyi nand nari, “Lo wuri, ‘Nu Yumbui nunon God te ei nunde umbo pe, ququ pe gri, nei pe di gre pe yawo rang righe.’ Di

‘nu non ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye nunde tumo ris kin te yawo rany righe.’”

[Lo 6:5; Wkp 19:18]

²⁸Di Jisas nari, “Nu tuquine oyi guad. Nu pugrine puq yen tedi ghati segi.”

²⁹Pudi wuti te nei namb kin nari eti Jisas ni nari ni nei segi bu pugri pengu nand. Te ningg bu ni mune nganye pengu nand nari, “Wute tughe nge nde tumo mas kin te ei nge yuwon kuam ye?”

³⁰Muq Jisas oyi ni oyi nindig nari, “Wuti iri Jerusalem pu nes newo Jeriko naghe no ningg. Ni naghe no no ngimi di wute nyungu kin mait nase, yumbo yumbo di chongo mitangri, di wuti te mi mi rar ori nati pu nase ni mo. ³¹Muq tende puayine prist iri mune ngim te ninggne naghe no. Ni no no, wuti te ngimne nase nuqoind, di ni puaq nand ngim dabo sange opu gri no no nar di no. ³²Livai kin iri mune pugrine, ni nandi ngimne tende ni neyi di wuti te nase nuqoind. Di ni dabo sangene puaq nand di no. ³³Samaria ni wute aye kin. Pudi wuti Samaria kin iri mune ngim te ninggne nandi nandi, di wuti mi kin sunyi pe tende ni neyi. Di wuti mi mi rar ori nati pu nase kin te nuqoind di yawo nitong. ³⁴Di ni nondo wuti te nuqoind, di pend kin pe wel nueng, di wain nueng, di taq nimbig. Pre di neti nowi ni ningg donki pe ni newo, di neri baj ire wute wonji pu mandi di tende mase ye tende neri no, nowi nase, di yeng nuang. ³⁵Yambgriq ni silva bidi teri nateri, wuti baj pe tende yembe nand ye te neng di simbe nindig nari, ‘Nu wuti nen yeng wang. Nu wet bidi pughe gri pu wuti nen ningg yumbo wong gudig pu te otiwo nge mune gadi di oyi guduw ye.’”

³⁶Jisas pugri wand nand pre muq wuti te pengu nindig nari, “Wute temi ire pu men, wuti tughe wuti nyungu kin mi ye te ningg wand ire kin pugri?”

³⁷Muq wuti lo quan nei namb kin te Jisas oyi nindig nari, “Wuti ni yawo nitong kin te.”

Di Jisas ni simbe nindig nari, “Nu yo, te kin pugrine puq yen.”

Jisas Marta Maria teri nde baj pe no

³⁸Jisas nikin wute ane mo mo, tiqe ire ningg mo mar. Tiqe tende wute ire ni nyamb Marta, ni tende wus. Ni mo tiqe te ningg mo mar, di Marta wute mowi ninde baj pe mo. ³⁹Marta ni kiqam ire wus, ni nyamb Maria. Maria ni wuso pu Yumbui nde muange tingi wus, ni ningg wand wutungu wutungu. ⁴⁰Pudi Marta irene mir wase wuwo wuwo yequ. Ni Jisas ningg wand wutungu yawo kurew, pudi ni yembe kumo wund pugri bu ni Jisas ningg wand oghine wutungu tuqui segi. Di wundi Jisas ningg wuri, “Yumbui, nu guqod nge qam nge si wuri nge ning irine yengu mir wase kawo kawo. Nu te kin nei gubiny o segi? Nu ni simbe nduw ei wundi nge ghav wundigh.”

⁴¹Muq Yumbui ni oyi nunduw nari, “Marta, Marta. Nu yumbo quan nei gubiny, di te ningg quan yivany kuare. ⁴²Nu yumbo irene ei nei mbuw. Maria ni yumbo te nei wumbuw di wutaqwi pre. Yumbo te yuwon. Muq wute aye yumbo te ninde pu mitaqwi tuqui segi.”

Jisas nikin wute God ane wand kin te bei nem

Matyu 6:5-15; 7:7-12

11 ¹Nginy iri ningg Jisas sunyi ire ningg nas God pengu nindig. God ane wand pre nikin wuti iri ni pengu nindig nari, “Yumbui, beghi God ane wand ningg di beghi pughe gri ei wand bad? Jon nikin wute bei nem kin pugrine nu mune beghi bei yengu.”

²Muq Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi God pengu wundig kin te pugri ei puq wand:

Wuyi, beghi nu pengu buduw ei nu wute nei yeny ei ni riri nu nyamb yuwon nganye. Beghi nu pengu buduw ei wute di yumbo buagi nu nde si nambu ris ye ngeri te tumo ndiny. ³Nginy manyi manyi beghi mir yengu. ⁴Wute aye beghi unje rupumu pudi beghi ni wand puaq bidiny pugri bu nu beghi wand puaq ndug. Di nu Satan rar qoind beghi wandoqi nundug wayequ.”

⁵Muq ni simbe nindim nari, “Nungoqi nimand mas, muq nungoqi bur mingi pu nimand nde wo di wari, ‘Mand, nu nge bret teri ire pu yegh.

⁶Nge mand iri wonji pu nandi, di nge nde baj pe nas, pudi nge mir geg kin segi, pugri bu gadi nu ningg kari.’

⁷“Nungoqi puq wand muq nimand wabe nas kin te nari, ‘Nu nge yembe yegh wayequ. Nge ngim yabe kiraq wughe di nge wo ane ruqo pase pre. Muq mune kes kewo di bret kew tuqui segi.’ ⁸Nge nungoqi simbe guduq, te piyi wuti te nes newo di ni kimand yumbo te neng yambu nari, pudi ni nari nari nganye pugri bu ni si yavi nati di nes newo nandi yumbo ni nari kin tuquine neng. Ni kimand kin te kin nei namb bu neng segi.

⁹“Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, yumbo ningg pengu wand tedi wateri, meri wutiny tedi wuqond, priprine ngimrawu baq wand tedi ngim bi muauq. ¹⁰Pugri bu wute buagi yumbo materi ningg pengu mand kin te materi ye, di wute yumbo muqond ningg meri mitiny kin te muqond ye, di wute ngimrawu baq mand kin te ngim bi muam.

¹¹“Nungoqi wuti tughe ni kuwonyimi umo ningg kiya ningg nari, pudi kiya oyi ni ghati neng? ¹²O ni wapi nyoq ningg nari, pudi kiya oyi ni tangegamyi neng? Te tuqui segi. ¹³Nungoqi wutaqu brequ kin pudi nungoqi wo yumbo yuwon kin weny ye te nei wamb. Te kin pugrine nungoqi nuyi wam nas kin ni wute Ququ Yuwon Ye nem ningg quan nganye chumbuai nand. Pugri bu wuti God ni Ququ Yuwon Ye neng ningg pengu nindig, tedi ni neng ye.”

Ni mari Jisas ni Satan ningg gre pe yembe nand
Matyu 12:22-32; Mak 3:20-30

¹⁴Jisas wuti iri ququ brequ puaq nindig. Ququ brequ te wute wand mand segi kin. Pugri bu ququ brequ te wuti tende yenu di wuti te wand nand segi ye. Muq Jisas ni ququ brequ te puaq nindig, di wuti te mune wand nand. Wute buagi te ruqond, di quan nganye puye rind. ¹⁵Pudi wute ninge riri, “Wuti nen ni ququ brequ mingg yumbui, Belsebul puq mindig kin, ni ningg gre pe ququ brequ puaq nand.” ¹⁶Di wute ninge Jisas wandoqi mindig ningg pengu mindig ei ni God ningg gre pe yumbo gre ye ninge yembe nindiny ni muqond tedi mari God ningg gre ninde vise.

¹⁷Ni pugri nei mamb ye te Jisas ni nei te nundom di ni pugri simbe nindim, “Kantri ire ni bir mawo di kin kin mege, tedi kantri te oghine yembe wund tuqui segi, ir wughe ye. Di wuti iri ngam wo ane bir ruwo di priprine riri riri, tedi ane ruwo gudo tuqui segi, kin kin yeru. ¹⁸Te kin pugrine muq ququ buagi Satan nde si nambu mas kin ni bir kin kin mo, tedi ni gre pu yemu kin tuqui segi. Nge guqod kin nungoqi wari nge Belsebul ningg gre pe ququ brequ puaq gad, pugri bu nge pugri puq gad. ¹⁹Nge Belsebul ningg gre pe ququ brequ puaq gad, tedi nungoqi non wute tughe nde gre pe ququ brequ puaq mand? Nungoqi non wute tene bei munduq nungoqi unje wap. ²⁰Pudi nge God ningg gre pe ququ brequ puaq gad, tedi wute God nde si nambu ris ye ngeri te nungoqi nde rindi pre.

²¹“Wuti gre kin iri ni yeng kin yumbo yumbo nare pu nikin baj yeng nuany pu yenu, tedi yumbo buagi nikin baj pe rise kin te yuwonne rise. ²²Wuti te ni nei namb kin ni yeng kin chongo te nare righe pugri bu wute aye mandi ni mi kin tuqui segi. Pudi wuti iri quan nganye gre kin nandi ni temi mege, nine wuti te ni, tedi ni oyi ni ningg yeng kin yumbo te nitangri di ni yumbo yumbo buagi aye te anene nateri.

²³“Wuti iri ni nge wuti segi, tedi ni nge veri. Wuti nge ghav nindigh di sipsip pirur segi kin wuti te ni oyi sipsip bub nare ruso ye.

Ququ brequ mune wute nde nandi
Matyu 12:43-45

²⁴“Ququ brequ iri wuti iri nde pu neyi ni no, ni no mong wuye segi ye pe tende no nas yawotuan kin sunyi meri nand. Ni no meri nand, pudi sunyi ire nuqond segi, tedi nari, ‘Nge ngening baj asi kas pu gadi kin tendene ei mune ko ye.’ ²⁵Ni mune nandi baj te nuqond, baj te bureng map yuwon di yumbo yumbo buagi irepene mirur. ²⁶Muq ni no di ququ brequ aye 7-pela pu nitami nandi. Ni musoq brequ, pudi ququ brequ aye 7-pela pu nitami nandi kin te ni oyi quan nganye brequ ye. Ni mandi

wuti tende mar mo mas, di wuti te asi ni musoq yuwon pu nas pudi muq quan nganye brequ nase.”

Wute tughe ei chumbuai rind?

²⁷Jisas ni wand ren kin nand nand di wute buagi te yeru kin tende mingi pu wute ire quanne wuri, “Numo tughe nu wuri wundi di bag wuimb kin wute te ni chumbuai wund.”

²⁸Di Jisas oyi nari, “Te segi, wute God ningg wand rutungu di ni nari kin pugrine puq ren ye wute te ni chumbuai rind.”

Wute ningge yumbo ur gre ye muqond ningg mari

Matyu 12:38-42; Mak 8:11-13

²⁹Wute quan rindi rikur kur di Jisas nari, “Wute buagi muq ven nde puayi kin ni wute tit brequ kin. Ni yumbo ur gre ye ire mundoq ningg mari. Pudi nge yumbo ur ire bei gidim segi ye, ni Jona ningg yumbo ur tene ei muqond. ³⁰Te pugri Jona te asi God yumbo ur bei nand kin pugri wute Ninive kin bei nindiny. Te kin pugrine muq nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge God nikin yumbo ur wute muq ven nde puayi kin bei nindiny kin pugri. ³¹God ni wute ir nawo kin tende puayi di wute tit muq ven nde puayi kin te mune res riwo kin tende di kwinqin Siba opu kin te anene wes wiyo. Ni anene wes wiyo di wute tit muq kin ren nikin yumbo ur brequ te raqe wundiny. Te pugri asi ni Solomon wand wutungu ningg di qi cheq pe pu wes wiyo wundi. Pudi muq wuti Solomon nde yumbui kin iri nandi pre pudi nungoqi ni ningg wand wutungu segi. ³²Otiwo God wute ir nawo kin tende puayi di wute Ninive kin ni Jona wand bir nawo ye te ningg ni nei rire ritinde pre ye te muq kin wute ren anene res riwo di ni muq kin wute ren ni yumbo ur brequ te raqe rindiny. Pudi muq wuti Jona nde yumbui kin iri nandi pre pudi nungoqi ni ningg wand wutungu segi.

Rar ni ghimbi pe kin ti

Matyu 5:15; 6:22-24

³³“Wuti iri lam nindiq pre di imb pe nuaq wus o os pe buag niraq pu wus tuqui segi. Ni raqene nuaq wus ei wute meyi mandi di lam ti te mundoq ye tuqui. ³⁴Nungoqi rar te nungoqi non ghimbi kin lam. Nungoqi rar oghi, tedi ghimbi quanene ti nase, di ti quan nganye bre. Pudi rar brequ rise, tedi ghimbi anene quan nganye burpoq rip. ³⁵Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon eti ti nungoqi nde rise kin te burpoq rip. ³⁶Pugri bu nungoqi ghimbi quan buagine ti nase, puch ire burpoq rip segi, tedi ni quan nganye ti nase. Di ni ti te lam ti nungoqi nde ti nase kin pugri.”

Jisas Parisi di wute lo quan nei mamb ye ker nuam

Matyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

³⁷Jisas ni wand nand nand pre di Parisi iri Jisas ningg nari ei nondo ni ane mir mand ningg. Pugri bu ni Parisi tende baj pe nar no di ane mas.

³⁸Pudi Parisi te nuqond Jisas si wuye nap segine muq mir nand yamb nas, pugri bu ni puye nand.

³⁹Muq Yumbui ni simbe nindig nari, “Nungoqi Parisi, nungoqi dabo gri nungoqi wari nungoqi wutaqu yuwon ye, pudi nungoqi nde wabe gri nyungu kin yumbo ur di nei brequ bre pu rise. ⁴⁰Nungoqi wutaqu nei segi kin! Wuti ghimbi dabo kin yembe nindiny kin tene wabe kin yembe nindiny. Nungoqi te kin nei wamb segi bri? ⁴¹Pudi wute aye yumbo segi kin te yuwon wam, tedi nungoqi ghimbi buagi puqum rimb segi yuwon pu rise.

⁴²“Nungoqi Parisi nungoqi yeng wawo otiwo di God nungoqi brequ nundug ye. Te pugri nungoqi wuny kin minye buagi te lo wuri kin pugrine bir wawo bid 10-pela pu di bid ire God weng, pudi yumbo ur tuquine puq wen yambu wari, di God yawo wurang righe yambu wari. Yumbo God weng kin te yumbo ur yuwon kin ire te puq wen. Te yuwon, pudi eti wari te kinne puq wen di yumbo yumbui aye te wayequ. Te segi, quan buagine ei puq wen.

⁴³“Nungoqi Parisi, nungoqi God yumbui nyamb mirang kin baj pe wo di sia rar ngimi yeru kin te ei wteri yawo kureuq. Di wute mikur kin sunyi pe tende wo di wute nungoqi wand yuwon yene ei meuq yawo kureuq ye, pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon. Otiwo God nungoqi yumbo ur ren ningg brequ nundug ye. ⁴⁴Nungoqi Parisi nungoqi wute ngamo kin pugri, dabo gri wari nungoqi wutaqu yuwon pudi nungoqi nde wabe gri nungoqi quan nganye brequ rise. Wute te nei mamb segi di tende nyinge mare mo bu ni puqum mamb. Pugri bu otiwo di God nungoqi brequ nundug ye.”

⁴⁵Muq wuti lo quan nei namb ye iri Jisas oyi nindig nari, “Tisa, nu pugri puq guad kin te nu beghi anene wand brequ gudug.”

⁴⁶Di Jisas oyi nari, “Nungoqi wute lo quan nei wamb ye, nungoqi yeng wawo, otiwo di God nungoqi mai neuq. Te pugri nungoqi wute lo yumbo mai kin pugri wute quan nganye wany righe, di ni rire kin tuqui segi. Nungoqi te wuqond, pudi nungoqi nonne mune si timi iri wi nar di ni ghav wundiny segi.

⁴⁷⁻⁴⁸“Yabe chuqo nungoqi nuqo ni propet mi mati di mawo yemu. Muq nungoqi wari nungoqi te kin puq wen segi ye. Pudi muq nungoqi ni ngamo te yenji wupim. Nungoqi non yumbo ur te bei rind, nungoqi nuqo propet mi ye te ningg ngiq wand. Pugri bu otiwo di God nungoqi brequ nundug ye. ⁴⁹Yumbo ur pugri kin te God ni quan nganye nei namb di

nari kin pugri. Ni nari, ‘Nge propet di aposel tiqi gudom mondo, ninge mi mati di ninge unje map mai isis mem.’⁵⁰ Pugri bu qi wuse urupui ne pu rindi rindi muq kin propet buagi ni yavi ir wughe kin te ningg di God nungoqi wute tit muq kin wen mai neuq ye.⁵¹ Wute te Abel nde pu puate ri righe di rindi rindi Sekaraia, wuti alta umo wase mande ye opu di God ningg baj opu di mingi tende mi nati ye tende pend. Nge nungoqi simbe guduq, wute buagi men ningg di otiwo God nungoqi wute tit muq kin wen oyi mai neuq ye. Te nganye.

⁵²“Nungoqi wute lo quan nei wamb ye, wute mar mo di God ningg nei yuwon ye matevi kin ki te nungoqi nde nase. Pudi nungoqi nonne war wo segi, di nungoqi wute mar mo mo ningg tuqui map kin te segi puq wundim di mar mo segi. Te ningg bu otiwo di God oyi nungoqi quan nganye brequ nundug ye.”

⁵³Jisas ni baj te si nare no pre otiwo Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni pripri Jisas ningg quan nganye umbo ker muang di wand isis pengu mindig.⁵⁴ Ni mari ni pugri pengu mindig ei muqond ni lo ire gure nuaq o God nyamb brequ nindig ei ni lo pe mitanyi mo ningg.

Jisas ni nari nungoqi God ningg ei wune wamb

Matyu 10:26-31

12 ¹Wute nganye buagi nganye rindi rikur, wute quan nganye bre pugri bu ni giq giq yeru kin tende puayi Jisas wand puate ni vighe. Ni wand puate ni vighe kin te nikin wute simbe nindim nari, “Nungoqi Parisi mingg yis te ningg yeng wawo yuwon. Ni mim pe wand aye mand, pudi ni umbo pe nei brequ bre pu rise. ²Nungoqi nei umbo pe rise kin te suqo pu rise ye tuqui segi. Yumbo waghi grine puq wen kin te otiwo di God bei nand wute buagi ruqond, di yumbo suqo pu rise ye te otiwo di God raqene nawo rise. ³Yumbo burpoq pe wand wand kin te oyi bogisumb simbe nand, di wute buagi rutungu ye. Di baj wabe war was waghi grine ange pe misag ware kin te otiwo di tiqe moqine yemu di wand te bir mawo di wute buagi rutungu.

⁴“Nge mand, nge nungoqi simbe guduq, nungoqi wute ghimbi omo mamb pre di tende dobu mune nganye brequ mundug tuqui segi kin te wune wumbim wayequ. ⁵Pudi muqdi nge wuti iri bei guduq di nungoqi wuti te ei wune wumbig: Wuti te nungoqi ghimbi numbueuq riti pre, dobu di mune wase pe meniraqu waghe kin gre rise ye te ei wune wumbig. Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi ni ei wune wumbig. ⁶Wapi digiski woju wute wong mand kin, 5-pela pu 2 toea pene wong mand. Wapi te woju nganye, pudi God wapi wo te iri nei gheri niping tuqui segi, ni buagi ane yeng nuam. ⁷Di yu nunde ngawu pe vis kin te God yu kimbi ire ire manyi nand di nei nimbiny pre. Pugri bu nungoqi wune wamb wayequ, God nungoqi nei numbuq kin te wapi digiski wo nei nimbim kin ane tuqui segi, nungoqi oyi quan nganye.

Beghi Jisas ningg wute puq bad kin minyuw pati wayequ

Matyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20

⁸“Nge nungoqi simbe guduq, wuti tughe wute buagi nde rar pe nari ni nge ningg wuti, tedi nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin nge oyi God ningg angelo nde rar pe ni ningg kari ni nge ningg wuti. ⁹Pudi wuti wute buagi aye nde rar pe nari ni nge ningg wuti segi, tedi nge oyi God ningg angelo nde rar pe kari ni nge ningg wuti segi. ¹⁰Di wute nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin wand brequ mindigh kin te God ni wand puaq nindim kin tuqui. Pudi wute God ningg Ququ Yuwon Ye wand brequ mindig kin te God ni wand puaq nindim segi ye.

¹¹“Wute mandi nungoqi mutuqu wase, mitaqu God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo, di tende opu ye gavman kin yumbui o wute nyamb kin pe mitaqu mo, te nungoqi pughe gri ei wand wand o pughe sin wen ei ni nungoqi brequ munduq segi ye te ningg nei kumo wamb wayequ. ¹²Te pugri tende puayi di Ququ Yuwon Ye gri ei wand bei neuq di wand wand ye.”

Wute yumbo quan materi yawo kurem kin wand

¹³Muq wute buagi te yeru kin tende mingi pu wuti iri nari, “Tisa, nu nge chech simbe ndig ei ni wuyi nati di ni ningg yumbo buagi beghi si nirangu rise kin te bir nawo nge bid negh.”

¹⁴Muq Jisas oyi nari, “Mand, wuti tughe nge si numbogh di simbe nindigh nari nge nungoqi ningg wand kutungu ye, o nge nungoqi nuyi ningg yumbo buagi te bir kawo di nungoqi puch puch wateri ye? Te segi.” ¹⁵Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Nei wamb yuwon, di yeng wawo yuwon. Eti nungoqi yumbo isis wuqond di te kin quan nganye nei wumbiny di wateri yawo kureuq. Te piyi nungoqi yumbo quan wateri, pudi wuti iri ni yumbo quan rise ye te ninggne nas nas otiwo tuqui segi.”

¹⁶Di ni wute te kopuqu wand ven simbe nindim, “Wuti iri yumbo quan rise kin ni qi yuwon wund di mir yuwonne nganye ruwi. ¹⁷Ni te nuqond muq nikin nei pene pugri nei namb nari, ‘Nge mir buagi ren kawo ris kin sunyi segi. Muqdi nge pughe sin ei ken?’

¹⁸“Muq ni nari, ‘Muq nge mir baj woju kin ren bir kawo di aye yumbui kin yembe gidiny. Te ei nge wit yi di mir buagi tende kawo ris ye tuqui. ¹⁹Te puq ken pre muqdi kari, muqdi nge yuwon pu kas ye, nge yumbo yuwon kin nganye buagi kawo ris pre. Muq nge yumbo te ninggne kas kas ber quan tuqui. Di nge waghine kas mirne gad, wuye ke, di yuwon pu kas.’

²⁰“Pudi God wuti te ningg nari, ‘Nu wuti ghabe gad! Muq bur kuen gugne di nge nu ququ kitaw wi di ghati. Nu kuati di tughe ei nu yumbo yumbo buagi sir kuap pu rise ye te nateri ye?’”

²¹Di Jisas nari, “Wute ni yumbo buagi irepe mirur ei ni yumbo tuqui di yuwon pu mas ningg mari di God ningg yumbo ninde rise segi tedi ni wuti te kin pugri.”

Yumbo yumbo ningg yivany ware wayequ

Matyu 6:25-34

²²Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, nungoqi yuwon pu was ningg yivany ware wayequ, di mir we ye te ningg yivany ware wayequ, di ghimbi pe chongo ware righe ye te ningg yivany ware wayequ. ²³Mir te yumbui segi, ququ te nganye. Di chongo yumbui segi, ghimbi te yumbui. ²⁴Wapi kuroqu te wuqond. Ni wuny yembe mindiny di mir mi righe segi, di mir nguan kin te materi mirur segi. Di yumbo mirur kin baj segi, di mir baj segi. Ni yumbo te kin segi, pudi God ni mir bag namb. God nde rar pe nungoqi oyi quan nganye yumbui di wapi oyi wokuandi, pugri bu nungoqi oyi quan nganye nei numbuq ye. ²⁵Wuti tughe ni nati kin ngeri tumo rind, pudi ni yumbo yumbo yuwon kin ningg yivany nare ye te ningg di mune nganye nas ye tuqui? ²⁶Nungoqi yumbo woju nganye ren kin puq wen ye tuqui segi ye, tedi pughe kin ningg yumbo buagi aye te ningg yivany ware?

²⁷“Nyungo ruwi kin te wuqond. Ni chongo yembe rindiny segi, di rang rimb ei rire righe segi. Ni yumbo te kin puq ren segi. Pudi nge nungoqi simbe guduq, King Solomon ni yumbo nganye buagi di chongo yuwon yuwon rise, pudi ni chongo yuwon kin te nyungo kis ane tuqui segi, nyungo kis quan nganye yuwon. ²⁸Nyungo ni yeru nganye segi, ni muqne yeru, prangi mune yeru segi, pend mawo wase memare riwo namb ye, pudi God ni nei gheri nipiny segi. Nungoqi wutaqu God oghine nei wumbig segi kin! Nungoqi nei wamb, God ni nyungo nei nimbiny ye, pugri bu ni nungoqi wutaqu oyi quan nganye nei numbuq ye. ²⁹Di nungoqi mir di wuye we ye te ningg quan nganye nei kumo wumbiny wayequ. ³⁰Te pugri wute God nei rimbig segi kin ni yumbo ren kin ningg pripri yivany rire. Pudi nungoqi wutaqu God nei wumbig kin God nungoqi nuyi ni nei namb pre nungoqi yumbo ren kin wateri ei was tuqui. ³¹Nungoqi yumbo ren ningg yivany ware wayequ, nungoqi God nde si nambu was ye te ningg ei meri wat. Nungoqi puq wen tedi ni yumbo buagi aye te neuq ye.”

Beghi yumbo nginy tu wam pirur ye te kin wand

Matyu 6:19-21

³²Jisas nikin wute ningg nari, “Sipsip tit woju wen nungoqi wune wamb wayequ. Te pugri God nungoqi nuyi ni nungoqi nitaqu wowi di ni nde si nambu was ye. Nungoqi te ningg chumbuai wand ye. ³³Nungoqi non yumbo yumbo buagi te wi rundo wute aye wong mand, te kin wet

bidi wateri di wute yumbo segi kin te wem. Nungoqi hanpaus gre ye ei wateri, di yumbo yuwon ye nginy tu wam wirur ye te kin yembe ei wand. Yumbo nginy tu wam rise ye ir ruso kin tuqui segi, wute nyungu kin tende tumo mandi segi, pugri bu nyungu mand ye tuqui segi, di choi pend ruwo tuqui segi. ³⁴Te pugri nungoqi yumbo yuwon yuwon kin te muainde wawo rise te nungoqi nei mune tendene ei rise.

Sir wap di yeng wawo pu ei was

Matyu 24:42-44

³⁵⁻³⁶“Nungoqi sir wap di yeng wawo pu ei was. Wute nikin yumbui wute urupui ngam ruso kin mir pe tende no di ni sir map di ghimbi muang pu mas kin pugri. Ni pugri sir map di ghimbi muang pu mas pu ei otiwo ni mir pe te pu mune nandi ngimrawu baq nand di ni brequene ngim bi muang, neyi ni, ni muq sir map segi. Muq nungoqi ni kin pugrine sir wap, chongo kring wap riwo ruso puayi rise di let pe taq wamb gre, lam wand pre, di yeng wawo pu was. ³⁷Wute sir map pre muq nikin yumbui yeng muang pu mas mas muq nikin yumbui nandi ni nuqond kin wute te chumbuai mand. Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nikin yumbui pugri nuqond, tedi ni mir mawo kin chongo nare righe, chongo kring nipi q wiyo wuso puayi wuse let pe taq nimbiq gre, di nikin yembe ye wute simbe nindim mas di ni mir nuam. ³⁸Piyi nikin yumbui bur mingi pu nandi o yambgriq tumo pu nandi, pudi ni ruqo mase segi ni ghimbi muang pu mas. Wute te kin ni quan nganye chumbuai mand. ³⁹Pudi yumbo ren ei nei wumbiny. Wuti iri ni nei namb pughe puayi di wuti nyungu kin nandi ni baj bir nuang di yumbo nyungu nand ye, tedi tende puayi ni yeng nawo di wuti nyungu kin nandi ni baj bir nuang di yumbo nyungu nindig tuqui segi. ⁴⁰Muq nge nungoqi simbe guduq, nungoqi mune te kin pugrine ei yeng wawo pu was. Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nandi kin ngeri te nungoqi nei wamb segi, nungoqi nei tuan wamb pu was kin tende puayi ei ni nandi ye. Pugri bu nungoqi ni nandi ye te ningg yeng wawo pu ei was.”

Yembe ye wute oghi kin di brequ kin kopuqu wand

Matyu 24:45-51

⁴¹Muq Pita Jisas pengu nindig nari, “Yumbui, nu kopuqu wand ven beghine simbe gudug o nu wute buagi ren yeru kin ren anene simbe gudiny?”

⁴²Di Yumbui oyi nand nari, “Wuti tughe ni nei yuwon ye rise di nikin yumbui ningg wand nutungu di ni nari kin pugrine puq nen ye? Wuti te kin di nikin yumbui ni si numbog, di ni oyi wute yembe ye aye te yeng nuam, di yumbui ngeri nap ruso kin tende tuquine mir nem. ⁴³Yembe ye wuti iri te kin tuquine puq nen nen muq nikin yumbui mune nandi

ni nuqoind, tedi wuti te chumbuai nand. ⁴⁴Nge nungoqi nganyene simbe guduq, tedi ni wuti te yumbui ningg nowi nas, di ni oyi ni ningg yumbo yumbo buagi te yeng nuany ye. ⁴⁵Pudi yembe ye wuti nari, 'Nge yumbui ni nas nas nganye pu ei nandi ye.' Ni puq nand di nes newo yembe ye wute quayi di nyumbueg te pug nindiny, di mir nand wuye ne ngawu ghabe rind. ⁴⁶Yumbui mune nandi ye nginy te ni nei namb segi, ni nei tuan namb di nei gheri nap pu nas kin tende puayi di ni mune nandi, tedi ni brequ nindig. Tedi ni pend pend nowi, di wute ni nei mimbis segi ye nawo mas kin tende ane irepe nawo mas.

⁴⁷"Yembe ye wuti iri nikin yumbui yembe neng kin te nei nimbiny, pudi ni nikin yumbui nari kin yumbo te nate ruwi segi, di ni nari kin pugrine puq nen segi ye, wuti te nikin yumbui ni quan kumo ni ye. ⁴⁸Pudi wuti nikin yumbui ningg nei te nundog segi, pudi nikin nei pene yembe nand di unje nap, di ni unje nap ye te ningg pug nindig kin tuqui ye, wuti te kin nikin yumbui oyi musoqne ei ni ye. Wute yumbo quan kumo materi kin te otiwo ni oyi yumbo quanne ei oyi mand ye. Wute yumbo nganye buagi wuti iri nde si wam ruang kin te, otiwo di ni oyi quanne neny ningg riri ye."

Jisas wute bir nawo ningg bu nandi

Matyu 10:34-36

⁴⁹Jisas nari, "Nge gadi kin God ni wute wase neny puq nand kin te bu kare gadi. Nge nde nei pe wase te brequne ei namb yawo kuregh. ⁵⁰Nge mai wabe ei ko yamb. Wute wuye map ningg di wuye wabe murund maghe kin pugri ei nge mai wabe ko ye. Muq nge mai te kare segine, pudi mai te rindi ye. Pugri bu mai te ningg nge nei quan nganye mai viyo. ⁵¹Nge nungoqi simbe guduq, eti nungoqi wari nge qi pe gadi kin yeng gure kuaq di wute yuwon pu mas ningg bu gadi. Te segi. Nge wute bir kawo ningg bu gadi, ⁵²pugri bu muq pu ruso otiwo di wute kin kin bir ruwo. Baj ire ningg wute 5-pela pu ris, kiyi, kumo di wo. Pudi nikinne bir ruwo teri opu di teri ire pu opu, di teri res riwo teri ire pu ruqond riri, di teri ire pu res riwo teri ruqond riri. ⁵³Nikinne bir ruwo, kiyi kuwonyimi muqond mari, kuwonyimi oyi kiyi muqond mari, di kumo kuwonyumbu ruqond riri, kuwonyumbu oyi kumo ruqond riri, di kine gang kine ghar ruqond riri, kine ghar oyi kine gang ruqond riri."

Parisi mari Jisas yumbo ur gre ye ei yembe nindiny

Matyu 5:21-26; 16:2-4

⁵⁴Di Jisas wute buagi te yeru kin te simbe nindiny nari, "Wuye quari nginy naghe no opu wes wiyo, tedi wari muqdi wuye wundi ye, di nganyene wuye wundi. ⁵⁵Di nyumurighi gherim pe pu nandi wuqoind di wari muq nginy oghi ye, di nganyene nginy oghi. ⁵⁶Nungoqi wute nei

tevi kin! Nungoqi nginy tu wuqond di qi pe kin yumbo wuqond di nei wamb muqdi ngeri pughe gri ei rise ye. Pudi pughe gri ate nungoqi muq kin yumbo ur ren wuqond pudi nei wamb segi?

⁵⁷“Pughe kin ningg nungoqi nonne nungoqi non yumbo ur te wuqond segi, yumbo ur pughe ye te yumbo ur yuwon ye di yumbo ur pughe ye te yumbo ur brequ ye? ⁵⁸Wuti iri nu kotim naind ningg nitanyi kot pe no, te tequ muq qa wo wone di nu buid ghap ei nu tequ wand te teti wawo. Eti ni nu nitanyi jas nde no, di jas nu polis nde si pe ni ghondo, di nu mitanyi mo taq maimb. ⁵⁹Nge nu simbe gudu, ni nu taq maimb pre tedi nu mune gheyi yi tuqui segi. Nu tene yeru yeru wet bidi buagi jas nupuw ruso ye te meghare ruso omone ghawo di gheyi yi.”

Wuti nei nare nitinde segi tedi mai niraq ye

13 ¹Asi Pailat nikin ami simbe nindim di wute Galili kin ninge umo wase mande God meng meng yemu kin te mi. Ni mi mati di ni yavi te umo God meng ningg mambui riti kin yavi te ane irepene righe ruso. Muq wute ninge Jisas nde wand pe tende mandi pu yemu kin te ni Jisas wand ven kin simbe mindig. ²Di Jisas oyi ni simbe nindim nari, “Nungoqi nei wamb kin wute Galili kin aye te ni quan yumbo ur brequ mand segi ye, pugri bu ni mi segi, pudi wute men ni quan nganye yumbo ur brequ mand ye, pugri bu ni yuqo pugri kin miraq? Nungoqi pugri nei wamb bri? ³Te segi. Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi nei ware witinde segi tedi nungoqi buagi ane mune ni kin pugrine wati. ⁴Di wute 18-pela pu asi Siloam kin baj dobui bir ir nati di ni mati kin te nungoqi wari wute aye Jerusalem kin ni quan nganye yumbo ur brequ mand segi ye pugri bu ni mati segi, pudi wute 18-pela pu men ni quan nganye yumbo ur brequ mand ye pugri bu ni mati? ⁵Te segi. Nge nungoqi simbe guduq. Nungoqi nei ware witinde segi, tedi nungoqi mune ni kin pugrine wati.”

Kotu brequ yi wuyi segi kin kopuqu wand

⁶Di Jisas kopuqu wand ven simbe nand: “Wuti iri nikin nde wain wuny mbe kotu ire neq wughe pu yequ. Di ni no kotu te nundoq, ni yi wumb ei yi te nap ningg, pudi ni yi ire yequ nundoq segi. ⁷Pugri bu ni nikin yembe ye wuti wain wuny yeng nuany ye te simbe nindig nari, ‘Nge priprine gadi, kotu wen gudoq kari ni yi wumb ei nge kap ningg pudi yi wumb segi. Nge priprine gadi gadi ber teri ire pu ruso, pudi nge yi ire gudoq segi. Pugri bu nu eraq wuso wughe. Pughe kin ningg segi yequ di qi nyong omo wuaq?’

⁸“Di yembe ye wuti te oyi nari, ‘Yumbui, piyi ber wen irene mune rar ndoq yequ, di nge nyumo puate pe qi tiqe gidig godo gadi, di kau umbo kawo. ⁹Pugri puq kew pu yequ muqdi ber ire te ningg mune budoq, yi wumb o segi. Ber ire te ningg ni yi riya te yuwon. Ni yi riya segi, tedi epira q wuso wughe.’”

Jisas Sabat kin nginy te ningg wute ire sabi nunduw

¹⁰Sabat kin nginy iri ningg Jisas God yumbui nyamb mirang kin baj ire ningg nas wute God ningg wand bei neny. ¹¹Tende di nyumbueg ire ququ brequ ane kin mune anene God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende yequ, Jisas wand nand kin wutungu wutungu. Wute te ququ brequ ni nde nas ni num new bu ni dob quan nganye rengu nare, di yimb yimb wuso, oghine nyinge wure tuqui segi. Ni pugri pune yequ yequ ber 18-pela pu. ¹²Jisas wute te nundoq, di nari wundi ninde tumo yequ, di simbe nunduw nari, “Nyumbueg, nge nu num puaq guduw pre.” ¹³Muq ni si new kuyo di brequ ne ni opu wes wiyo yuwonne yequ, di God nyamb wundivi viyo.

¹⁴God yumbui nyamb mirang kin baj te kin yumbui ni nuqond Jisas Sabat kin nginy tende ni wute num puaq nunduw. Pugri bu ni umbo ker nawo, di wute te yeru kin simbe nindiny nari, “Yembe kin nginy 6-pela pu mase. Pugri bu nginy te ningg ei wandi di ni num puaq nundoq. Sabat kin nginy nen ningg wandi wayequ.”

¹⁵Di Yumbui ni oyi nindig nari, “Nungoqi wute nei tevi kin. Nungoqi wand wand kin te nungoqi non yumbo ur ane tuqui segi. Sabat kin nginy tende nungoqi non non nungoqi non kau di donki baj pe wo di sare bure wundiny wutari wo wuye weny riq segi ye bu? ¹⁶Wute wen ni Abraham ningg wo ire. Satan ni taq nimbiq pu wus wus ber 18-pela pu. Te pughe ningg ate yumbo ni taq rimbiq kin te Sabat kin nginy tende puaq guduw tuqui segi?”

¹⁷Jisas ni pugri puq nand di nikin veri buagi ni minyuw mati. Pudi wute buagi ni yumbo yuwon nganye puq nen ye te ningg quan nganye chumbuai rind.

Wute God nde si nambu ris kin kopuqu wand

Matyu 13:31-33; Mak 4:30-32

¹⁸Muq Jisas ni pengu nindim, “Wute God nde si nambu ris kin pughe gri ei ris ye? Nge yumbo pughe kin ningg wand gad ei ane tuquine?”

¹⁹Wute God nde si nambu ris kin te mastet yi kin pugri. Wuti iri mastet yi nare no nikin nde wuny mbe ni righe. Mastet yi te yire, yumbui ruso nyumo kin pugri yeru, di wapi rindi ninde muange pe tende ris.”^f

²⁰Mune pengu nand nari, “Nge yumbo aye pughe kin ningg wand gad ei yumbo God nde si nambu rise kin ane tuquine? ²¹Ni yis kin pugri. Wute ire yis puch wutaqwi di plaua os yumbui pe waq wughe di ane quang wumbiq. Di otiwo yis plaua pe wur ir di plaua te quanene yindiqi.”

^f 13:19 Mastet te minye ire ni yi woju nganye, wasebo kis kin pugri. Pudi ni yire di yumbui nganye, nyumo kin pugri.

Ngimrawu wokuandi
Matyu 7:13-14,21-23

²²Di Jisas nyinge nare Jerusalem no di no tiqe yumbui di tiqe woju ngimne yeru kin tende wand bei neny neny no. ²³Di wuti iri ni pengu nindig nari, “Yumbui, God wute ire irene bri nate mowi ye?”

Di Jisas ni simbe nindim nari, ²⁴“Nungoqi ngim wokuandi pe war wo ningg buid nganye ei wap. Te pugri, nge nungoqi simbe guduq wute nganye buagi ei ngimrawu woju pe mar mo ningg buid map, pudi tuqui segi. ²⁵Otiwo baj kiyi nes newo ngimrawu niq, di nungoqi dabo gri yequ ngimrawu pe baq wand di wari, ‘Yumbui, beghi ngim bi wangu.’

“Pudi ni oyi pugri ei simbe nand nari, ‘Nge nungoqi nei gubuq segi, nungoqi muai pu wandi.’

²⁶“Di nungoqi oyi pugri ei wari ye, ‘Beghi asi nu ane mir bad di wuye pe, di nu beghi nde opu guadi wand bei guegu.’

²⁷“Pudi ni oyi puq ei nand ye, ‘Nge nungoqi nei gubuq segi, nungoqi muai pu wandi ye. Nungoqi wutaqu yumbo ur brequ wand ye! Nungoqi kring wo, nge nde tumo wandi wayequ!’

²⁸“Di nungoqi Abraham, Aisak, Jekop di propet buagi te God nde si nambu mas wuqond di nungoqi quanji wand di sawo wat ki. Pudi ni nungoqi ngiq nunduq di war wo ye tuqui segi. ²⁹Tende puayi di wute tiqe manyi kin yumbo yumbo God nde si nambu rise ye mir yumbui pe tende mas. Wute nginy nawi opu kin, nginy naghe no opu kin, di tiqe manyi qi pe ven nde yeru kin mandi mir pe tende sunyi materi di mas. ³⁰Di wute ninge muq dobu mawi kin te otiwo ye mawo ye, di wute muq ye mawo kin te otiwo dobu mawi ye.”

Jisas Jerusalem ningg yivany nare
Matyu 23:37-39; Luk 19:41-44

³¹Tende puayine Parisi ninge Jisas nde mandi di simbe mindig mari, “Nu tiqe wen si raq di tiqe aye pe yo. King Herot nu ni ghati ningg.”

³²Di Jisas oyi ni simbe nindim nari, “Nungoqi wo nyombui brequ dabo kin te pugri simbe wundig, ‘Muq di prangi nge wute ququ brequ puaq gidiny di num puaq gidiny ye. Di nginy aye te ningg di nge yembe omo kawo ye.’ ³³Pudi nginy nen ningg di prangi di yamb nge nyinge kare karene. Te pugri propet iri tiqe aye pe mi nati wayequ, Jerusalem pene mi nati ei oghi.”

³⁴Di Jisas nari, “O Jerusalem, nu propet kui mati, di wute God tiqi nundom nu nde mandi ye te wet pe kui mati ye. Pripri nganye nge nu ningg wute wapiqu nikin wo nimbraqe nambu wirir kin pugri kimar ningg kari, pudi nu nge rar guqoid segi. ³⁵Nu tungu, otiwo di nu tiqe wen brequ wuse di wute segi pu wuse. Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi

nge mune wuqoind tuqui segi. Segi segine ruso ruso otiwo nungoqi wari, ‘God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang!’”

[Sng 118:26]

Jisas wuti iri Sabat kin nginy tende num puaq nindig

14 ¹Sabat kin nginy iri ningg Jisas Parisi mingg yumbui iri nde baj pe no ei ane mir mand ningg. Tende puayi ni Jisas yeng muang yuwon ei muqond, Jisas Sabat kin lo gure nuaq o segi. ²Di wuti iri num brequ nare di ni ghimbi quan nganye nirang riwo kin Jisas nde rar ngimine te yenu. ³Jisas wuti te nuqoind di Parisi di wute lo quan nganye nei mamb ye te pengu nindim nari, “Sabat kin nginy tende wute num puaq bidiny kin te lo gure puaq o segi?”

⁴Pudi ni Jisas oyi mindig segi, ni wand segine yemu. Pugri bu Jisas wuti te nait nase, num puaq nindig, di tiqi nundog no.

⁵Di ni wute te pugri pengu nindim nari, “Nungoqi kin iri ni quayi wo iri o kau iri Sabat kin nginy te ninggne ngamo pe ir naghe pu yenu, tedi nu brequne kuo kueti nowi ye o segi?” ⁶Di ni Jisas ningg wand ven oyi mindig kin tuqui segi.

Beghi beghi bon nyamb bidivi viyo wayequ

⁷Jisas ni nuqond wute mir pe tende mandi kin ni sia rar ngimi yeru kin tende ei mas yawo kurem. Ni te nuqond di kopuqu wand ven simbe nindim. ⁸“Wuti iri nungoqi ngam nirauq wute urupui ngam ruso kin mir pe tende wo, te nungoqi sia rar ngimi yeru kin wute nyamb kin mas ye te wateri wayequ. Eti sia te wuti iri ni nyamb oyi musoq nu nde yumbui kin te miping wuso pre kin te muq nu oyi kuas. ⁹Tedi otiwo wuti nu tequ ngam nirauq mir pe tende wandi kin te nandi di nu ningg nari, ‘Nu yes yewo, wuti te nandi sia rar ngimi yequ kin wen wung nas.’ Di nu quan nganye minyuw ghati di yes yewo yo, sia dobu nganye yeru kin wute nyamb segi kin mas ye pe tende ghas. ¹⁰Pugri bu wuti iri nu ngam niraw mir pe tende kuo, nu sia dobu nganye yequ kin te ei taqwi. Te ei otiwo wuti nu ngam niraw mir pe tende kuo kin te nandi, nu nuqoind, nu dobu nganye kuas, tedi ni nu simbe nunduw nari, ‘Mand, nu ghandi sia rar ngimi yequ kin wen wung ghas.’ Ni pugri puq new, di wute buagi nu ane mir wand kin ninde rar pene nu nyamb yumbui. ¹¹Te pugri wute ni kinne nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi ni nyamb ni vighe viso. Pudi nikin nyamb mi vighe viso kin te God oyi ni nyamb mindivi viyo.”

Beghi wute beghi oyi rundug tiq segi kin te ei sabi bidiny

¹²Muq Jisas wuti te ni ngam nirang mir pe tende nandi kin te simbe nindig nari, “Nu mir yumbui yembe guduw, te nu nimand, nuse niqam wand kin o nu non yavi ire, di wute wet bidi quan rise kin nu ane tumo

tumo was kin te ningg ghari mandi ane mir wand wayequ. Eti otiwo ni oyi mir yembe mindiny di nu ningg mari ghondo ane mir wand. Ni pugri puq men tedi nu ni mir kuem kin te oyi munduw pre. ¹³Pudi nu mir yumbui yembe gudiny te nu wute yumbo segi kin, wute ghimbi brequ rise kin, wute nyinge brequ kin, di wute rar ghawe rimbim kin te ei ghari mandi ane mir wand. ¹⁴Tedi God nu yuwon nuaw. Te piyi wute men kin ni oyi nu mir te oyi munduw ye tuqui segi. Pudi otiwo wute God nde rar pe tuquine mas kin ni mune mes mewo kin tende puayi di God oyi nu mir te oyi nunduw.”

Wuti ngam urupui no kin mir yembe mindiny ye kopuqu wand
Matyu 22:1-14

¹⁵Wuti iri ni ane mas mir mand kin ni Jisas ningg wand ven nutungu di ni Jisas ningg nari, “Wuti wute God nde si nambu mas kin mir mand ye mir pe tende nas di ane mir mand kin wuti te chumbuai nand.”

¹⁶Muq Jisas oyi nari, “Wuti iri mir yumbui ire yembe nunduw pre, di wute nganye buagi nari mir pe tende mandi ningg. ¹⁷Ni mir te sir nap pre, muq ni yembe ye wuti tiqi nundog no, wute ni nyamb nitamri ye simbe nindim nari, ‘Be wandi, yumbo buagi sir nap pre.’

¹⁸“Pudi ni buagi anene mari ni yembe rise, pugri bu mir tende mondo tuqui segi. Wuti iri nari, ‘Nge ni yawo kutong, ni nge ningg nari. Nge godo ningg pu qa, pudi nge wuny ire muq teneqa wong gad pu vise. Di muq ei nge ko di wuny te guqod ye, pugri bu nge godo tuqui segi.’

¹⁹“Wuti aye nari, ‘Nge ni yawo kutong, ni nge ningg nari. Nge godo ningg pu qa, pudi muq tene qi bir kin kau quayi 10-pela pu wong gad. Muq ei nge ko tuqui kap ye. Pugri bu muq nge ko yamb gadi. Te ningg bu nge godo tuqui segi.’

²⁰“Di aye mune nari, ‘Nge muq tene qa ngam ko pu, pugri bu nge godo ye tuqui segi.’

²¹“Di yembe ye wuti te mune nandi, ni mingg wand te nikin yumbui simbe nindig. Nikin yumbui te nutungu, umbo ker nawo di nikin yembe ye wuti te simbe nindig nari, ‘Nu brequne tiqe wen kin ngim yumbui di woju buagi tende ghar ir, wute yumbo segi kin, wute ghimbi brequ rise kin, wute rar brequ rise kin, di wute nyinge brequ rise kin te qond, di tari nge nde baj pe ghandi.’

²²“Di yembe ye wuti te no nikin yumbui nari kin pugrine puq nen pre, muq no nikin yumbui te simbe nindig nari, ‘Yumbui, nu kuari kin te nge puq ken pre, pudi baj bre segine. Sunyi yumbui visene.’

²³“Muq yumbui nikin yembe ye wuti te simbe nindig nari, ‘Nu ngim manyi te yo di yo wuny kin imb manyi te nyinge ghare ghar ir, quayi nyumbueg tende yeru qond, te ghari buid nganye ghap ghap ei tari nge nde baj pe ghandi. Te ei nge baj bre. ²⁴Nge nungoqi simbe guduq, wute

asi nge nyamb kitamri di nge ningg mir pe ven nde mandi ningg kari pudi mandi segi kin wute te ni nge mir wen kin puch nganye me tuqui segi.’ ”

Beghi nei bab yuwon pre muqdi Jisas nde dobu paru

Matyu 10:37-39

²⁵Wute nganye buagi Jisas ane nyinge rire ruso ruso, di Jisas tindi nandi ni simbe nindiny nari, ²⁶“Wuti iri nge nde nawi pudi ni nge quan nei nimbigh di kiyi, kumo, ngam, wo, kise, kiqam, di kunyumbu te yambu nireny segi, di nikin ghimbi yambu nireny segi, wuti te ni nge te wuti ningg nas tuqui segi. ²⁷Wuti nge nde dobu nawi di te ningg mai nare ye yambu nari, wuti te kin nge te wuti ningg nas tuqui segi.

²⁸“Nungoqi kin wuti iri nu baj dobui iri yembe gudig ningg te nu kuas otinde nei guab yuwon pre, muqdi yembe gudig ye o segi? Nu wet bidi tuqui ghap ei qond, nu baj te yembe gudig omo kuowi kin wet bidi tuqui o segi. ²⁹Nu pugri puq kuen segine muq baj te yembe gudig, tedi nu tingi kin yembe ghand pre dobu di nu qond nu baj te yembe gudig omo kuowi ye wet bidi tuqui segi. Di wute buagi baj te muqoind, di nu wur maw ³⁰mari, ‘Wuti nen baj te puate ni naghe, pudi omo nowi ye tuqui segi.’”

³¹Di mune nari, “O king iri yeng pe no di king aye temi mege ningg. Te ni nas di otinde nei namb yuwon. Ni yeng kin wute 10 tausen pela pune di king aye te ni yeng kin wute 20 tausen. Pugri bu ni nei namb yuwon, nikin yeng kin wute 10 tausen pela pune te king wute 20 tausen kin te mi di kring map mo kin tuqui o segi? ³²Ni nei namb ni tuqui segi, te muqdi king aye te ni yeng kin wute ane wonjine yemu yemu di ni wute ninge tiqi nundom mo ei king te ane wand ei yeng mand segi, ane mawo gudo. ³³Te kin pugrine muq nungoqi kin wuti iri nikin yumbo yumbo buagi dob neny segi, ni nge te wuti ningg nas tuqui segi.”

Ghat kin kopuqu wand

Matyu 5:13-16; Mak 9:50

³⁴Di ni nari, “Ghat te yuwon. Pudi ghat ni nyong te prene, tedi beghi pughe sim peny ei mune nyong vimb? ³⁵Ghat ven ni mir wuny mbe ruwi kin te ghav rindiny tuqui segi. Di ghat te kin beghi kau umbo ane quang bab di wuny mbe pawo ye tuqui segi. Ghat te kin mene ei pare viso ye.

“Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu.”

Sipsip ir wuso kin kopuqu wand

Matyu 18:10-14

15 ¹Muq wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin rindi Jisas nde rikur di ni wand nand kin rutungu. ²Pudi Parisi di wute lo wute bei meny ye ane ni Jisas ningg umbo ker mawo mari, “Wuti nen wute yumbo ur brequ rind ye ane sabi rind di mir rind.”

³Di Jisas kopuqu wand ven simbe nindim: ⁴“Nungoqi kin iri sipsip 100-pela pu yeru pu muq ire ir wuso. Tedi 99-pela te si nare, mong puch ire ningg yeru mir rind rind, di no ire ir wuso kin te meri nunduw ye o segi? Ni no ire ir wuso kin meri nunduw nunduw nundoqne di pre. ⁵Ni nundoq tedi ni quan nganye chumbuai nand di nitaqwi sikar wam neq wiyo di niraq nambu no. ⁶Ni no nambu di ni kimand di wute ni ane tumo tumo ris kin te nari rindi rikur di nari, ‘Wandi nge ane chumbuai bad. Nge sipsip ir wuso kin te mune gudoq pre.’ ⁷Nge nungoqi simbe guduq, wuti yumbo ur brequ nand ye iri mune nei nare nitinde ye te ningg di nginy tu wam kin te kin pugrine quan nganye chumbuai mand. Te nganye wute 99-pela pu asine nei rire ritinde pre di God nde rar pe tuquine ris kin te ningg ni chumbuai mand. Pudi wuti yumbo ur brequ nand nand ruso ruso muq mune nei nare nitinde ye te ningg ni quan nganye chumbuai mand.”

Wet bidi ire ir wuso kin kopuqu wand

⁸Di Jisas kopuqu wand aye ire simbe nand nari, “Nyumbueg ire wet bidi 10-pela pu rise pu muq ire ir wuso, tedi ni pughe ei wen ye? Tedi ni lam wundi q wus, di baj pe bureng wup, di waghine meri wunduw wunduw wundoqne di pre. ⁹Ni wet bidi te wundoq pre, tedi ni kimand di wute ni nde tumo ris kin te wuri rindi di wuri, ‘Wandi nge ane chumbuai bad. Nge wet bidi ir wuso kin te yabe mune gudoq pre.’ ¹⁰Nge nungoqi simbe guduq. Te kin pugrine wute yumbo ur brequ mand kin iri ni nei nare nitinde ye te ningg God ningg angelo ni quan nganye chumbuai mand.”

Wuti iri quayi wo ir no kin kopuqu wand

¹¹Di Jisas kopuqu wand aye ire simbe nand nari, “Wuti iri quayi wo temi mas. ¹²Muq wo kiqam te kiya ningg nari, ‘Wuyi, nu yumbo bir kuawo nge ninge kuegh di chech ninge gueg puq guad kin te nge te be yegh.’ Muq kiya nikin ningg yumbo yumbo buagi te bir nawo di ni kin kin nem.

¹³“Tende dobu nginy ninge mo pre wo kiqam te ni ningg yumbo yumbo te ni rundo wute aye wong mand, di ni wet bidi te kin nateri nare di wonji, kantri aye pe no. Ni no tende nas, di bujeyi nase di wet bidi sabi nindiny segi. Ni wet bidi segi segi menare ruso ruso di wet bidi buagi omone nawo. ¹⁴Ni yumbo buagi omo nawo pre pu nas, di tende opu mune mir segi. Di ni wet bidi segi pugri bu ni mir ne kin segi. ¹⁵Pugri bu ni no wuti iri te opu kinne yembe nindig. Di wuti te ni tiqi nundog no pu imb pe yembe nand pu bag namb. ¹⁶Ni pu yeng nuany pu yenu, pu ni mir rind di mir chongo ir righe kin te nuqond di ni ne ei umbo tuq namb yawo nganye gureg. Di tende puayi wute ninge ni mir ninge meng segi.

¹⁷“Muq ni nei yuwon ye mune vindi vighe di ni nari, ‘Nge ven yengu kin mir segi di mir ningg kati yamb tumo. Nge wuyi ningg yembe ye wute buagi ni mir quan nganye rise, di me omo mawo ye tuqui segi. ¹⁸Muqdi nge mune nyinge kare wuyi nde ko. Ko wuyi nde ko kar di simbe gidig kari, “Wuyi, nge God nde yumbo ur brequ gad, di nu nde yumbo ur brequ gad. ¹⁹Nge muq wuti oghi nganye segi, pugri bu nu nge wo puq ndigh tuqui segi. Muqdi nge nu ningg yembe ye wuti kin pugri ei yembe yegh di yembe gad.”’ ²⁰Pugri nei namb pre di nes newo nyinge nare kiyi nde no.

“Pudi ni nyinge nare wonjine nondo nondo kiyi rar neq wundi nuqoind, di quan nganye yawo nitong. Di ni nes newo vig namb no, kuwonyimi sibraj ni di song nireng.

²¹“Muq wo kiyi ningg nari, ‘Wuyi, nge God nde yumbo ur brequ gad di nu nde yumbo ur brequ gad pre. Nge wuti oghi nganye segi, pugri bu nu nge wo puq ndigh tuqui segi.’

²²“Pudi kiyi nikin yembe ye wute te simbe nindim nari, ‘Brequne wo nge ningg chongo yuwon ye te wutaqwi, wuraq wandi, wurang wughe. Di ring si tumuepu pe weng naghe, di sendel nyinge pe wutang rindiwo. ²³Di kau wo quan nganye nyam wure kin te wuraq wandi, wumbueq wuti. Di beghi mir yumbui yembe bidiny, mir bad di chumbuai bad. ²⁴Te pugri nge wo nen ni nati pre di mune nes newo, ni ir no pre pudi mune buqoid.’ Pugri bu ni mir yumbui yembe mindiny, mir mand di chumbuai mand.

²⁵“Tende puayi wo kiseyu ni wuny mbene yenu. Ni wuny mbe pu mune nandi kin tende, ni nandi baj pe tumo tumo di ni yuwo riri di nyinge ruwo ruwo kin te nutungu. ²⁶Di ni yembe ye wuti iri ngam nirang nandi di pengu nindig nari, ‘Te pughe riteri?’ ²⁷Di yembe ye oyi ni simbe nindig nari, ‘Nu niqam mune nandi pre. Ni no pre di yuwon pune mune nandi. Nu nuyi ni pugri nuqoind bu ni chumbuai nand bu nari di kau wo quan nganye nyam wure kin te mumbueq, mir yumbui yembe mindiny di chumbuai mand.’

²⁸“Kise ni te nutungu umbo ker nawo di baj pe nar no yambu nari. Di kiyi neyi nandi wo ningg nari, ei wo nar nondo ningg. ²⁹Pudi wo oyi kiyi ningg nari, ‘Pughe gri ate nge ber quan nu nde wet bidi segi ye yembe gad, di nge nu ningg wand sange guduw segi. Nu nge pughe kin ningg tiqi gudogh di nge nu wand irepene kutungu di te kin pugrine puq ken. Pudi nu nge meme ghar iri kuegh di nge nge ningg mand ane chumbuai bad segi. ³⁰Pudi nu nuwonyimi nen ni nu ningg yumbo yumbo buagi te nare no ngimne nyumbueg neny omo nawo pre, muq mune nandi ye nen ningg bu nu kau wo nyam wure kin tene gubueq.’

³¹“Muq kiyi oyi nari, ‘Nge wo, nu nge ane pas ye, di nge ningg yumbo yumbo buagi te nu te. ³²Pudi nu niqam nen ni nati pre, di mune nes

newo, ni ir no pre di mune buqoid. Pugri bu muqdi beghi te ningg chumbuai ei bad ye.”

Yembe ye mingg yumbui brequ kin kopuqu wand

16 ¹Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Wuti iri wet bidi quan kin ni yembe ye wute ninge mas di wuti iri yembe ye wute te mingg yumbui. Yumbui te ni wet bidi sabi nindiny segi ye te ningg wute ninge mandi wuti wet bidi quan kin te simbe mindig. ²Pugri bu ni yumbui te ngam nirang neyi nandi di pengu nindig nari, ‘Nge nu ningg wand pugri ye kutungu. Te nganyene bri? Muqdi nu yumbui ningg mune ghas segi ye, pugri bu nge ningg yumbo yumbo buagi nunde si pe rise ye te kin ur ghand nge yegh.’

³“Muq yembe ye mingg yumbui te nikin nei pene nei nimbiqu nari, ‘Muqdi nge pughe ei ken? Nge yumbui nge nyamb puaq nindigh yamb. Ni nge nyamb puaq nindigh di nge yembe ye wuti ninggne yengu, pudi nge qi bir kuaq kin buid tuqui segi. Di nge wute aye wet bidi ningg sang kipim kin te minyuw kati. ⁴Muq nge nei gab nge pugri ei puq ken. Nge wute aye ghav gidim pu ei otiwo nge yumbui nge nyamb ven puaq nindigh di yembe segi kas kin tende di wute te oyi nge mitanyi ni nde baj pe mo.’

⁵“Pugri bu ni wute ni ningg yumbui nde yumbo ninge materi pudi oyi mand segine kin te ngam niram mandi. Wuti ye nawo nandi kin te pengu nindig nari, ‘Nu nge yumbui ningg yumbo pughe gri pu kuateri pudi oyi guad segine?’

⁶“Di ni nari, ‘Nge oliv kin wel 3,000 lita kateri.’ Muq yembe ye wuti te simbe nindig nari, ‘Brequene ghas, nyumo raqe wen taqwi 1,500 litane ur ghand.’

⁷“Muq ni wuti aye mune pengu nindig nari, ‘Nu pughe gri pu kuateri?’ Di wuti te nari, ‘Nge wit bek 100-pela pu katemi.’ Di ni simbe nindig nari, ‘Muq nu nyumo raqe wen asi nu yumbo kuateri di ur mand pu rise ye wen taqwi, di 80-pela pune ur ghand.’

⁸“Yembe ye mingg yumbui ni pugri puq nen kin te otiwo nikin yumbui te nuqond di nari ni otiwo kin nei ur namb. Te pugri ni pugri puq nen kin te wute yumbo bar map kin puq men kin pugri puq nen. Wute qi pe kin yumbo ur ni nde rise kin ni wute wam kin yumbo ur ni nde rise kin te ane tuqui segi. Wute qi pe kin nikin yembe mand kin ngim isis quan nganye nei mimbiny. ⁹Nge nungoqi simbe guduq, qi pe kin wet bidi pe nungoqi quayi nyumbueg qi pe kin yuwon wany ei ni nungoqi chumbuai runduq. Te pu ei otiwo wet bidi wateri kin te prene, di nungoqi wewo wo wute ris ris otiwo kin te ane was.

¹⁰“Wuti yumbo wokuandi kin sabi nindiny, tedi yumbo yumbui kin mune sabi nindiny tuquine. Di wuti yumbo wokuandi kin sabi nindiny

segi, tedi yumbo yumbui kin mune sabi nindiny tuqui segine. ¹¹ Pugri bu nungoqi qi pe kin wet bidi sabi wundiny segi, tedi ni nei mamb nungoqi wute wandoqi wand ye di yumbo nganye kin mune meuq wateri segine. ¹² Di nungoqi wute aye ningg yumbo sabi wundiny segi, tedi yumbo nungoqi non te te mune meuq segine. ¹³ Yembe ye wuti iri yumbui temi temi yembe nindim tuqui segi. Ni wute temi temi yembe nindim tedi iri yawo nirang righe di iri oyi yambu nireng, di iri ningg wand nutungu di iri oyi dob neng. Nungoqi God wet bidi anene nei wumbiny tuqui segi.”

Jisas wand aye jiju nand

¹⁴ Parisi ni wet bidi quan nganye nei mimbiny ye, pugri bu ni Jisas pugri wand nand kin te mutungu di Jisas wand peq mindig di wur mang. ¹⁵ Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi wutaqu nungoqi non nei pe wari nungoqi wute nde rar pe yumbo ur yuwon ye wand ye. Pudi God nungoqi nei nundouq pre. Yumbo wute qi pe kin mari yuwon nganye puq mand kin te God nde rar pe brequ.”

¹⁶ Jisas nari, “Lo Moses ningg lo buk pe rise kin wand di propet ni mingg wand buk pe rise kin te simbe mand mand rindi rindi Jon nas. Di Jon nas kin tende puayi pu rindi yumbo buagi God nde si nambu rise kin wand yuwon ye te bir mawo tiqe manyi mutungu. Di wute buagi yumbo yumbo God nde si nambu rise ye tende rir ruso ningg buid nganye rip rip. ¹⁷ Qi nginy tu ane pre kin tuqui, pudi God ningg lo puch woju nganye ire pre kin tuqui segi.

¹⁸ “Wuti iri ni ngam puaq nindiq di nyumbueg aye nitaqi ni ngam kin lo gure nuaq. Di wuti iri nyumbueg ngaim puaq nindiq pu wus kin te ni nitaqi, ni ngam kin lo gure nuaq.”

Lasarus di wuti wet bidi quan kin kopuqu wand

¹⁹ Jisas nari, “Asi wuti iri nas. Wuti te wet bidi quan rise kin pugri bu ni chongo yuwon yuwon, ambo kin di quem kin te nare righe. Di nginy manyi wuti te nikin baj pe nas di mir yuwon ye nand. ²⁰⁻²¹ Ni nde baj ngimrawu tende wuti iri yumbo segi kin tende ruqo pu nase. Wuti te ni nyamb Lasarus. Lasarus ni nei namb kin ni tende nas ei wuti wet bidi kin te mir nand di ni ningg mir di ir righe kin te dong nand, ne ningg. Ni nde ghimbi pe waserar nganye buagi ris. Waserar wuye te righe ruso di nyombui rindi ni waserar mureng rimbig.

²² “Otiwo wuti yumbo segi kin te nati. Ni nati di God ningg angelo mandi ni mitanyi mo Abraham nas kin pe tende mowi nas. Di wuti wet bidi quan kin mune natine di mowi yenu. ²³ Ni no mati kin tiqe pe nas, di yuqo quan kumo nare. Ni wam rar neq wiyo Abraham wonji nganye te newo nas nuqoind, di Lasarus ni nde tumo te nas nuqoind. ²⁴ Muq wuti wet bidi quan kin te pugri ngam nare nari, ‘Wuyi, Abraham. Nge wase pe

ven yengu yuqo quan nganye kare. Pugri bu nu nge yawo togh, Lasarus tiqi ndog no, si timi wuye pe ni naghe pre, neri nandi nge nde minjuq pe nundub ei nge minjuq musoq uyi nare.’

²⁵“Pudi Abraham oyi nari, ‘Nge wo, nu yumbo ren ei nei mbiny. Asi nu kuati segine kin tende puayi nu yumbo yuwon kin buagi kuateri, di Lasarus oyi yumbo brequ kin nateri. Pudi muq ni ven nde yuwon pu nas di chumbuai nand, di nu oyi yuqo quan kumo raq. ²⁶Yumbo aye mune pugri. Beghi tiqe opu nungoqi tiqe opu, mingi tende God changru yumbui ire nuaq pre pu wuse. Te pu ei wute ninge beghi nde ven pu nungoqi nde mondo ningg mari, pudi tuqui segi. Di wute nungoqi yequ ye te pu beghi nde mandi ningg mari, pudi tuqui segi.’

²⁷“Muq wuti wet bidi quan kin te oyi nari, ‘Wuyi, te kin te be nge nu pengu guduw, nu Lasarus tiqi ndog nge wuyi nde baj pe no. ²⁸Te pugri nge qam 5-pela pu mas. Lasarus no ni wu wand nindim ei ni nei mare mitinde ei ni mune nge yengu ye pe ven nde mawi segi. Eti ni yuqo pare kin tiqe pe ven nde mawi.’

²⁹“Pudi Abraham oyi ni oyi nindig nari, ‘Moses ningg lo di propet ni mingg wand tende rise. Ni ni mingg wand te oyi mutungu kin tuqui.’ ³⁰Di wuti wet bidi kin te nari, ‘Wuyi Abraham, segi. Tene tuqui segi. Pudi wuti iri nati pre kin mune nes newo ni nde no ni simbe nindim, tedi ni nei mare mitinde kin tuqui.’

³¹“Di Abraham ni simbe nindig nari, ‘Ni Moses ningg lo di propet ni mingg wand mutungu yambu mari, tedi piyi wute mati kin iri mune nes newo ni nde no di ni simbe nindim, pudi te ningg mune nei mare mitinde tuqui segine.’”

Wute yumbo ur brequ ningg ir maghe kin wand

Matyu 18:6-9,21-22; Mak 9:42-49

17 ¹Jisas nikin wute pugri simbe nindim nari, “Yumbo isis ei rindi ye. Yumbo te wute puq rem di ir maghe yumbo ur brequ mand ye. Pudi wuti tughe ye nawo yumbo ren puq nen di wute aye mune puq men ye wuti te otiwo mai niraq ye. ²Di wuti iri ni wokuandi nge nei mimbigh ye men kin ye iri puq neng yumbo ur brequ nand, te wuti te wet yumbui gibe pe wuq wang gherim pe meweri naghe tedi yuwon. ³Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon.

“Nu nimand iri yumbo ur brequ nand, te nu simbe ndig ei ni mune yumbo ur brequ nand segi. Ni nei nare nitinde, te nu mai puaq ndig. ⁴Ni nginy iri ningg nu nde yumbo ur brequ nand 7-pela pu nand pre, di mune nunde nandi nari, ‘Nge nei kare kitinde.’ Ni pugri puq nen 7-pela pu nand, te piyi nu wand puaq ndig.”

God nei bibig kin wand

⁵Muq aposel Yumbui ningg mari, “Nu beghi ghav ndug ei beghi God quan nganye nei bidig.”

⁶Di Jisas oyi ni oyi nindim nari, “Piyi nungoqi God nei wumbig kin te wokuandi woju nganye mastet yi kin pugri, nungoqi nyumo yumbui nen simbe wundig wari, ‘Puate pene bri ghas di yo gherim wam yiri.’ Tedi nyumo nen nungoqi ningg wand nutungu di nungoqi wari kin pugrine puq nen ye.

Yembe ye wute yuwon ye ni pughe gri ei puq men ye

⁷“Nungoqi kin wuti iri nikin yembe ye wuti iri yenu. Di yembe ye wuti te wuny mbe qi bir nuaq o sipsip yeng nuany pu yenu yenu pre, yuram mune baj pe nandi. Tedi ni pugri bri simbe nindig nari, ‘Be gheyi ghandi ghas di mir ghand’? ⁸Te segi. Ni nikin yumbui ni pugri ei simbe nindig nari, ‘Nu yo nge mir wase wagh, pre mir wase kin chongo taq mbiq di nge mir ghawo di ragh ghandi. Nge mir gad wuye ke pre, dobu muqdi nu mune mir ghand di wuye ye.’ ⁹Yembe ye wuti nikin yumbui ni yembe neng kin te yembe nindiny pre. Pugri bu nikin yumbui te kin ningg chumbuai bri nindig ye? Tuqui segi. ¹⁰Pugri bu nungoqi mune pugrine God nari kin yumbo buagi te yembe wundiny pre, te muqdi nungoqi pugri ei puq wand wari, ‘Beghi yembe ye wute oghi nganye segi, beghi yembe nupung ruso kin tene yembe bidiny. Pugri bu te ningg chumbuai nundug wayequ.’”

Wute 10-pela pu Jisas ni num brequ leprosi puaq nindim

¹¹Muq Jisas nyinge nare Jerusalem no. Ni no kin Samaria opu yequ Galili opu yequ ni mingine ngase pene nyinge nare no. ¹²Ni nyinge nare no tiqe pe nondo, di muq tene tiqe nar no ningg tumo tumone di wute 10-pela num brequ leprosi mare kin te mandi ni muqoind. Di ni wonjine yemu, ¹³di pugri ngam mare mari, “Jisas, Yumbui, nu beghi yawo tongu!”

¹⁴Jisas ni te nuqond di ni simbe nindim nari, “Nungoqi wo nungoqi non ghimbi prist nde bei wand.” Ni muq qa nyinge mare mo mone di num te prene di ni ghimbi mune yuwon rind.

¹⁵Wute 10-pela te kin iri ni nuqond ni ghimbi mune yuwon rind di mune nandi, di quan kumo ngam nare God nyamb nindivi viyo. ¹⁶Ni nandi, Jisas nde muange tingi sungomyu sungomyu yenu di Jisas chumbuai nindig. Wuti te Samaria kin.

¹⁷Muq Jisas pengu nand nari, “Wute aye 9-pela te muai mo? Wute 10-pela buagi anene num oghi segi, wuti irine bri oghi? ¹⁸Pughe kin ningg ate wuti wute tit aye kin nen irine mune nandi di God nyamb nindivi viyo, di wute aye te mandi God nyamb mindivi viyo segi?” ¹⁹Muq ni simbe nindig nari, “Be yes yewo yo. Nu God nei gubig ye te ningg nu num te oghi pre.”

Beghi Jisas nandi kin ngeri te nei bibiny tuqui segi

Matyu 24:23-28,36-44; Mak 13:32-37

²⁰Parisi ninge Jisas pengu mindig mari, “Pughe puayi ei yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise ye?” Muq Jisas ni oyi nindim nari, “Yumbo

yumbo God nde si nambu rise ye ngeri te rindi kin te nungoqi yumbo ur gre ye ninge wuqond di nei wamb ngeri te tumo rind, te segi. ²¹Di wute ninge nungoqi simbe munduq mari, ‘Ni nandi ren yumbui ningg nas,’ o ‘Ni te no nas,’ te segi. Te pugri yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise ye te nungoqi nde rise pre.”

²²Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Otiwo di nungoqi nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge ngeri te wuqond yawo nganye kureuq ye, pudi wuqond tuqui segi. Te kin ngeri rindi ye. ²³Di wute nungoqi wandoqi munduq kin te mandi ye. Ni mandi di nungoqi simbe munduq mari, ‘Ni tende no yenu,’ o mari, ‘Ni nen yenu.’ Ni pugri ei puq mand, pudi nungoqi ni nde dobu waru wayequ. ²⁴Te pugri nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge gadi ye te pris kin pugrine. Nungoqi nei wamb nginy tu pe pris naghe te ni ti te ti nase wonji ruso. Nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge pugrine ei gadi di wute buagi nge ruqoind. ²⁵Pudi muq nge yuqo quan kiraq di wute tit muq ven nde puayi mas kin men nge brequ puq mindigh, di dob megh pre ei.

²⁶“Asi Noa nas kin tende puayi wute yumbo ur rind ye te kin pugrine ei nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas ye, nge gadi kin ngeri tende puq ren ye. ²⁷Wute nei tuan rimbq pu ris, mir rind, di wuye riq, di quayi nyumbueg ngam ruso. Ni te kin pugri puq ren ren ne ruso, Noa at pe nar no kin nginy tende. Muq Noa at pe nar no di wuye nime kur di wute buagi rumb riti.

²⁸“Lot ni nas kin tende puayi mune wute pugrine puq ren. Wute nei tuan rimb pu ris mir rind di wuye riq, yumbo wong rind di ri rundo wute aye wong rind, wuny mbe yumbo ri righe di baj yembe mindiny. ²⁹Pudi Lot ni Sodom si niraq di no kin nginy tende puayi God wet nyaw wase ane kin wam pu ir nawo mati, di wute buagi ritine omo.

³⁰“Nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge nungoqi nde raqe ko kin ngeri te ningg di asi wute te puq ren kin pugrine nganye ei puq ren ye. ³¹Tende puayi wuti iri ni yumbo wabene rise muq ni newo no pu baj wam nas kin te mune nar no nikin yumbo te nateri ye tuqui segi. Te kin pugrine, wuti iri wuny mbe yembe yembe yenu pu mune nikin baj pe no yumbo nateri ye tuqui segi. ³²Lot ngam ningg yumbo ur te nei wumbiny. ³³Wuti tughe nge ningg yembe nand nand muq te ningg mai niraq di nati yambu nari kin te ni mai niraq ye. Di wuti tughe nge ningg yembe nand nand muq te ningg mai niraq di nati, wuti te kin otiwo di ni oyi yuwon pu nas. ³⁴Nge nungoqi simbe guduq, bur te ningg wute temi ede ire ninggne mase, pudi iri nitanyi no di iri nase. ³⁵⁻³⁶Nyumbueg teri wit yi dang rindiq plaua yembe runduw runduw yeru ire nitaqwi di ire yequ.”^g

---

^g 17:35-36 Wute ninge mari wand aye ninge ves ven nde rise. Wand te kin taq pugri: “Wute temi ni wuny mbe yembe mand mand yemu, iri nitanyi no di iri yenu.” Nu Matyu 24:40 te ndoq.

³⁷Muq ni Jisas pengu mindig mari, “Yumbui, yumbo ren kin muainde ei puq ren ye?”

Di Jisas nari, “Umo riti kin ni muainde rise te wapi ambojig ni mune mandi tendene mikur ye.”

Nyumbueg ire jas ni ghav nunduw ningg buid wup

18 ¹Muq Jisas nikin wute kopuqu wand ire simbe nindim. Kopuqu wand te simbe nindim kin te ni si yavi mati segi kin, ni priprine ei Yumbui pengu mindig ye te kin kopuqu wand. ²Ni pugri simbe nindim nari, “Tiqe ire ningg wuti iri wute aye ningg wand nutungu di teti nawo kin nas. Ni wuti God wune nimbig segi, di wute yawo nitony segi ye. ³Tiqe te ninggne nyarimo nyumbueg ire wus. Nyumbueg te priprine ninde wundi di simbe wundig wuri, ‘Wuti nge temu kot bad kin ni nge unje naip ningg. Nu nge kot ghav ndigh.’

⁴‘Priprini ni wundi wuri pudi ni ghav nunduw yambu nari. Pudi muq ni pugri nei nimbiq nari, ‘Nge God wune gibig segi, di wute yawo kutony segi, ⁵pudi nyarimo nyumbueg wen priprine wundi nge mai wegh. Pugri bu piyi nge ni kot ghav guduw ei mune wundi segi. Eti ni priprine wundi nge ningg wuri wuri di nge si yavi kati?’”

⁶Di Yumbui nari, “Nungoqi wuti brequ nen ningg wand ven wutungu. ⁷Nungoqi pughe gri nei wamb? God nikin wute ni nap ruso pre kin te ni ghav nindiny ningg priprini bur manyi di nginy manyi ris riri riri kin te ghav nindiny ye tuqui segi bri? Ni riri kin te ni nutungu nutungu, pudi ghav nindiny tuqui segi bri? Te segi. ⁸Nge nungoqi simbe guduq, God brequene nganye ei nikin wute ghav nindiny ye. Pudi otiwo nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge mune gadi ye tende puayi di nge guqod wute qi pe kin God nei mimbig o segi?”

Parisi di wuti takis nateri ye ni Yumbui pengu mindig

⁹Wute ninge nikinne nei mamb kin mari nine tuquine mas, di wute buagi aye te ni kin pugri yuwon nganye segi. Wute te kin ye mingg Jisas kopuqu wand ven simbe nand. Ni nari, ¹⁰“Wute temi God ningg baj pe mewo mo, God ane wand ningg. Wuti iri Parisi di iri wuti takis nateri ye. ¹¹Muq Parisi te nes newo di nikinne Yumbui pengu mindig, ‘God nge nu chumbuai guduw, nge wute aye te kin pugri segi. Ni wute aye yumbo nyungu mindim, yumbo ur brequ mand, di nyumbueg ngam kin wand meny ye. Pudi nge te kin puq ken segi ye. Di nge wuti takis nateri ye nen kin pugri segi. ¹²Nge wik ire ningg nginy temi mir uny yengu, di nge yumbo yumbo buagi kateri kin te bir kawo bid 10-pela pu di ire nu kew ye.’

¹³“Pudi wuti takis nateri kin ni musoq kring nondo wonjine pugri yenu. Di ni wam rar neq wiyo segi, ni yimbne naghe pu yenu, mand baq nand di nari, ‘God nge wuti yumbo ur brequ gad ye, nu nge yawo togh.’

¹⁴“Nge nungoqi simbe guduq, wuti takis nateri kin nen munene nikin nde baj pe no di God nde rar pe tuquine nas. Wuti aye te segi. Te pugri wute buagi nikinne nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi ni nyamb nyinge nuam vighe ye. Di wute buagi nikinne nikin nyamb mi vighe viso kin te God oyi ni nyamb nindivi viyo.”

Wokuandi Jisas ane kin wand
Matyu 19:13-15; Mak 10:13-16

¹⁵Di wute wokuandi Jisas nde ritari rundo ei Jisas ni si neny riwo ningg. Jisas ningg wute ni te muqond, di wute te ker muany. ¹⁶Pudi Jisas ni nari di wo te ritari ni nde rindi di ni nari, “Wokuandi te rar wuqond nge nde rindi, segi puq wundiny wayequ, te pugri wute God nde si nambu ris kin te wokuandi pugri ye ni te. ¹⁷Nge nungoqi nganye simbe guduq, wuti iri ni wokuandi ren kin pugri God nde si nambu nas segi, tedi ni wute God nde si nambu ris kin tende nar no segi.”

Wuti iri yumbo quan rise kin ni Jisas temi wand mand
Matyu 19:16-30; Mak 10:17-31

¹⁸Muq Juda mingg nyamb ye iri Jisas pengu nindig nari, “Tisa, nu yuwon nganye. Nu nge simbe ndigh, nge pughe sin ken ei nge kas kas te kin kas?”

¹⁹Di Jisas ni oyi nindig nari, “Pughe ningg nu nge yuwon puq gudigh? Wuti iri yuwon segi; God irine yuwon. ²⁰Nu God ningg lo ren nei guab pre, ‘Wute ngam kin ane wase wayequ; wute ghamb riti wayequ; nyungu ghand wayequ; wute segi wandoqi ndiny ghari ni unje rip puq ghand wayequ; di nuyi numo ningg wand irepene tungu.’” *[Kis 20:12-16]*

²¹Di wuti te oyi nari, “Yumbo ren kin nge asi wokuandi ne kas kin tende puayine puq ken ken rindi rindi muq.”

²²Jisas te nutungu di ni simbe nindig nari, “Yumbo ire nu puq kuen segine. Nu yumbo yumbo buagi te yi rundo wute aye wong mand, di wet bidi te kin ghati wute yumbo segi kin yeny. Nu puq yen tedi nu yumbo yuwon kin nganye nginy tu wam rise. Nu puq yen pre muqdi nge nde ghawi.”

²³Wuti te ni yumbo quan nganye rise ye, pugri bu Jisas ni pugri puq nindig kin te nutungu di ni quan nganye yivany nare. ²⁴Jisas wuti te nuqoind ni quan nganye yivany nare, di ni nari, “Wute yumbo quan rise kin ni wute God nde si nambu ris kin tende rir ruso kin yembe yumbui nganye. ²⁵Umo yumbui kamel puq munduw kin ni chongo rang kin nil gawo woju tende wur wuso kin yembe yumbui segi, pudi wute yumbo quan kin ni wute God nde si nambu ris kin tende rir ruso ye yembe yumbui nganye.”

²⁶Wute wand ven mutungu di mari, “Tedi wuti tughe ei God neti nowi yuwon pu nas ye?”

²⁷Di Jisas ni oyi nindim nari, “Yumbo wute puq ren tuqui segi kin te God puq nen ye tuqui.”

²⁸Muq Pita Jisas ningg nari, “Beghi beghi bon yumbo yumbo buagi si pare rise di nu nde dobu pawl.”

²⁹Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute God nde si nambu mas ningg mari muq ni tiqe, nikin ngam, kise kiqam, kiyi kumo, di wo si mare, ³⁰wute te muq qi pe ven nde masne kin ven nde puayne God ni yumbo quan nganye ei nem ye. Yumbo te asi kin ane tuqui segi. Di wute te kin ni otiwo yumbo buagi yuwon pe rise kin tende puayi ni anene yuwon pu mas mas te kin mas ye.”

Jisas nati ye te ningg munene simbe nand

Matyu 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹Jisas nikin wute 12-pela pu te waghine nitami no nikinne yemu, muq simbe nindim nari, “Muq beghi Jerusalem pewo po. Wand buagi asi propet ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni ningg wand ur mand ye te muq nganyene ei puq ren yamb. ³²Muqdi ni mait nase di wute Juda segi kin ninde si pe mi nondo ye. Di wute Juda segi kin wand peq mindig, som miping, yas muang, di mi nati. ³³Pudi nginy temi mo pre aye ningg di ni mune nes newo ye.”

³⁴Jisas ningg wute Jisas ni wand buagi ren simbe nand kin ren ni musoq nei mimbiny segi nganye. Ni nei imb ruam, pugri bu Jisas wand nand kin te wand puate ni nei mamb segi, ni pughe kin ningg wand nand.

Jisas wuti rar brequ kin sabi nindig

Matyu 20:29-34; Mak 10:46-52

³⁵⁻³⁶Jisas Jeriko tumo nondo nondo di wute buagi ni ruqoind ningg nyinge rire ruso rindi. Di wuti rar brequ kin iri ngim sange pe tende yumbo sang nap nap nas. Ni nutungu wute buagi nyinge rire ruso rindi di ni pengu nand nari, “Pughe sin ren?” ³⁷Di ni simbe rindig riri, “Jisas Nasaret kin ni nyinge nare ven gri nandi.”

³⁸Muq ni ngam nare nari, “Jisas, Devit ningg kuqo, nu nge yawo togh.”

³⁹Di wute ye ruwo kin te ni ker ruang di segi puq rindig ei ni wand segi nas. Pudi ni mune nganye nari, “Devit ningg kuqo, nge yawo togh.”

⁴⁰Muq Jisas yenu di ni simbe nindim nari, “Wuti te wutanyi ven wandi.” Ni mitanyi mandi Jisas nde tumo di Jisas ni pengu nindig nari, ⁴¹“Nge nu pughe sin kew ningg kuari?”

Di ni oyi nari, “Yumbui, nge rar kat di yumbo guqod ningg kari.”

⁴²Muq Jisas ni simbe nindig nari, “Be nu rar ghat. Nu nge nei gubigh ye te ningg nu rar oghi pre.” ⁴³Muq brequene nganye ni rar mune oghi rar nat yumbo nuqond, di God nyamb nindivi viyo viyo Jisas nde dobu naru. Wute buagi te ruqond, ni mune God nyamb rindivi viyo.

Jisas Sakius nde baj pe no

19 ¹Jisas Jeriko nar no di tene nyinge nare Jerusalem no. ²Wuti iri tiqe tende nas, ni nyamb Sakius. Sakius ni wute takis materi ye yumbui, di ni wet bidi quan nganye rise ye. ³Ni Jisas nuqoind yawo gureg, pudi wute nganye buagi nganye rindi bre, di ni wuti bog ye pugri bu ni Jisas nuqoind ye tuqui segi. ⁴Pugri bu ni vig namb ye nawo no, nyumo do bui iri ningg newo no. Te ni nei namb Jisas nyinge nare te gri ei nandi ye.

⁵Jisas nandi Sakius nase pe tende ni neyi di nyumo wam tende rar neq wiyo wuso, Sakius nuqoind, di simbe nindig nari, “Sakius, muq nginy nen ningg nge nunde baj pe ei kas ye. Pugri bu nu brequ ghati yi.”

⁶Pugri bu Sakius brequene nati ni, di ni nde umbo pe quan nganye chumbuai nand, di Jisas nitanyi ninde baj pe no.

⁷Wute buagi Jisas Sakius temi Sakius nde baj pe mo kin te ruqond di ni ker ruwo riri, “Ni no wuti iri yumbo ur brequ nand ye ni ningg baj pe nas.”

⁸Pudi ni baj pe mo mas di Sakius ni nes newo di Yumbui ningg nari, “Yumbui, nu tungu. Muqdi nge yumbo buagi bir kawo bid teri di ire wute yumbo segi ris kin te keny. Nge wuti iri wandoqi gidig di ni ningg yumbo nyungu gidig pu tedi muqdi nge oyi ni yumbo kateri kin tuquine 4-pela pu oyi gidig.”

⁹Di Jisas ni simbe nindig nari, “Muq God wute baj ren kin nateri pre. Wuti nen mune Abraham ningg kuqone. ¹⁰Te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute ir ruso ye te meri nitiny nandi nuqond ei mune nate ruwi ningg bu nandi.”

Yembe ye wute temi ire pu kin kopuqu wand

Matyu 25:14-30

¹¹Jisas muq Jerusalem tumo nase nase. Wute nei rimb kin Jisas Jerusalem no nar di brequene yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin te raqe ruso ye. Pugri bu wute buagi Jisas wand nand kin te rutungu rutungu ne di ni kopuqu wand aye ven mune simbe nand. ¹²Ni nari, “Wuti nyamb kin iri ni nes newo wonji tiqe aye pe no, ei ni king ningg si mumbog ningg. Pre ei mune nikin tiqe nandi, di nikin wute mingg king ningg nas. ¹³Ni no ningg di nikin yembe ye wute 10-pela pu nari mand di 20 kina 20 kina nem di simbe nindim nari, ‘Wet bidi ren ningg yumbo ninge yembe wundiny wundiny was was nge mune gadi. Nge mune gadi di guqod nungoqi wet bidi aye pughe gri pu wateri pre.’

¹⁴“Pudi wute nikin nde opu kin ni umbo ker muang, pugri bu ni no pre di ni wute ninge tiqi mundom do bu maru ei simbe mand mari, ‘Wuti nen beghi ningg king ningg nas ye beghi yambu pari.’

15 “Pudi wuti te ni no te yabe ni king ningg si mumbog pre, di mune nikin tiqe nandi. Ni nandi pre, muq ni nikin yembe ye wute asi ni wet bidi nem kin te mune wand nuam mandi. Ni wand nuam mandi ei nuqond ni wet bidi tende pe yumbo ninge yembe mindiny di wet bidi aye pughe gri materi pre.

16 “Muq wuti ye nawo kin te neyi nandi di nari, ‘Yumbui, nu nge 20 kina kuegh kin tende pe nge aye mune 200 kina yembe gidiny pre.’

17 “Di nikin yumbui oyi nari, ‘Nu nge yembe ye wuti yuwon ye. Nu yuwonne yembe guad. Nu yumbo wokuandi ren yuwonne nganye puq kuen ye, pugri bu muq nge kari di tiqe yumbui 10-pela pu ren nunde si nambu yeru.’

18 “Di wuti aye ni nde dobu nawi kin te mune nandi di nari, ‘Yumbui, nu 20 kina tende pe nge 100 kina aye kateri.’

19 “Di ni yumbui ni oyi nindig nari, ‘Nu tiqe yumbui 5-pela pu nu nde si nambu yeru.’

20 “Muq yembe ye wuti aye mune nandi di nari, ‘Yumbui, nu wet bidi taq ren. Nge chongo bidi pe imb gab yuwon, di kawo rise. 21 Nu wuti quan nganye ker kuawo ye, pugri bu nge wune gab bu nu wet bidi te chongo imb gab pre kawo rise. Nu yumbo wute aye mawo rise kin te kuateri ye, di yumbo wute aye mi righe kin te nu kuateri ye. Pugri bu nge wune gab.’

22 “Muq nikin yumbui oyi nari, ‘Nu yembe ye wuti brequ nganye. Nu non wand guad kin wand tende pene di nu brequ guduw ye. Nu kuari nu nei guab nge wuti quan nganye ker kawo ye, nge yumbo wute aye mawo rise kin te kateri ye, di yumbo wute aye mi righe kin te kateri ye. 23 Nu nei guab pu di pughe kin ningg nu nge wet bidi benk pe oyi kuawo righe segi? Te pu ei benk oyi wet bidi tende pe yembe mand di aye ninge mawo righe, di otiwo nge mune gadi di aye te ane kateri.’

24 “Muq ni wute ninde tumo yemu kin te simbe nindim nari, ‘Ni ningg wet bidi 20 kina te wutangri di ware wo wuti 200 kina yembe mindiny kin te weng.’

25 “Pudi wute te ni simbe mindig mari, ‘Yumbui, wuti te ni 200 kina rise pre.’

26 “Di ni oyi nindim nari, ‘Nge nungoqi simbe guduq, wute nikinne yumbo ninge rise tedi nge aye ninge kem ye. Pudi wuti iri nikinne yumbo ninge rise segi, tedi yumbo pughe kin woju ni nde rise kin te nge puaq gad di wute aye kem. 27 Pudi nge veri, wute nge ni mingg king ningg yengu yambu mari kin te ven wutami wandi di nge nde rar pene wi mati.’”

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Matyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

28 Jisas ni kopuqu wand ren simbe nand pre di mune nes newo Jerusalem newo no ningg. Ni nyinge nare ye nawo di wute buagi dobu

ruru. ²⁹Ni nyinge nare tiqe Betpage di Betani tumo nondo nondo, nyumo oliv kin rand iyu pe tende yenu di nikin wute temi tiqi nundom ye mawo. Ni tiqi nundom mo ningg di yeri nindim nari, ³⁰“Nungoqi tequ tiqe tumo te yequ kin tende wo. Nungoqi tiqe te ningg warne wondo di donki ghair iri wuq muang pu yenu wuqoind ye. Wuti iri ni donki te ningg no segine. Donki te sare bure wundig di wutanyi ven wandi. ³¹Wuti iri nungoqi pengu nunduq nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi donki te sare bure wundig?’ Te nungoqi ni simbe wundig wari, ‘Yumbui ni yembe rise.’”

³²Wute temi Jisas tiqi nundom ye mawo kin te mo mo mar di yumbo buagi Jisas simbe nindim kin pugrine nganye rise muqond. ³³Ni temi donki te sare bure mindig mindig yemu di wute donki puate kin mandi ni pengu mindim mari, “Pughe kin ningg nungoqi donki te sare bure wundig?”

³⁴Di ni temi oyi mari, “Yumbui ni yembe ninge rise.”

³⁵Muq ni donki te mitanyi mandi Jisas nde di ni nikin chongo dobui donki wam mawo, di Jisas si miting rise newo no donki wam nas. ³⁶Ni donki wam nas no no di wute nikin chongo dobui ngimne ruwo di Jisas chongo wamne donki pe no.

³⁷Ni nandi ngim suai nyumo oliv kin rand wo yemu kin tende wughe wuso kin tende nandi, di nikin wute ni yumbo ur gre ye buagi bei nand ruqond ye te nei rimbiny di ni quan nganye chumbuai rind di quan kumone ngam rire God nyamb rindivi viyo riri,

³⁸“God, nu king Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang.

God wam nganye kin ni nyamb bidivi viyo. Ni beghi ghav nundug di yuwon pu pas.”

[Sng 118:26]

³⁹Muq Parisi ninge wute buagi te ane yeru kin te Jisas ningg mari, “Yumbui, nu nu non wute ker wany, ei ni wand ren kin rind wayequ.”

⁴⁰Di Jisas oyi nari, “Nge nungoqi simbe guduq. Ni wand segi yeru, tedi wet oyi pugri mari ye.”

Jisas Jerusalem ningg quanji nand

Matyu 23:37-39; Luk 13:31-35

⁴¹Jisas Jerusalem tumo nase nase rar neq wuso Jerusalem tiqe yumbui nundoq di ni quanji nunduw, ⁴²di nari, “Jerusalem, nge nde nei pe muq nginy nen ninggne ei yumbo nu ghav runduw di yuwon pu ghas ye te nei mbiny ningg kari. Pudi muq yumbo te nu nde rar pe suqo pu rise. ⁴³Nu non veri mandi nu imb maip ye nginy te nandi ye. Nginy te ningg di nu non veri mandi nu imb maip mondo mandi dung, di ngimrawu manyi yeng mawo, di nungoqi ngimrawu ire ningg war wo tuqui segi. ⁴⁴Nu bir mowi omone mowi di nu non wute nu nde imb wabe ris kin te mambui riti. Te pugri God ni nu ghav nunduw ningg ngeri ren nap ruso kin te nei gubiny segi, pugri bu ni imb kin wet te iri rar muqoind nas tuqui segi.”

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo

Matyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-25

⁴⁵Muq Jisas God ningg baj imb wabe nar no, di wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo. ⁴⁶Di ni simbe nindim nari, “God ningg wand rise kin buk pe God pugri puq nand, ‘Nge ningg baj te wute nge ane wand ye baj puq munduw ye.’ Pudi nungoqi wute nyungu kin suqo mo ye sunyi kin pugri puq wew.” *[Ais 56:7]*

⁴⁷Nginy manyi ni God ningg baj pe nar no wute buagi God ningg wand bei neny. Pudi prist mingg yumbui, wute Moses ningg lo wute bei meny ye di Juda mingg quayi kiyi ni Jisas mi nati ningg ngim meri mand.

⁴⁸Pudi ni mi nati kin ngim ire mundoq segi. Te pugri wute buagi Jisas ningg wand quan nganye rutungu yawo kureny.

Jisas pengu mindig ni gre muai pu nateri

Matyu 21:23-27; Mak 11:27-33

20 ¹Nginy iri ningg Jisas God ningg baj pe yenu quayi nyumbueg wand bei neny, di God ningg wand yuwon ye bir nawo nawo yenu, prist mingg yumbui, wute Moses ningg lo wute bei meny ye, di quayi kiyi ane Jisas nde mowi mandi. ²Ni mandi di Jisas pengu mindig mari, “Nu beghi simbe ndug, nu gre pughe ye pe yumbo ren yembe gudiny? Tughe nu ngiq nunduw bu nu yembe ren guad?”

³Di ni oyi nari, “Muq nge oyi mune pengu ire nungoqi pengu guduq. Nungoqi nge simbe wundigh, ⁴Jon ni tughe nde gre nateri di ni wute wuye nap? God nde pu nateri o wute nde pu nateri.” ⁵Di ni kin kin wand mand mari, “Beghi pari God nde pu nateri, tedi ni beghi ningg nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi Jon ningg wand te wutungu di nganyene puq wand segi?’ ⁶Wute buagi ni nei rimb kin Jon ni propet iri. Ni nei te kin gre vind pre ye, pugri bu beghi pari, ‘Ni gre te wute nde pu nateri,’ tedi wute buagi men yemu kin men beghi wet pe mumbuemu.” ⁷Te ningg di ni oyi mand kin mari, “Beghi nei bab segi, ni gre te muainde pu nateri.”

⁸Jisas nari, “Nge mune pugrine, nge tughe nde gre pe yumbo ren yembe gidiny kin te nungoqi simbe guduq segi.”

Wute wain wuny mbe yembe mand kin kopuqu wand

Matyu 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹Muq Jisas wute kopuqu wand aye ven mune simbe nindiny: “Wuti iri ni wain wuny ire yembe nindiny. Ni pre nand di wute aye nem di ni ber manyine wong maind maind mas, di ni wonji tiqe aye pe no nas nas nganye. ¹⁰Ni no nas nas wain yi uri mand kin tende puayi ni nikin yembe ye wuti iri tiqi nundog wute ni wain wuny yeng muany ye tende no. Ni no ni simbe nindim ei ni wuny te kin wain yi ninge meng pu nare no ni

neng ningg. Pudi wute wuny yeng muany kin te mes mewo yembe ye wuti te pug mindig, di tiqi mundog si omone mune no. ¹¹Di ni yembe ye wuti aye mune tiqi nundog no. Pudi aye te mune pugrine, pug mindig, wand brequ mindig, di tiqi mundog si omone no. ¹²Di ni aye mune tiqi nundog no, di te mune pugrine mi yavi naghe, di mitanyi mo wuny dabo memeri nar no.

¹³“Muq wuny kiyi te nari, ‘Muq nge pughe ei ken ye? Nge ning wo nganye, nge quan nganye yawo girag righe ye te tiqi gudog no ei. Ni bri no nari ei ni ni ningg wand mutungu.’

¹⁴“Muq ni nikin wo te tiqi nundog no, pudi wute wuny yeng muany kin nikin wo te nandi muqoind, di wand wand mare mari, ‘Wuti nen ei ni kiyi ningg yumbo yumbo buagi nateri ye. Beghi pi nati, ei ni ningg yumbo yumbo te beghi oyi pateri.’ ¹⁵Pugri bu ni mitanyi mo wuny dabo memeri nar no di mi nati.”

Muq Jisas ni pengu nindim nari, “Nungoqi nei wamb kin pughe gri. Wain wuny te kin kiyi wute te pughe ei nem ye? ¹⁶Ni nandi di wute wain wuny wong maind maind mas kin ni mati, di wute aye mune nari mandi wuny te wong maind maind mas, di ni oyi wuny te yeng muany ye.”

Wute buagi te yeru kin ni te rutungu di riri, “Ni pugri puq nen wayequ.”

¹⁷Di Jisas rar neq wundo wute buagi te nuqond, di pengu nindiny nari, “Te muq wand ven God ningg wand rise kin buk pe ur pu vise kin puat pughe?

‘Wet te asi wute baj yembe mand ye mari brequ di kring maip no kin te muq wet te baj mingine nas di baj nare.’

[Sng 118:22]

¹⁸Wute buagi wam pu ir mi maghe wet pe tende yemu tedi bir puch puch yemu. Pudi wet te oyi ir ni wuti iri dang rind tedi wuti te binye nase.”

¹⁹Wute lo wute bei meny ye di prist mingg yumbui ni te mutungu di Jisas muqne ei mait nase taq maimb ningg ngim meri mat. Ni kopuqu wand ven mutungu, ni nei mamb Jisas ni mingg bu simbe nand. Pugri bu ni ngim meri mat ei Jisas taq maimb ningg, pudi ni wute buagi mune wune mimbiny.

Sisar nde takis wong mand
Matyu 22:15-22; Mak 12:13-17

²⁰Muq prist di wute lo quan nei mamb ye Jisas yeng muang yuwon. Ni wute ninge wong mand di tiqi mundom mandi waghine yemu Jisas yeng muang. Ni yeri mindim pu ei ni mo di wandoqi mand mari ni Jisas ningg wand mutungu yawo nganye kurem ye. Di ni mo Jisas wand ninge pengu mindig. Ni mari ni puq men ei ni wand ninge unje nap ei ni mo prist mingg yumbui simbe mindim, ei ni wand te ningg mitanyi gavman

kin yumbui nde mo, di gavman kin yumbui ni taq naimb. ²¹Muq wute te Jisas pugri pengu mindig mari, “Tisa, beghi nei bab, nu wute buagi wand bei kueny kin te wand nganye kin. Nu wute nyamb kin wand aye simbe gudim di nyamb segi kin wand aye simbe gudim segi. Piyi wute nyamb kin di nyamb segi kin ni buagi ane wand irene simbe gudiny ye. Di nu wand nganye kin pene God ningg yumbo ur te wute bei kueny ye. ²²Muq beghi nu pengu buduw, nu beghi simbe ndug. Beghi Sisar nde takis wong bad kin te tuquine o segi?”^h

²³Pudi ni wandoqi mand kin te Jisas nei namb pre, pugri bu ni simbe nindim nari, ²⁴“Be wet bidi ire nge bei wundigh gudoq.”

Ni bei mindig nundoq di ni pengu nindim nari, “Wuti tughe ngawu di nyamb ane wet bidi wen nde rise?”

Ni oyi mand mari, “Sisar te.”

²⁵Di Jisas ni simbe nindim nari, “Yumbo Sisar te, Sisar weng; di God te, God weng.”

²⁶Pugri bu ni wute buagi nde rar pe Jisas wandoqi mindig, di wand ire unje nap ei kotim maind kin tuqui segi. Di Jisas ni wand oyi nindim kin te mutungu di ni quan nganye puye mand, di ni mune wand mand segi, waghine yemu.

Wute mati kin mune mes mewo ye te kin wand

Matyu 22:23-33; Mak 12:18-27

²⁷Sadyusi ni mari wute mati kin ni mune mes mewo segi ye. Sadyusi Jisas nde mondo di ni pengu mindig ningg. ²⁸Pugri bu ni Jisas nde mandi di Jisas wandoqi mindig mari, “Tisa, Moses beghi ningg lo ire pugri ur nindiq, ni nari wuti iri ni kise nyumbueg ire nitaqi, pudi wo segine nati di ni ngam te si niraq wus, tedi ni kiqam te ei mune kise ngam te nitaqi. Ni mune kise ngam te nitaqi, wo niraw di wo te kise nati kin ni te.

[Lo 25:5]

²⁹Muq kise kiqam 7-pela pu mas. Kiseyu nyumbueg ire nitaqi pudi wo segine nati. ³⁰Di kiqam ni nde dobu kin mune nitaqi, pudi ni mune wo segine nati, ³¹di kiqam ni nde dobu kin mune nitaqi, pudi ni mune pugrine. Te tene ruso ruso 7-pela ane nyumbueg te mitaqi, pudi ni buagi ane wo segine mati, di nyumbueg te si miraq wus. ³²Di dobu nyumbueg te mune wuti. ³³Wute 7-pela pu ni wute te mitaqi. Pugri bu otiwo wute mati kin buagi mes mewo kin tende puayi tedi nyumbueg wen ni tughe ningg ngam ei wus?”

³⁴Muq Jisas ni oyi nindim nari, “Quayi nyumbueg muq qi pe ven nde ris kin ven nde puayi ni ngam ruso. ³⁵Pudi wute oghi ye riti kin otiwo

---

^h 20:22 Sisar te Rom kin gavman mingg yumbui. Rom ni asi Juda mingg qi mitamri di Juda ninde takis wong mand ningg mari, pudi Juda takis te wong mand yambu mari.

God mune nindiri riwo di ni ane ris kin te ni ngam rusu o oyi oyi ngam mawo rusu segi ye. ³⁶Te pugri ni angelo kin pugri ei ris ye, pugri bu mune riti ye tuqui segi, ris ris te kin ris ye. God ni mune nindiri riwo pugri bu ni God ningg wo ningg ris. ³⁷Pudi Moses ni mune nari wute mati kin mune mes mewo ye. Te pugri char puch ire wase namb kin wand tende buqod di Moses Yumbui ningg nari, ‘Abraham ningg God, Aisak ningg God, di Jekop ningg God.’ *[Kis 3:6]*

³⁸God ni wute mati ye ni mingg God segi, ni wute urupui ne mas ye ni mingg God. Te pugri God nde rar pe wute mati kin urupui ne mas.”

³⁹Wute lo wute bei meny ye ninge ni wand te mutungu di Jisas simbe mindig mari, “Tisa, nu wand yuwon nganye simbe guad.” ⁴⁰Muq ni wune mamb, di wuti iri Jisas wand aye pengu nindig segi.

Kraist tughe ningg wo?

Matyu 22:41-46; Mak 12:35-37

⁴¹Muq Jisas ni simbe nindim nari, “Pughe gri ate wute mari Kraist te Devit ningg wo? ⁴²Te pugri Devit nikinne Buk Song pe nari,

Yumbui ni nge yumbui ningg nari, ‘Nge nde si tuan pene ghas rusu rusu, ⁴³nge nu veri nu nyinge yi viyo kin komboiq woju ningg kawo mas.’

[Sng 110:1]

⁴⁴Devit nikinne ni Yumbui puq nindig, tedi pughe gri ei ni Devit ningg wo?”

Wute lo wute bei meny ye ni yumbo ur brequ mand

Matyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

⁴⁵Wute buagi Jisas ningg wand rutungu rutungu yeru di Jisas nikin wute te simbe nindim nari, ⁴⁶“Nungoqi wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni mingg ei yeng wawo yuwon. Ni nei mamb kin ni nyamb kin, pugri bu ni pripri chongo dobui kin ei mare righe pre di wute nde rar pe nyinge mare mo yawo kurem ye. Di ni wute buagi pripri rikur kin sunyi pe tende mo di wute ni ei chumbuai kin wand rem yawo kurem ye. Di God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe tende ei mas yawo kurem ye. Di mir yumbui pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe ei mas yawo kurem ye. ⁴⁷Nyumbueg ngaim mati pre kin nyarimo wandoqi mindiny, di ni baj mitanyri. Di Yumbui pengu mindig kin tende puayi wand dobui nganye mand ei wute ruqond ningg mari ye. Wute men kin ye otiwo di ni mai quan nganye mare ye.”

Nyarimo nyumbueg ni wet bidi God weng

Mak 12:41-44

21 ¹Jisas God ningg baj pe yenu di nuqond wute wet bidi quan kin mandi nikin wet bidi Yumbui meng ningg God ningg baj pe kin

wet bidi bokis pe mawo righe. Ni yenu te nuqond nuqond ² di nyumbueg ire wundi nundoq. Nyumbueg te ngaim nati kin ni wet bidi segi ye ni wundo di wet bidi ambo ye woju teri wuwo righe. ³Jisas ni te nuqond di wute buagi simbe nindiny nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute ni ngaim nati di yumbo segi kin wen ni wet bidi quan nganye wet bidi bokis pe wuwo righe, di wute aye segi. ⁴Wute buagi ren ni yumbo quan rise bu ninge ruwo righe di ninge nikin rise. Pudi nyumbueg wen ni wet bidi segi kin bu wet bidi ambo ye woju terine nikin mir wong wund ningg rise kin tene wuwo righe.”

Jisas nari otiwo di God ningg baj bir muaq ye

Matyu 24:1-14; Mak 13:1-13

⁵Wute ninge God ningg baj te mundoq, wet yuwon yuwon pe yembe munduw, di yumbo God meng di yumbo tende pe God ningg baj yenji mipiq kin te muqond di wand wand yemu. Pudi Jisas nari, ⁶“Nge nungoqi simbe guduq, yumbo buagi muq ren rise wuqond kin ren otiwo wute mandi bir mawo di wet men mune iri aye nde wam nas wuqoind segi ye. Ni quan buagine bir ir maghe di kin kin mas ye.”

⁷Di ni Jisas pengu mindig mari, “Tisa, yumbo ren kin pughe puayi ei puq ren ye? Beghi yumbo ur pughe kin buqod ei nei bab yumbo ren kin puq ren yamb tumo?”

⁸Di Jisas ni oyi nari, “Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti wute ninge mandi nungoqi wandoqi munduq di ni wand wutungu. Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi nge nde nyamb pe mandi di mari, ‘Nge Kraist’ di mari, ‘Ngeri te tumo rind pre.’ Ni nungoqi pugri puq munduq, pudi nungoqi ni ningg wand wutungu di ninde dobu waru wayequ. ⁹Di qi puch aye pe opu yeng yumbui wes di mai yumbui nganye rindi kin wand wutungu, te nungoqi wune wamb wayequ. Yumbo ren kin ei ye ruwo ye, pudi qi nginy tu ane pre kin ngeri te tende puayne rindi segi ye. Yumbo ren kin puq ren pre dobu ei ngeri te kin rindi ye.”

¹⁰Muq simbe nindim nari, “Kantri ire mes mewo kantri aye ane mege, di king iri nikin wute ane mes mewo di king aye nikin wute ane mege. ¹¹Tende puayi di tiqe ninge pe te titwuye naghe di tiqe ninge pe te mir segi di num yumbui mare ye. Di woingo kin yumbo isis di yumbo ur gre ye nginy tu wam pu rindi ye.

¹²“Pudi yumbo buagi ren puq ren segine di ni nungoqi mutuqu wase, unje mupuqu mai isis meuq, di mitaqu God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo kotim munduqu, di taq mumbuqu. Nungoqi nge ningg wute pugri bu ni nge nyamb brequ mindigh ningg mari di nungoqi mitaqu king di gavman kin yumbui nde mo, di ninde rar ngimi muaqu yequ. ¹³Ni pugri puq meuq te nungoqi ninde wand bir wawo kin ngim muaqu. ¹⁴Ni nungoqi kotim munduqu di nungoqi oyi ni wand oyi wundim kin te ningg nei kumo wamb wayequ.

15 Te pugri nge gri nungoqi nei yuwon ye keuq di nge gri nungoqi ni oyi wundim kin wand mim pe kuauq di nungoqi wand wand. Nungoqi oyi wand wand di wute nungoqi kotim munduqu kin te oyi nungoqi wand te oyi munduq kin tuqui segi. 16 Nungoqi non nuyi numo, nuse niqam, yavi ire di nimand ni mune anene ei nungoqi veri nde si pe requ wondo, di ninge rumbuequ wati. 17 Nungoqi nge ningg wute pugri bu wute buagi nungoqi yambu mirequ. 18 Pudi nungoqi ngawu pe kin yu kimbi iri nganye ir no ye tuqui segi. 19 Nungoqi buid wap di gre pu yequ tedi wati segi, was was te kin was.

Yumbo brequ nganye ei ruwi ye

Matyu 24:15-28; Mak 13:14-23

20 “Nungoqi wute yeng kin mandi Jerusalem quir quar munduw mondo mandi pu yemu wuqond te nungoqi nei wamb tiqe yumbui wen bir kin ngeri te tumo rind. 21 Te muqdi wute Judia opu ris kin te wu rise rand pe ei riwo ruso. Di wute Jerusalem ris kin riwi rindi wu rise ruso, di wute tiqe ris segi dabo yeru kin mune tiqe rir ruso wayequ. 22 Te pugri tende puayi te God wute ni ningg wand mutungu segi kin te oyi mai nem ye. Te pugri wand asi God ningg wand rise kin buk pe ur mand kin te nganyene ei puq ren ye. 23 Tende puayi nyumbueg wo ane ris kin di ninge ni wo wokuandi ne ris ye ni mai quan nganye rire ye. Te pugri tende puayi mai yumbui nganye ei qi pe wundi, di God ni umbo ker te oyi wute nde oyi nand ye. 24 Veri wute te mambui riti di ninge mitari tiqe manyi aye pe opu te mo taq mamb pu yeru. Di wute aye Juda segi kin oyi Jerusalem nyinge muaq wughe ninde si nambu yequ ruso ruso otiwo God ni ngeri nipim ruso kin te prene.”

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye mune nandi ye

Matyu 24:29-31; Mak 13:24-27

25 Jisas nari, “Otiwo ngeri tende di nginy pe, irew pe di tomnji pe yumbo ur gre ye isis ruwi. Di qi pe kin wute buagi nei kumo mamb di gherim seme yumbui gherim gug pe bir kus kuri kuri ye te ningg wune mamb di buyaq mand. 26 Wute buagi yumbo ur isis qi pe rindi ye te ningg quan nganye wune rimb di rar ori riti. Te pugri yumbo gre kin nginy tu pe kin tit rip ye. 27 Tende puayi di wute buagi qi pe kin ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nikin gre di ti yumbui ane wuye quari wabe yenu di nandi kin te ruqoind. 28 Yumbo pugri kin puate ri righe wuqond te muqdi nungoqi wes wewo ngawu wundigi kuyo di wam rar wat. Nungoqi chumbuai wand, te pugri God nungoqi nitaqu wowi ye ngeri te rindi pre.”

Nungoqi nyumo fig te wuqond di nei watevi

Matyu 24:32-35; Mak 13:28-31

29 Muq Jisas ni kopuqu wand ven simbe nindim nari, “Nungoqi nyumo fig di nyumo buagi aye te wuqond. 30 Ni raqe uri rind buraq ri di mune

muap rind wuqond, tedi nungoqi nei wamb te wuye wundi kin ngeri te muq tumo rind. ³¹Te kin pugrine nungoqi yumbo ur ren kin wuqond nungoqi nei wamb God king ningg nas di wute yumbo yumbo buagi ane ninde si nambu rise ye ngeri te tumo rind pre.

³²“Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute tit muq ris kin ren ni riti segi, risne di yumbo te kin puq ren. ³³Nginy tu di qi ane ni pre ye, pudi nge wand te pre segi ye.”

Yeng wawo yuwon

³⁴Jisas mune nganye nikin wute simbe nindim nari, “Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti nungoqi wuye kumo we di jebo wand. Di qi pe kin yumbo quan nganye nei wumbiny, tedi nungoqi nei yumbo pe tende rise, di Yumbui nandi kin nginy te nandi di nungoqi puye yis nireuq. Wapi yawi pe maghe kin pugri nungoqi puye yis nireuq, ³⁵di nungoqi sir wap segine. Te pugri nginy nen wute buagi qi pe kin ni ruqoind ye. ³⁶Priprine nungoqi yeng wawo pu ei was. Di priprine God pengu wundig ei ni nungoqi gre neuq. Te ei nungoqi mai ren segine puaq wand, di wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nde rar ngimi yequ kin tuqui.”

³⁷Nginy manyi Jisas no God ningg baj pe yenu wute wand bei neny, di bur ni no nyumo Oliv kin char iyu pe tende nase. ³⁸Di quayi nyumbueg pripri burane nganye res riwo di ni ningg wand rutungu ningg God ningg baj pe tende rindi di ni ningg wand rutungu.

Judas nari ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye

Matyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

22 ¹Muq bret yis segi ye me kin ngeri te tumo rind. Ngeri yumbui te ni nyamb, God Israel mingg wo rar nuqond mas. ²Di prist mingg yumbui wute Moses ningg lo wute bei meny ye ane Jisas mi nati ningg. Te pugri ni wute buagi wune mimbiny pugri bu ni ngim meri mand. ³Muq Satan Judas, Iskariot puq mindig kin, ninde nandi. Judas ni Jisas ningg wute 12-pela ye te kin iri. ⁴Muq Judas prist mingg yumbui di wute God ningg baj yeng muaw ye yumbui ninde no, di ni pughe gri ei Jisas ninde si pe ni nondo ye te ningg wand taq mamb. ⁵Wute te Judas ningg chumbuai nganye mand di mari ni Judas wet bidi pe wong maind ye. ⁶Di Judas ni wand mand ye te ningg ngiq nand di ni Jisas ninde si pe ni nondo ningg ngim meri nat. Ni ghimbi nawo otiwo wute quan buagi Jisas ane yeru segi, nikin irine yenu kin tende muqdi ni Jisas wute tende si pe ni nondo.

Jisas nikin wute ane mir yembe mindiny

Matyu 26:17-25; Mak 14:12-21

⁷Muq bret yis segi ye me kin mir yumbui yembe munduw ye nginy te nandi. Nginy te ningg di ni sipsip wo mi mati di me, di asi God Israel

mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny ye. ⁸Pugri bu Jisas Pita Jon temi tiqi nundom nari, “Nungoqi wo mir yembe wundiny ei beghi mir bad di asi God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te ningg chumbuai bad.”

⁹Di ni Jisas pengu mindig mari, “Te nu nei guab ye beghi muainde ei po mir te yembe bidiny ye?”

¹⁰Di ni simbe nindim nari, “Nungoqi nyinge ware tiqe war wo wo di wuti iri wuye os niraq nandi kin te wuqoind ye. Nungoqi wuti te wuqoind wuye os niraq ye nawo, di nungoqi ninde dobu waru waru di baj ni nar no ye te ningg war waru, ¹¹di baj kiya te simbe wundig wari, “Tisa nu ningg nari, wute aye pe pu mandi ye mase kin sunyi muai bri? Ni di nikin wute ane tende ei mas mir mand di God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny ye.’ ¹²Pugri puq wand di ni sunyi yumbui ire nange yequ kin te ei bei nunduq ye. Sunyi tende mir pawo ris kin nyembe di pas kin sunyi rise pre. Nungoqi sunyi tende ei mir wawo.”

¹³Muq ni temi mo di yumbo yumbo buagi Jisas simbe nindim kin pugrine rise muqond. Di ni temi mir te yembe mindiny.

Jisas nikin wute bret wain ane nem

Matyu 26:26-30; Mak 14:22-26

¹⁴Ni pripri God Israel mingg wo rar nuqond mas ye mir te kin me ye te nginy naghe no pre ei mir te me ye. Pugri bu muq nginy naghe no pre bu Jisas nikin aposel ane mas ei mir mand ningg. ¹⁵Di ni nikin wute simbe nindim nari, “Nginy yumbui nen kin mir nge nungoqi ane pas mir bad yawo quan nganye kuregh. Te pre dobu muqdi nge yuqo kiraq. ¹⁶Te pugri nge nungoqi simbe guduq, nge nginy yumbui nen kin mir aye mune ke segi segine ruso ruso otiwo God ni king ningg nas di wute yumbo yumbo buagi ane ninde si nambu ris kin ngeri te rindi. Di mir wen yumbo ur bei wund kin te nganyene puq ren pre di nge mir wen kaq.”

¹⁷Ni wain neti nowi, God chumbuai nindig pre di nari, “Nungoqi wain nen wait nase di puch puch we. ¹⁸Te pugri nge nungoqi simbe guduq, nge wain mune ke segi segine ruso ruso otiwo God king ningg nas pre di nge wain mune ke.”

¹⁹Di ni bret ire nitaqwi, God chumbuai nindig pre bir nuaq nem di nari, “Wen nge ghimbi. Nge nungoqi ghav guduq ningg bu mir kin pugri God geg. Pugri ei puq wen ei nge nei wumbigh.”

²⁰Ni mir mand pre, ni wain neti nowi di te kin pugrine mune puq nen di nari, “Kap wen nge wand urupui nungoqi ane taq bab ye. Nge ngening yavi nungoqi ghav guduq ningg ei groq gad di wand urupui taq bab.

²¹Pudi wuti nge veri nde si pe ni godo kin te ni si nge te ane tebol ire pene pawo rise. ²²Nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge God asine ngim nipigh wuso pre kin te ningg ei ko ye. Pudi ni nge veri

nde si pe ni godo kin wuti te nge yawo kutong, otiwo di ni mai yumbui niraq ye.” ²³Jisas ningg wute ni te mutungu nikinne oyi oyi pengu mand mari, “Wuti tughe ei pugri puq nen ye?”

Ni wuti tughe ei yumbui nas ye te ningg kin kin mari

²⁴Muq Jisas ningg wute 12-pela pu te kin iri wuti tughe ei ninde yumbui nas ye te ningg kin kin mari. ²⁵Di Jisas ni simbe nindim nari, “Wute Juda segi kin king ni yumbui mas di wute buagi ninde si nambu ris. Di wute nyamb ye buagi mari, ‘Nge wuti nyamb kin, nge wute yumbo keny.’” ²⁶Pudi nungoqi te kin pugri puq wen wayequ. Nungoqi kin wuti iri nyamb yumbui nganye kin nas, te ni wute nyamb segi ye mas kin pugri ei nas. Di wuti nungoqi nde ye nawo kin ni nungoqi ningg yembe ye wuti ningg ei nas. ²⁷Te pugri qi pe kin yumbo ur taq pugri: wuti nasne di nikin yembe ye wuti te ni mir nirang nandi neng kin ni wuti yumbui, di wuti mir wase nawo ni nirang nandi kin wuti te ni yembe ye wuti. Pudi nge muq nungoqi ane pas kin te nge nungoqi ningg yembe ye wuti kin pugri kas. ²⁸Nge mai guqod kin tende nungoqi wutaqu nge nde dobu yequ ye. ²⁹Wuyi nge gre negh di nikin wute yumbo yumbo buagi ane nge nde si nambu rise ye te kin pugrine nge mune nungoqi gre keuq di wute buagi nungoqi nde si nambu ris. ³⁰Te ei nungoqi nge nde si nambu was di nge mir ke kin tene nungoqi we di wuye nge ke kin te nungoqi mune we. Di sia king pe was di Israel kin wute tit 12-pela pu te nungoqi nde si nambu ris.”

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi

Matyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:31-38

³¹Jisas nari, “Saimon, God Satan ngiq nindig pre, ni nungoqi wandoqi nundoq ye. Ni pugri puq nen ei ir nuaqu oghi kin kinne mas di brequ kin kinne mas. Wute wit ir mawo yi kinne mawo ris di dubu raqe ane memare ruso kin pugri. ³²Pudi Saimon, nge God nu ningg pengu gidig pre, te ei nu God nei gubig kin te si ghare segi. Di otiwo nu mune tindi guadi pre, te muqdi nu oyi nimand gre yem.”

³³Pudi Saimon oyi nari, “Yumbui, nge yeng kawo pune kas, nu taq maimb nge temu ane taq yembu, nu mi ghati nge mune katine.”

³⁴Di Jisas Saimon oyi nindig nari, “Pita, nge nu simbe gudu, muq bur wapiqu nari segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire pu ghand ye.”

³⁵Muq Jisas ni pengu nindim nari, “Asi nge nungoqi tiqi gudouq wo kin tende nungoqi hanpaus, tami di sendel ware segine wo. Tende puayi nungoqi yumbo ninge segi bri?”

Di ni mari, “Segi.”

³⁶Muq ni simbe nindim nari, “Pudi muq nungoqi hanpaus rise te nungoqi warene, di tami rise te nungoqi warene. Di wuti tughe mame

bidi do bui segi te nu chongo te yeq wundo wute aye wong mindiq di nu wet bidi te ghati ri mame bidi do bui iri wong ghaind. ³⁷Te pugri God ningg buk pe wand pugri ye ur pu rise, ni mari, ‘Quayi nyumbueg ni ruqoind kin ni wuti yumbo ur brequ mand kin iri.’ Nge nungoqi simbe guduq wand te kin muq nganyene nge nde puq ren ye. God ningg buk nge ningg wand simbe wund kin te muq nganye puq ren yamb.” [Ais 53:12]

³⁸Di nikin wute mari, “Yumbui, te qond, beghi mame bidi do bui temi men mase.”

Di ni oyi nari, “Te tuqui.”

Jisas Getsemani yenu God temi wand mand

Matyu 26:36-46; Mak 14:32-42

³⁹Muq Jisas nikin wute ane pripri puq men kin pugrine mune Oliv kin char iyu pe mewe mo. ⁴⁰Ni mewe mo mitari righe di Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Yumbui pengu wundig ei Satan nungoqi puamb nuauq, pudi ir waghe segi.” ⁴¹Di ni kring no nikin irine wonji pugri yenu. Ni wonji te wuti iri wet meneri di no ir naghe kin wonji pugri pe sungomyu sungomyu yenu di Yumbui pengu nindig nari, ⁴²“Wuyi nu nge mai wen puaq gudigh ningg te piyi puaq ndigh ei nge yuqo te kiraq segi. Pudi nge nde nei pe puq yen wayequ, nu non nde nei pene puq yen.” ⁴³Muq wam kin angelo iri ninde nandi di ni gre neng. ⁴⁴Di Jisas nei quan nganye mai viyo di ni Yumbui quan nganye pengu nindig, di ni tuw yavi kin pugri qi pe groq ri.ⁱ

⁴⁵Jisas Yumbui pengu nindig pre di nes newo nikin wute nde mune no, di nikin wute ruqo pu mase nuqond. Ni quan nganye yivany mare bu buid omo. ⁴⁶Di ni nari, “Pughe kin ningg ruqo wase? Wes wewo di Yumbui pengu wundig wundig was ei te Satan nungoqi wandoqi nundug kin te ningg ir waghe segi.”

Jisas mait nase

Matyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:1-14

⁴⁷Jisas wand nand nandne di wute tit mowi mand. Di Judas ye nawo di wute te nitami nandi. Judas ni Jisas ningg wute 12-pela ye te kin iri. Muq Judas nyinge nare Jisas nde nandi ei song nireng ningg. ⁴⁸Pudi Jisas ni pengu nindig nari, “Judas, nu wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin te song gureg ei veri nde si pe kui nondo ningg bri? Te nu yumbo ur pugri kin pe bri nu veri nde si pe kui nondo ningg?”

⁴⁹Jisas ningg wute ni ane mo kin te ni te muqond di mari, “Yumbui, beghi mame bidi do bui pe ni ane bege di bub pare mo bri?” ⁵⁰Di iri

ⁱ 22:43-44 Wute ninge mari asi Luk wand ren ur nand segi, pudi aye do bu pu ur mand kin ni ves 43 di 44 ane jiju mand.

mame bidi do bui naimb ni di prist mingg yumbui mingg yumbui ni ningg yembe ye wuti iri ange si tuan pe opu kin pend nuang ir wi.

⁵¹Pudi Jisas ni oyi nindim nari, “Mune puq wen segi, prene!” Di ni wuti te ange puate niting wuse di mune oghi.

⁵²Di Jisas prist mingg yumbui, wute God ningg baj pe yeng mawo ye yumbui, di quayi kiya ni mait nase ningg mandi kin te simbe nindim nari, “Nge wute yeng kin bri kitami gadi bu nungoqi mame bidi do bui di yeng kin yumbo ane wandi? ⁵³Nginy manyi manyi nge nungoqi ane God ningg baj pe yembu, pudi nungoqi nge wait kase segi. Pudi muq nungoqi non ngeri, te bur kin ququ brequ ni king ningg nas.”

Pita nari ni Jisas nei nimbis segi

Matyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27

⁵⁴Muq ni Jisas mait nase, mitanyi mo, di mo prist mingg yumbui mingg yumbui nde baj pe mar mo. Di Pita ninde do bu wonji wonjine naru. ⁵⁵Wute ninge baj te kin imb wabe wase muaq wughe di suqo mipiq mipiq mas. Pita ni naru pu te ane wase pe tende mas. ⁵⁶Yembe ye nyumbueg ire ni te nas wuqoind, di tumo gri otinde wuqoind di wuri, “Wuti nen Jisas ningg wuti iri.” ⁵⁷Pudi Pita segi puq nand nari, “Nge ni nei gibig segi.” ⁵⁸Mas musoq big rip pu wuti iri mune ni nuqoind di nari, “Nu mune ni ningg wutine qa iri.” Di Pita nari, “Segi, nge Jisas ningg wuti segi.” ⁵⁹Aua ire kin pugri wuso pre di wuti aye mune Pita ningg wand buid nap nari, “Nganyene nganye, wuti nen mune Galili kinne, pugri bu ni Jisas ningg wuti iri qa.”

⁶⁰Pudi Pita oyi nari, “Nu wand ven nge nei gab segi nganye!” Ni wand nand nandne di wapiqu nari. ⁶¹Di Yumbui tindi nandi, Pita nuqoind neri nase. Muq Pita Yumbui ni wand simbe nindig kin te nei nimbiny, “Muq bur wapiqu nari segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi. Nu pugri puq ghand tevi ire pu ei ghand ye.” ⁶²Muq ni raqe nar no di yumbui quanji nand.

Ami Jisas yeng muang kin Jisas wur mang di pug mindig

Matyu 26:67-68; Mak 14:65

⁶³Wute Jisas yeng muang kin ni Jisas pere mindig di pug mindig. ⁶⁴Ni chongo pe rar buag mirang pre muq pug mindig di pengu mindig mari, “Be nu propet kin pugri God nde pu nei ghave di simbe ghand, wuti tughe nu ni?” ⁶⁵Di ni wand brequ isis mindig.

Ni Jisas mitanyi mo kaunsil nde rar ngimi mowi yenu

Matyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24

⁶⁶Yambgriq burane kaunsil mandi mikur. Kaunsil te quayi kiya buagi, di prist mingg yumbui di wute lo wute bei meny ye. Ni mandi irepene

mikur di Jisas mitanyi ninde mandi, ⁶⁷di ni Jisas pengu mindig mari, “Nu simbe ghand, nu Kraist, wuti God naip kuo wute kuateri ningg guadi ye te o aye?”

Di Jisas oyi nari, “Nge nungoqi simbe guduq, pudi nungoqi nge wand te wutungu di nganyene puq wand segi. ⁶⁸Di nge nungoqi te ningg pengu guduq, tedi nungoqi oyi wand yambu wari ye. ⁶⁹Pudi muq wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni God gre nganye kin ninde si tuan pe opu ei nas nas rusu rusu otiwo.”

⁷⁰Muq ni buagi ane Jisas pengu mindig mari, “Te nu God ningg wo bu?”

Di Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi wari nge God ningg wo puq wand kin te tuquine.”

⁷¹Di ni mari, “Beghi mune wute ningg pari mandi di ni unje nap kin te simbe mand ningg pari wayequ. Beghi bon gri nikin nde mim pene putungu pre.”

Pailat Jisas pengu nindig

Matyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

23 ¹Muq kaunsil buagi ane mes mewo Jisas mitanyi Pailat nde mo. ²Mo Pailat nde mo mar di Pailat simbe mindig mari, “Beghi wuti nen buqoid beghi wute nare nondo nandi. Ni wute Sisar nde takis wong rind kin te ningg segi puq nand, di nikinne nari ni Kraist, wuti God naip no wute nate ruwi ningg nandi ye. Te ni king iri.”

³Di Pailat Jisas pengu nindig nari, “Nu Juda mingg king bu?” Di Jisas oyi nand nari, “Nu kuari nge Juda mingg king te tuquine.”

⁴Muq Pailat prist mingg yumbui di wute buagi te rindi pu yeru kin te simbe nindiny nari, “Nge guqod kin wuti nen unje nap segi.”

⁵Pudi ni quan nganye buid map mari, “Ni Judia kin tiqe buagi nar ir wute wand simbe nindiny, di ni nei unje nipiny pre. Ni Galili pune puate ni righe nandi nandi ven.”

Jisas Herot nde mitanyi mo di Herot mune pengu nindig

⁶Pailat ni pugri puq mand nutungu, di ni pengu nindim nari, “Wuti nen Galili kin bri?” ⁷Pailat ni nutungu Jisas ni qi puch Herot nde si nambu yequ kin te pu nandi, di ni tiqi nundom Jisas mitanyi Herot nde mo. Tende puayi Herot mune nandi pu Jerusalem ne nas.

⁸Herot asi Jisas ningg wand nutungu, di ni Jisas nuqoind ningg nari, pudi nuqoind segi segine. Di ni Jisas nuqoind ei nikin nde rar pene Jisas yumbo ur gre ye ire bei nand nuqond ningg nari. ⁹Pugri bu Herot Jisas wand quan pengu nindig. Pudi Jisas oyi ni wand ire oyi nindig segi. ¹⁰Di prist mingg yumbui di wute lo wute bei meny ye ni tumo mawi di taq maimb ningg wand buid nganye map. ¹¹Muq Herot nikin ami ane Jisas

wand brequ mindig di wur mang, di perej mindig. Di chongo yuwon ye ire mitaqwi, taq mimbig di mune tiqi mundog Pailat nde no. ¹²Nginy te ningg Herot Pailat temi mawo gudo, asi ni temi veri.

Pailat nari Jisas nyumo pe qungu mi nati

Matyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16

¹³Di Pailat nari prist mingg yumbui, Juda kin nyamb ye di wute buagi rindi rikur, ¹⁴di ni simbe nindiny nari, “Nungoqi wuti nen nge nde wutanyi wandi di wari ni quayi nyumbueg nei brequ neny di ni Rom ningg gavman nde si nambu ris yambu riri. Nungoqi yequ wuqond wuqondne qa nge ni pengu gidig. Nge ni otinde nganye pengu gidig, pudi nge guqod kin ni unje nap segi. Ni nganyene puq nen segi pu bu nungoqi taq waimb ningg wari. ¹⁵Di Herot mune nge nei gab kin pugrine nei namb, pugri bu ni Jisas tiqi nundog beghi nde mune nandi. Taq te wuqond, wuti nen yumbo ninge unje nap segi, pugri bu nge kari di ni mi nati ye tuqui segi. ¹⁶⁻¹⁷Pugri bu nge kari di ni pugne mindig pre di si meri no.”^j

¹⁸Di wute buagi ane riri, “Wuti te wi nati, di Barabas ei si weri beghi nde nandi.” ¹⁹Barabas ni taq maimb kin puate taq pugri: yeng ire Jerusalem tende wes di wute ninge mi mati. Te ni mari Barabas bu puq nen di wute te mati, pugri bu ni taq maimb pu yenu.

²⁰Pailat mune nganye wute simbe nindiny, ni Jisas si neri no ningg. ²¹Pudi wute buagi ngam rire riri, “Kruse pe qungu wi nati! Kruse pe qungu wi nati!” ²²Pailat miningne segi puq nand tevi nand pre, di muq mune nganye puq nand nari, “Pughe ningg? Ni mai pughe kin yembe nindiny? Nge guqod ni yumbo ninge unje nap tedi nge kari ni mi kin tuqui, pudi ni unje nap segi. Pugri bu nge kari ni pugne mindig pre di si meri no.” ²³Ni Jisas kruse pe qungu mi nati ningg quan kumo nganye ngam mare di wand buid map, di ni mari kin te Pailat ningg wand nyinge muang vighe. ²⁴Pugri bu Pailat ni mari kin pugrine puq nen ningg. ²⁵Di ni wuti gavman nde yeng nindiqi wiyo di wute ni mati ye te ningg Rom gavman taq maimb pu yenu kin te ningg riri ye te si nireny nandi, di ni mari kin pugrine puq nen. Ni nari Jisas oyi mitanyi mo, nyumo pe qungu mi nati.

Jisas kruse pe qungu mi nati

Matyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

²⁶Rom kin ami Jisas mitanyi mo mo di wuti iri te Jerusalem nar no yamb nandi muqoind di mait nase di kruse Jisas niraq kin te mitaqwi,

---

^j **23:16-17** Wute ninge mari wand aye mune ves ven nde vise. Wand ven taq pugri, “Ni yumbo ur wen wuse, ber manyi nginy yumbui nen ningg pripri Pailat wute taq pu yemu kin iri ei si neri no ye.”

ni muang wughe niraq Jisas nde dobu naru. Wuti te ni nyamb Saimon, ni Sairini kin. ²⁷Di wute nganye buagi nganye ninde dobu ruru. Di nyumbueg ninge ni ningg quanji rind di yivany kin yuwo riri kin ni wute buagi te ane dobu ruru. ²⁸Jisas tindi nandi, nyumbueg te simbe nindiny nari, “Jerusalem nyumbueg, nungoqi nge ningg quanji wand wayequ. Nungoqi non ninggne ei quanji wand, di nungoqi non wo ningg ei quanji wand. ²⁹Te pugri otiwo di nungoqi wari, ‘Nyumbueg wo kimasi yeru kin, wute wo rire segine kin, di wute ni miny wo riq segine kin ni chumbuai rind.’ Pugri puq wand kin nginy te nandi ye. ³⁰Tende puayi di wute rand simbe rindim riri, ‘Bir ir wati, beghi buag wuramu.’ Di char iyu ningg riri, ‘Beghi imb wupumu.’ *[Hos 10:8]*

³¹Yumbo ren kin muq nyumo puayi urupui ne wuse kin pe puq ren kin te otiwo nyumo puayi quari wumb kin tende puayi di yumbo brequ nganye ei puq ren ye.”

³²Ni Jisas mitanyi mo di wute aye temi mune anene mitami mo. Ni temi yumbo ur brequ mand ye pugri bu mitami mo ei Jisas anene mi mati ningg. ³³Ni mandi mong puch Ngawu Ngape puq mindiny kin tende mi meyi, di ni Jisas kruse pe qungu mi nati. Di wute temi yumbo ur brequ mand kin te ane qungu mi nati. Iri Jisas nde si tuan pe opu qungu mi mati, di iri si qaqi pe opu qungu mi nati. ³⁴Di Jisas nari, “Wuyi, nu ni wand puaq ndim, ni nei mamb segi yumbo te puq men.” Di ami ni wet wo map mewo di muqond wuti tughe maip no di Jisas ningg chongo ire nitaqwi. Ni pugri puq men di kin kin Jisas ningg chongo te mitangri.

³⁵Wute buagi te yeru ruqond ruqond di wute nyamb kin ni Jisas pereir mindig mari, “Ni wute aye ghav nindiny ye, ni nganyene nganye Kraist, wuti God naip no ei ni ningg yembe nand ye, di God ningg wute nate mowi ningg tiqi nundog nandi ye, tedi ni nyumo te si neri nati ni.”

³⁶Di ami mune pugrine mowi mi di pereir mindig. Di wain jig meng, ³⁷di mari, “Nu nganyene Juda mingg king, tedi nu nyumo te si gheri ghata yi.”

³⁸Di wand puch ire ur mand nange gri teq mand viso mari, “Nen Juda mingg king.”

³⁹Wute brequ temi te Jisas ane qungu mi mati pu yemu ye te iri Jisas pereir mindig nari, “Nu Kraist segi bri? Tedi nu nyumo te si gheri yaghe yo, di beghi anene ghav ndug.”

⁴⁰Pudi wuti brequ kin iri te ni ker nuang nari, “Nu God wune gubig segi bu? Beghi temu ire ane mai irene piraq. ⁴¹Ni beghi temu mumbuemu pati, te ni tuquine puq men. Te pugri beghi temu beghi bon yumbo ur brequ bad kin te ane tuquine bu oyi mumbuemu pati ningg. Pudi wuti nen ni yumbo ur brequ ninge yembe nindiny segi.”

⁴²Muq ni nari, “Jisas, nu king ningg kuas kin tende puayi nu nge nei mbigh.”

⁴³Di Jisas ni oyi nindig nari, “Nge nu nganyene simbe guduw, muqne nu nge temu nginy tu wam God ningg wuny mbe pas.”

Jisas nati

Matyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-37

⁴⁴⁻⁴⁵Muq 12 kilok bogisumb kin pugri di nginy mune neyi segi, pugri bu tende opu buagi ane bur ir kuti, di bur te yengune ruso ruso 3 kilok yuram. Di chongo God ningg baj pe qungu muaw pu yequ kin te mingine bir wus bid teri. ⁴⁶Di Jisas quan kumone ngam nare nari, “Wuyi, nge ququ nu nde si wam kuaw.” Ni puq nand di opu nati.

⁴⁷Ami kin yumbui ni pugri nuqond, di ni God nyamb nindivi viyo, di nari, “Nganyene qa, wuti nen tuquine nas ye.” ⁴⁸Di wute buagi yumbo ren ruqond yamb rindi pu yeru kin te ni yumbo ur pugri kin ruqond, di quan nganye yivany rire, mand baq rind, di mune nikin nde baj pe ruso. ⁴⁹Pudi Jisas nikin kimand, di nyumbueg Jisas ane Galili pune rindi kin te ni kring rundone yeru, di yumbo yumbo buagi te puq ren kin te ruqond ruqond yeru.

Jisas ngamo pe mowi yenu

Matyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

⁵⁰⁻⁵¹Wuti iri ni nyamb Josep, ni tiqe ire Arimatea puq munduw kin te pu nandi kin. Tiqe te Judia opu yequ ye. Ni wuti tuquine nas ye, di God nei nimbige ye, ni God king ningg nas di yumbo yumbo buagi ninde si nambu rise ye ngeri te ghimbi nuany pu nas ye. Ni kaunsil te wand wand mare di Jisas nyumo pe qungu mi nati ye te kin iri, pudi ni kaunsil te ane wand taq mamb segi. Ni te ningg chumbuai nand segi. ⁵²Muq ni no, Pailat pengu nindig ei Jisas neti nati neri no nowi yenu ningg. Di Pailat ni ngiq nindig. ⁵³Muq ni Jisas nyumo pe pu neti nati, chongo quem ye pe wureq naimb, di neri no, ngamo ire rand sange pe wet pend mawo mar mo ye pe tende nowi yenu. Ngamo te ningg asi wuti iri mowi yenu segine ye. ⁵⁴Sabat kin nginy te tumo nand bu nginy nen ni Sabat ningg sir map ye nginy. ⁵⁵Nyumbueg Jisas ane Galili pune rindi kin te ni Josep nde dobu ruru, di ngamo te rundoq, di Josep Jisas pughe gri ngamo pe nowi yenu kin te ruqond. ⁵⁶Ni te ruqond pre, di mune baj pe ruso di Jisas ghimbi wel ruang ningg wel tuqo yuwon kin riteruwi. Pudi Sabat kin nginy tende ni lo wuri kin pugrine ris yawotuan.

Jisas mune nes newo

Matyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

24 ¹Nginy namba wan te ningg burane nganye nyumbueg te res ruyo wel tuqo yuwon kin keine ritemi pu mas kin te rire Jisas ningg ngamo pe ruso. ²Ni ruso ngamo pe ritari righe, di ruqond wet

yumbui ngamo tuq mimbiq kin te kring mipiq wuso pre. ³Di ni rir ruso, pudi Yumbui Jisas tende nase ruqoind segi. ⁴Di ni te ningg nei kumo rimb rimb yeru. Di wute temi ninde tumo te yemu ruqond. Wute temi te chongo quan nganye ti riri ye. ⁵Ni te ruqond, di ni quan nganye wune rimb di yimb righe ni quenge righe ruso qi pe dung. Pudi wute temi te ni simbe mindiny mari, “Pughe ningg nungoqi wute mati kin mawo yemu ye ngamo pe wo di wuti urupui ne nas ye te meri wundig? ⁶Ni ven nase segi, ni mune nes newo pre. Ni Galili ne nas di nungoqi wand te simbe nunduq kin te ei nei wumbiny. Wand taq ven, ⁷“Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute yumbo ur brequ mand ye ninde si pe mi nondo di kruse pe qungu mi nati. Di nginy temi mo pre aye ningg ni mune nes newo ye’.”

⁸Muq nyumbueg te Jisas ni asi simbe nand ye wand te nei rimbiny. ⁹Di ni ngamo te si riraq mune ruso, yumbo yumbo buagi ren ningg Jisas ningg wute 11-pela te simbe rindim, di wute buagi aye Jisas nde dobu ruwi ye te simbe rindiny. ¹⁰Nyumbueg te wand ven rire ruso aposel simbe rindim kin wute taq, Maria Magdala kin te di Joana di Maria Jems kumo, di nyumbueg aye ni ane ruso kin te ane. ¹¹Aposel ni nyumbueg te simbe rindim mutungu, pudi ni mari nyumbueg ni wand nganye kin simbe rind segi. Pugri bu ni nyumbueg ningg wand te mutungu segi. ¹²Pudi Pita nes newo di vig namb ngamo pe no. Ni no nitari righe, di yimb naghe ngamo pe rar neq wur wuso, di chongone rise nuqond. Di ni te ningg nei kumo namb namb mune baj pe no.

¹³Nyumbueg Jisas ningg ngamo pe ruso kin nginy te ninggne Jisas ningg wute temi Jerusalem pu nyinge mare tiqe ire Emeus puq munduw kin tende mo ningg. Jerusalem pu tiqe tende mo kin te 11 kilomita kin pugri. ¹⁴Ni temi ngimi nyinge mare mo di yumbo buagi te ningg kin kin wand wand mo. ¹⁵Ni temi te ningg wand kumo mand di oyi oyi pengu mand mand nyinge mare mo mo di Jisas nikinne nandi di ni ane nyinge mare mo. ¹⁶Ni temi Jisas muqoind pudi muqoind maip no tuqui segi.

¹⁷Di Jisas ni temi pengu nindim nari, “Nu tequ yumbo pughe kin wand bu wand wand nyinge ware wo?” Ni pugri pengu nindim di ni temi pugrine yemu, di ni quenge yivany gib mamb pu yemu. ¹⁸Di iri, ni nyamb Kliopas, ni Jisas oyi nindig nari, “Wute buagi tiqe manyi kin Jerusalem mandi kin ni nei mamb, nu irine bu tende puayi yumbo te puq ren kin te nei guab segi.”

¹⁹Di ni oyi pengu nand nari, “Yumbo pughe kin?” Di ni oyi oyi mindig mari, “Jisas Nasaret kin puq meng ye te kin wand. Ni propet iri. Di ni God ndr rar pe di wute buagi nde rar pe yumbo ur gre ye yembe nindiny di wand gre kin simbe nand ye. ²⁰Prist mingg yumbui di beghi wute nyamb kin ni Rom gavman kin yumbui nde mi nondo, di ni mi nati ningg ngiq nindim, di ami ni kruse pe qungu mi nati. ²¹Pudi asi beghi nei bab kin pari wuti nen nganyene

nganye God ni tiqi nundog wute Israel kin nate mowi ningg nandi ye. Di wand aye mune te pugri. Ni Jisas nde yumbo buagi ren puq men kin te nginy temi mo pre di muq nginy nen ane te nginy temi ire. ²²Di muq beghi kin nyumbueg ninge beghi puye yis rirengu. Ni muq burane nganye res ruyo, Jisas ningg ngamo pe ruso, ²³pudi ni Jisas tende nase ruqoind segi. Di ni munene rindi, di beghi simbe rundug riri ni angelo ninge ruqond, di ni simbe mindiny mari wuti te mune nes newo pre, di muq urupui nas. ²⁴Ni pugri simbe rind, di beghi kin wute ninge mune ngamo pe tende mo. Ni mo, di yumbo buagi nyumbueg simbe rind kin pugrine rise muqond, pudi Jisas muqoind segi.”

²⁵Muq Jisas wute temi te simbe nindim nari, “Nungoqi tequ nei segi nganye. Propet mingg wand buagi te wutungu di brequne umbo pe wawo ris di wari wand te kin nganyene ei puq ren ye puq wand segi. ²⁶Kraist ni mai wen niraq pre dobu ei ni wam newo no, di God ningg ti pe nas kin te nungoqi nei wamb segi bri?” ²⁷Di ni Moses ningg lo di propet mingg wand tende pu wand puate ni vighe, di wand buagi nikin ningg simbe mand ye God ningg wand rise kin buk buagi pe ur mand pu rise ye wand te kin puate simbe nindim.

²⁸Ni nyinge mare mo tiqe tumo mase mase di Jisas ni wandoqi nand ni tiqe aye pe no kin pugri puq nen, ei ni nei mamb ni tiqe tendene nas ningg nandi segi, ni aye pe no ningg. Ni yumbo ur te kin ngin namb, ²⁹pudi ni temi ni quan nganye segi puq mindig mari, “Yuram bur nganye, nginy naghe no pre tumo di bur ir kui yamb, pugri bu ghandi beghi ane po.” Muq ni nondo, ni temi ane mo mas.

³⁰Ni mir mand ningg chuchu mas, di Jisas anene mas. Di Jisas bret nitaqwi, God chumbuai nindig pre, bir nuaq, di ni temi bid bid nem. ³¹Ni puq nen muq ni rar pend riti, di ni Jisas muqoind maip no. Ni muqoind maip no, di ni opu brequ sei maind no di mune nas muqoind segi. ³²Di ni temi kin kin wand mand mari, “Beghi ngimi badi kin tende ni beghi ane wand bad di ni wand God ningg wand rise ye buk pe rise kin puate te simbe nand ye tende beghi nde umbo pe quan nganye yuwon rind.”

³³Puq mand di opu mes mewo mune Jerusalem mo. Mo Jerusalem mitari righe, di Jisas ningg wute 11-pela pu te di wute buagi aye Jisas nde dobu ruwi kin te ane irepene rikur pu ris muqond. ³⁴Di ni wute temi te simbe rindim riri, “Nganyene nganye! Yumbui mune nes newo pre. Ni Saimon nde raqe no, di Saimon ni nuqoind pre.” ³⁵Di ni temi mune ngimi nyinge mare mare di Jisas ninde bre newo, di ane mo Emeus mas di ni bret bir nuaq nem di ni muqoind maip no ye te simbe mindiny.

Jisas nikin wute nde bre newo

Matyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23

³⁶Jisas ningg wute di wute buagi aye te ane te kin ningg wand wandne yeru di Jisas nikinne mune ninde mingine bre newo pu yenu, di ni simbe nindiny nari, “Nungoqi umbo yuwon gud.”

³⁷Pudi ni buagi ane puye rind di wune rimb. Ni nei rimb kin riri ni ququ bri ruqoind. ³⁸Di Jisas ni simbe nindiny nari, “Pughe kin ningg nungoqi wune wamb di nei isis nungoqi nde nei pe rindi? ³⁹Nungoqi nge si wundogh di nyinge wundogh. Nge ningne nganye qa ven. Nge wait kase di wuqoind, nge som di ngape mboq rise. Ququ ni som di ngape mboq rise segi ye.”

⁴⁰Ni pugri simbe nindiny pre di ni si nyinge ane bei nindiny. ⁴¹Ni quan nganye chumbuai rind, di nei kin kin rimb, pugri bu ni oghine nei rimb segine. Ni riri te nganye o wandoqi. Ni pugri nei rimb rimbne di ni pengu nindiny nari, “Nungoqi mir ningge rise?” ⁴²Di ni umo req wughe nimbq kin te bid ritaqwi reng. ⁴³Di umo te nitiq wuse ninde rar pene naq.

⁴⁴Di ni simbe nindiny nari, “Nge nungoqi ane pasne kin tende puayi nge nungoqi pugri simbe guduq kari, ‘Yumbo yumbo buagi nge ningg Moses ningg lo buk pe ur mand kin di propet ni buk pe ur mand kin di Buk Song pe ur mand kin yumbo yumbo buagi te nganyene ei puq ren ye.’”

⁴⁵Muq ni nei bir nuany ei wand buagi God ningg buk pe rise ye te kin wand puate otinde nei rimbiny. ⁴⁶Ni simbe nindiny nari, “God ningg buk wuri ni Kraist mi nati ye. Pudi nginy temi mo pre, aye ningg di mune nes newo ye. ⁴⁷Di ni ningg gre pe ei wute Jerusalem pe pu mo tiqe manyi mar ir wute nei rire ritinde ei God ni wand puaq nindiny ye te kin wand bir mawo. ⁴⁸Nungoqi ei yumbo ren puq ren ye te ningg wand simbe wand ye. ⁴⁹Asi God nungoqi Ququ Yuwon Ye neuq puq nand kin te muqdi nge tiqi gudog nungoqi nde nandi ye. Pudi nungoqi aye pe wo wayequ, Jerusalem ne ei was was wam kin gre weti ni pre muqdi wo.”

Jisas wam newo no
Mak 16:19-20; Aposel 1:6-11

⁵⁰Jisas nikin wute nitari no no Betani tumo di ni si nindigi kuyo di God pengu nindig ei God ni yuwon nuany ningg. ⁵¹Ni yuwon nuany ningg si neny kuyo kuyone di God ni nitanyi nginy tu wam newo no, di ni si nare yeru. ⁵²Muq ni sungomyu sungomyu yeru Jisas yumbui nyamb rirang. Muq ni quan nganye chumbuai rind rind di mune Jerusalem rusu. ⁵³Di ni priprine God ningg baj pe ris God chumbuai rindig.